

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ ΤΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ

Ἐν τῷ περιοδικῷ τῶν Βρυξελλῶν συγγράμματι «La Revue de Belgique» ὁ διάσημος καὶ σοφὸς τῆς Liège καθηγητῆς κ. Emile de Laveleye, κατεχώρισε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1875 πραγματείαν ἐπιγραφομένην «Περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν καθολικῶν λαῶν, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος (1876) ἐτέραν «Περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ μέλλοντος τῶν πεπολιτισμένων λαῶν». Κρίνω ὅπως περιττὸν νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ ἔργων φερόντων τῶν οὗτοι τοιοῦτου διακεκριμένου ἀνδρὸς καὶ πολλοῖς γνωστοῦ διὰ τὰς οἰκονομολογικὰς, ἱστορικὰς, ἠθικὰς καὶ φιλοσοφικὰς αὐτοῦ γνώσεις. Τὰ δὲ ζητήματα, περὶ ὧν ἐποίησατο λόγον ὁ συγγραφεὺς ἐν ταῖς προκειμέναις πραγματείαις, εἰσὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν σπουδαιότατα καὶ πλείστης μελέτης ἄξια, καθὼς ἐνδιαφέροντα τὰ μέγιστα καὶ ταράττοντα τὰς κοινωνίας καὶ τὴν κοινὴν γνώμην πάσης τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

Ἐν τῇ πρώτῃ πραγματείᾳ, ὁ συγγραφεὺς, καίτοι καθολικὸς, μετὰ παρηρησίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ μεγάλης μετριοπαθείας, ἀποδείκνυσι σαφέστατα τὰ μακρῆματα καὶ τὰς ἐπικινδύνους ῥοπὰς τῆς Ῥωμάνικας ἐκκλησίας, ἣτις σήμερον καθίσταται, ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτε, δὲ ἐπιφοβώτερος τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, διότι διὰ παραδόξων καινοτομιῶν καὶ νέων δογμάτων, ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, ταράττει καὶ σείει ἐκ βῆθρων λαοὺς καὶ κυβερνήσεις.

Ἡ δευτέρα πραγματεία ἡ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ παρελθόντι τεύχει τοῦ Παρισσοῦ, ἐξηγεῖ δι' οὗς ἐπιβάλλεται λόγους, ὡς ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον, τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα εἰς τὸν ἄνθρωπον, αἰσθημα ἄλλως ἔμφυτον ἐν αὐτῷ, καὶ συνάμα συζητεῖ ὁποῖα τις ἔσται ἡ μέλλουσα θρησκεία τῶν πεπολιτισμένων λαῶν.

Παρόμοια δεινὰ, χάριτι θεῶν, οὐδὲ ὅπως ἐπαπειλοῦσι τὸν ἑλληνισμὸν, διότι ἐν Ἑλλάδι τὸ πολιτικὸν ἔδαφος δὲν σαλεύεται ὑπὸ ἀνατρεπτικῶν παθῶν τῆς πολυχρονίου δουλείας, πᾶσαν διάκρισιν ἀξίως ἀναιρεσάσης, οὔτε ὑφίσταται τὸ παράπαν ἀντιζηλιὰ ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, ἣ καὶ ῥοπή τις παράνομος καὶ πολεμικὴ τῆς μιᾶς πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς ἐτέρας, διότι δὲν ἀποτελεῖ παρ' ἡμῖν ἡ ἐκκλησία, ὡς παρὰ τοῖς καθολικοῖς ἔθνεσι, κράτος ἐν κράτει· ἀπ' ἐναντίας δὲ ὁ ὀρθόδοξος κληρὸς ἔστι σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ ὁστοῦν ἐκ τῶν ὁστέων τοῦ ἔθνους. Ἄλλως τε δὲ παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις, ἡ

ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ οὐ μόνον δὲν ἀποτελεῖ τι δικεκριμένον τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ταύτῃ περιλαμβάνεται καὶ ὑπ' αὐτῆς ρυθμίζεται ἐξαιρουμένων μόνων τῶν δογματῶν. Αἱ συχναὶ καὶ τοσοῦτον σπουδαῖαι τῶν καθολικῶν δυσχέρεια καὶ ταρχαὶ ἐκ τούτου ἀναντιρρήτως πηγάζουσιν, ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἀναγνωρίζουσι ξένην καὶ δικεκριμένην τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν. Οὕτως ἀνέκαθεν ἐζήτησαν οἱ κατὰ καιροὺς Πάπαι διὰ τολμηρῶν σοφισμάτων νὰ καθυποτάξωσι πᾶσαν κοσμικὴν ἀρχὴν τῇ ἐκκλησιαστικῇ. Τοιοῦτό τι οὐδέποτε βεβαίως ὑπῆρξε παρ' ἡμῖν. Διὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ Ἕλλην οὐδέποτε θὰ λησμονήσῃ τὴν τῆς ἐκκλησίας καθόλου ἀγωγὴν, ὅτε ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἔξει βίον ἀβίωτον ὑπὸ τὸν σκληρὸν τῆς Τουρκικῆς ζυγῶν, καὶ ὅτε ἡ Μήτηρ ἐκκλησία, ἀντὶ νὰ ὠφληθῇ ἐκ τῆς παντελοῦς καταπτώσεώς του, ἀείποτε παρηγόρησεν αὐτὸν ἐν τῇ δουλείᾳ, συνεμερίσατο ἅπαντα τὰ δεινὰ του, διέσωσε τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἐθνότητά του, συνηγωνίσθη ἐκθύμως, καὶ τέλος μετέλαβε τοῦ κλέους τῆς ἐν μέρει ἀναστάσης πατρίδος.

Ὁ ἀνθρώπος ὅμως, καίτοι ἔμφρον φέρων τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, εἶναι ἐπιτήδειος πάσης κκκίας, ὅταν ἐν τῷ βῆθει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ δὲν ἐνοικῇ τὸ ἀγνὸν τοῦτο τῆς θρησκείας αἶσθημα. Ὁ προορισμὸς αὐτοῦ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἡ πρόοδος, ἡ τελειοποίησις· ὁ δὲ σκοπὸς οὗτος ἐκπληροῦται μόνον διὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς παιδείας. Σπουδάζων τὴν θρησκείαν του καὶ λαμβάνων ὀρθὴν καὶ ἐλευθέρην ἀνατροφὴν, γίνεται χρηστότερος, ἠθικώτερος, θρησκευτικώτερος, ὁ πολίτης· ἀλλ' οὐδὲν θρησκευτικὸν δόγμα, οὐδ' αὐτὸς ὁ ὕψιστος καὶ τέλειος Στωϊκισμὸς κατορθοῖ νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς ἡμετέρους πόθους, ἀδυνατῶν χορηγήσῃ ἡμῖν ὅ,τι περιέχεται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὥστε οὐδὲν τούτου κάλλιον ἀποδείκνυσι τὴν ἄκραν ὑπεροχὴν τοῦ χριστιανισμοῦ. Δέον ὅθεν ἀείποτε ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ἡ ἠθικὴ ὑγεία καὶ ἡ τῆς πολιτείας ἐπίδοσις ἐν πρώτοις ἔγκεινται ἐν τῇ τηρήσει τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων, τῆς πατρῴας θρησκείας, ἐν τῇ ἀκραίφει καὶ εὐλικρινεῖ τῶν ἐθνικῶν πόθων καὶ συμφερόντων ἀφοσιώσει.

Οὐδεὶς δύναται νὰ πνίξῃ ἐντελῶς τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως, ἥτις λαλεῖ ζητοῦσα ἱκανοποίησιν· πλὴν ἐπιδιώκοντες μονομερῶς τὴν ὑλικὴν εὐμερίαν καὶ τὴν τοῦ δουτικοῦ πολιτισμοῦ ῥαστώνην, ἐὰν μάλιστα ἀγώμεθα ὑπὸ τῆς κτηνωδίας τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ὑλικῶν ἀπολαύσεων, βαθμηδὸν θέλομεν παραδοθῆ εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τῶν θείων καὶ εἰς τὴν ἀσέβειαν· τότε καταστρέφονται αἱ ἀρεταὶ τοῦ τε ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, ἀνπαρισθῆναι δὲ ἀφάνιζται καὶ ἡ ἠθικὴ ἔννοια· ὅθεν οἱ ἐργαζόμενοι ὅπως εἰσάξωσι παρ' ἡμῖν τὰς κυβεῖας τῶν εὐρωπαϊκῶν χρηματιστηρίων, ἢ ὅπως διαδώσωσι τοὺς λεγομένους φιλοσοφικοὺς νωτερισμοὺς καὶ ἀρχὰς ἐναντίας τῇ θρησκείᾳ εἰς τὸν ἀμόρφωτον καὶ εἰσέτι ἀπικιδγωγῆτον ἡμῶν λαόν, μεγάλως σφάλλονται, εἰ καὶ εὐτυχῶς σήμερον τὰ τοιαῦτα ἤμιστά εἰσιν

αὐτῷ προσιτὰ, ἐπειδὴ μόνον ἡ ἐπιμελὴς καὶ ἐντιμος ἐργασία μετὰ τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἡσυχίας δύναται τῷ λαῷ χορηγήσῃ τὴν ὑλικὴν εὐμερίαν· διὰ δὲ τῆς διαδόσεως κκοδόξων συγγραμμάτων ὁ λαὸς θέλει ἀπολέσει τὰ γενναῖα φρονήματά του, καὶ μόνον ἀσεδέστερος καὶ κκοθηθέστερος δύναται νὰ γίνῃ.

Περσίνων ὀφείλω νὰ προσθέσω ὅτι μεταφράσας τὰς λαμπρὰς ταύτας πραγματείας τοῦ κλεινοῦ τῆς Liège καθηγητοῦ, θεωρῶ οὐχ ἥττον καθῆκον νὰ εἶπω ὅτι δὲν συμμερίζομαι ἀνεπιφυλάκτως πάσας τὰς ιδέας τοῦ συγγραφέως, καὶ ὢν ὀρθόδοξος χριστιανὸς, ἐξαιτοῦμαι τὴν συγγνώμην ἐὰν ἀντέγραψά τι ἀπᾶρον τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ.

Ἐν Μασσαλίᾳ, κατὰ Ἰανουάριον 1882.

Στέφανος Α. Βλαστός.

Α'.

Πολὺς σήμερον γίνεται λόγος περὶ τῆς παρακμῆς τῶν Λατινικῶν φυλῶν· λέγεται ὅτι μετὰ ταχύτητος παρακμάζουσι, καὶ ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει τῇ Γερμανικῇ καὶ τῇ Σλαβικῇ φυλῇ.

Οὐδόλως φρονῶ ὅτι ἡ λατινικὴ φυλὴ εἶναι καταδεδικασμένη νὰ παρακμάσῃ· καὶ τοῦτο, ἔνεκα τοῦ ῥέοντος ἐν ταῖς φλεβῖν αὐτῆς αἵματος, ἥτοι συνεπέει πεπρωμένης αἰτίας, πεπρωμένης δὲ, διότι λαὸς δὲν ἰσχύει νὰ μεταβάλλῃ τὴν φύσιν αὐτοῦ, οὔτε τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἐξεις νὰ μεταποιήσῃ· ἀλλ' ὅ,τι φαίνεται ἐκ τῆς ἱστορίας περιγεγόμενον, καὶ ἰδίως ἐκ τῶν συγχρόνων συμβεβηκότων, εἶναι ὅτι οἱ καθολικοὶ λαοὶ ἀσυγκρίτως βραδύτερον προκόπτουσιν ἢ τὰ μὴ ὄντα καθολικὰ ἔθνη, καὶ ὅτι ὡς πρὸς αὐτὰ, φαίνονται ὀπισθοδρομοῦντες. Τὸ γεγονός τοῦτο τόσῳ πρόδηλον ἐστὶν, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπίσκοποι, καὶ τὸ ἐν Γαλλίᾳ ὄργανον αὐτῶν τὸ «Σύμπαν», ἔσχον τοῦτο ὡς ἀντικείμενον τῶν πρὸς τοὺς ἀπίστους καθολικοὺς ἐπιτιμήσεων των.

Πολλὰ αἴτια ἐμποδίζουσι με ν' ἀποδώσω τὸ γεγονός τοῦτο, καίτοι ἀναντίρρητον, εἰς φυλετικὰς ἐπηρείας. Βεβαίως ἡ μοῖρα τῶν ἐθνῶν ἐν μέρει ἐξήρτηται ἐκ τῆς φυσικῆς αὐτῶν κράσεως· μάλιστα δὲ, ἐὰν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδράμωμεν, δύο μόνον ὑπάρχουσιν αἴτια, δυνάμενα νὰ ἐρμηνεύσωσι τὰς διαφόρους τύχας τῶν διαφόρων λαῶν,—τὸ γένος καὶ ὁ τόπος, ἥτοι ἡ κρᾶσις ἐν πρώτοις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δεύτερον ἡ ἐπήρεια τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τὸ κλίμα, ἡ γεωγραφικὴ τοποθεσία, τὰ προϊόντα τῆς γῆς, ἡ ὄψις τῆς χώρας, ἡ τροφή· πλὴν, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅτε πρόκειται περὶ ἐθνῶν, οἶα τὰ εὐρωπαϊκὰ, ἐχόντων τόσῳ μεμιγμένον αἷμα, πρὸς δὲ τοῦτοις καταγομένων ἀπὸ κοινῆς ῥίζης, οὐκ ἔστιν εὐχερὲς ν' ἀναδέσῃ τις μεθ' ὅπω-

σοῦν μαθηματικῆς ἀκριθείας τὰ κοινωνικὰ γεγονότα εἰς τὴν φυλετικὴν ἐνέργειαν.

Οἱ Ἄγγλοι κάλλιον τῶν Γάλλων ἐνόησαν τὴν ἀσκησιν τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν καὶ τῶν δημοσίων ἐλευθεριῶν· τοῦτο ἄρα γε προέρχεται ἐκ τῆς ἐπιρρείας τοῦ αἵματός των· δὲν φρονῶ τοῦτο, διότι μέχρι τοῦ 19' αἰῶνος περίπου ἢ τε Γαλλία καὶ ἢ Ἰσπανία καὶ ἢ Ἰταλία ἔσχον ἐπαρχιακὰς ἐλευθερίας, παραπλησίως ταῖς τῶν Ἄγγλων· ἡ μόνη ἐπίσημος διαφορὰ ἦτον, ὅτι αὐταὶ εἶχον κυβερνητικὸν σύστημα συγκεντρωμένον, καὶ ὡς ὄργανον μίαν μόνην βουλήν, ἀρκούντως ἰσχυρὰν ἀναδειχθεῖσαν ὅπως ἀντιστῆ τῇ βασιλείᾳ τῆς Νορμαννικῆς κατακτῆσεως ἐνωσάσης τὴν Ἄγγλιαν· ἠδυνήθη νὰ καταστῆ συγκεντρωτικὴ βουλή, καὶ τῆς βασιλείας οὔσης λίαν ἰσχυρὰς, οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ δῆμοι ἠνώθησαν ἵνα πολεμήσωσιν αὐτὴν, ἐνῶ ἄλλοι εὐγενεῖς καὶ ἄστοι ὑπῆρξαν πάντοτε ἐν πάλῃ.

Αἱ τύχαι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας δὲν διαφέρουσιν ὅλως εἰμὴ κατὰ τὴν 19' ἐκατονταετηρίδα, ὅτε οἱ καθαρισταὶ (Puritains) κατετρόπωσαν τοὺς Στουάρτους, καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΑ', τοὺς διαμαρτυρομένους ἐκδιώξας τῆς Γαλλίας, ἐξερρίξωσε τὰ τελευταῖα τῆς τοπικῆς αὐτονομίας ἔχνη καὶ τὰ μόνα σπουδαίως ἀντιστάσεως στοιχεῖα, τὰ δυνάμενα ν' ἀντιταχθῶσι πρὸς τὸν δεσποτισμὸν. Ὅταν βλέπωμεν Λατίνους διαμαρτυρομένους ὑπερέχοντας Γερμανικῶν μὲν λαῶν, ἀλλ' ὑποτεταγμένων τῇ Παπικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅταν ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ὁμίλῳ τῆς αὐτῆς γλώσσης καὶ τῆς αὐτῆς καταγωγῆς, ἐξελέγχωμεν ὅτι οἱ διαμαρτυρόμενοι ταχύτερον καὶ κανονικώτερον τῶν παπιστῶν προκόπτουσι, δύσκολον εἶναι νὰ μὴ ἀποδώσωμεν τὴν ὑπεροχὴν τῶν πρώτων ἐπὶ τῶν δευτέρων εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν θρήσκευμα.

Συχνάκις ἐν τῇ συζητήσῃ τῶν ζητημάτων τούτων παρεισέδυσαν δογματικὰ πάθη ἢ ἀντιθρησκευτικαὶ προλήψεις· καιρὸς εἶναι νὰ ἐφαρμόσωμεν τὴν μέθοδον τῆς συντηρήσεως καὶ τὴν μαθηματικὴν τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ φυσιολόγου ἀπροσωποληψίαν· ἐκ δὲ τῆς ἀπλῆς τῶν πραγμάτων ἐξελέγξωμεν ἀποβήσονται ἀνκντήρητα συμπεράσματα. Ἐστὶ παραδεδομένον ὅτι οἱ Σκῶττοι καὶ οἱ Ἰρλανδοὶ εἰσὶ τῆς αὐτῆς καταγωγῆς· ἀμφότεροι ὑπετάγησαν τοῖς Ἄγγλοις· μέχρι δὲ τοῦ 19' αἰῶνος ἢ Ἰρλανδία εὐρίσκειτο οὐσα πολλῶν πλέον πεπολιτισμένη τῆς Σκωτίας· ἡ χλωρὰ νῆσος ἦτο κατὰ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ μεσαιῶνος ἐστία πολιτισμοῦ, ὅτε ἡ Σκωτία ἦτον ἔτι φωλεὰ βαρβάρων. Ἀφ' οὗ χρόνου ὅμως οἱ Σκῶττοι ἠσπάσθησαν τὴν μεταρρυθμισιν, καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἄγγλους ἀπέλιπον· τὸ κλίμα καὶ ἡ φύσις τῆς γῆς εἰσὶ κωλύματα ἵνα ἡ Σκωτία γίνῃ τόσῳ πλουσίᾳ ὅσῳ ἢ Ἀγγλία· οὐ μὴν ἀλλὰ ὁ Μκκωλάυς λέγει ῥητῶς ὅτι ἀπὸ τοῦ 12' αἰῶνος οἱ Σκῶττοι τῶν Ἄγγλων ὑπερτεροῦσιν ἐν πολλοῖς· ἀπ' ἐναντίας ἢ Ἰρλανδία, εἰς τὰ τῶν ὑπερκλίπειν ἀνηρημένη, μένει πτωχὴ, ἀθλία, ὑπὸ τοῦ στασια-

στικοῦ πνεύματος τεταραγμένη, καὶ ἀνίκανος φαίνεται ν' ἀναστῆ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων.

Ἄλλ' ὅποια καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰρλανδίᾳ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἐπαρχίας Connaught, ἀποκλειστικῶς καθολικῆς, καὶ τῆς Ulster, ἐν ἣ ἐπικρατεῖ ὁ προτενσταντισμὸς! Ἡ Ulster πλουτεῖ διὰ τῆς βιομηχανίας, ἡ δὲ Connaught παρέχει τὴν εἰκόνα τοῦ ἄκρου ἀώτου τῆς ἀνθρωπίνης ταλαιπωρίας!

Ἀποφεύγω νὰ συμπαραλάβω τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς βορείας Ἀμερικῆς πρὸς τὰς τῆς νοτίου, ἢ τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης ἔθνη πρὸς τὰ νότια· ἠδύνατό τις ἐξηγήσῃ τὰς πασιδήλους διαφορὰς διὰ τοῦ κλίματος ἢ τῆς καταγωγῆς. Ἐλθωμεν λοιπὸν εἰς Ἑλβετίαν, καὶ συγκρίνωμεν τὴν κατάστασιν τῶν νομῶν Neuchâtel, Vaud καὶ τῆς Γενεύης (ἰδίως πρὸ τῆς τελευταίας τῶν καθολικῶν Savoyards μετοικήσεως) τῇ καταστάσει τῆς Lucerne, τοῦ ἄνω Valais καὶ τῶν ὑλωδῶν νομῶν· οἱ πρῶτοι διαφερόντως ὑπερέχουσι τῶν δευτέρων ὑπὸ τε τὴν ἔποψιν τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς φιλολογίας, τῶν ὠραίων τεχνῶν, τῆς ἐμπορίας, τῆς βιομηχανίας, τοῦ πλούτου, τῆς καθαριότητος, ἐνὶ λόγῳ τοῦ πολιτισμοῦ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις καὶ ἐν πάσῃ τῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως· οἱ πρῶτοι εἰσὶ τῆς λατινικῆς φυλῆς, ἀλλὰ διαμαρτυρόμενοι· οἱ δεῦτεροι τῆς γερμανικῆς φυλῆς, ἀλλ' ὑπείκοντες τῇ Ῥώμῃ· ὅθεν τὸ θρήσκευμα καὶ οὐχὶ τὸ γένος, ἐστὶ τὸ αἴτιον τῆς ὑπεροχῆς ἐκείνων.

Νῦν μεταβῶμεν εἰς ἄλλον τῆς Ἑλβετίας νομὸν, τὸν τοῦ Appenzell, ὅλος κατοικούμενον ὑπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλῆς, γερμανικῆς. Μεταξὺ τῶν Rhodes ἐσωτερικῶν καὶ καθολικῶν, καὶ τῶν Rhodes ἐξωτερικῶν καὶ διαμαρτυρομένων, ἀκριβῶς παρατηροῦμεν τὴν αὐτὴν ἀντίθεσιν ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ Neuchâtel καὶ τῶν κατοίκων τῆς Lucerne ἢ τοῦ Uri· ἐξ ἑνὸς ἢ παιδεία, ἢ ἐνέργεια, ἢ βιομηχανία, σχέσεις μετὰ τοῦ ἔξω κόσμου, καὶ κατὰ συνέπειαν ἢ εὐημερία· ἐξ ἄλλου ἢ νωθρότης, ἢ τυφλὴ συνήθεια, ἢ ἀμάθεια, ἢ ἔνδεια.¹

Πανταχοῦ, ὅπου ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ τὰ δύο θρησκευόμενα τυγχάνουσιν ἀντικρως ὄντα, οἱ διαμαρτυρόμενοι εἶναι ὀξύτεροι, φιλοτεχνότεροι, φειδωλότεροι καὶ κατὰ συνέπειαν πλουσιώτεροι τῶν καθολικῶν. Ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς, λέγει ὁ Τοκεβίλλης, οἱ πλεῖστοι τῶν καθολικῶν εἰσὶ πένητες· ἐν τῷ Καναδᾷ, αἱ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις, αἱ φιλοτεχνίαι, ἢ ἐμπορία, τὰ κυριώτατα ἐργαστήρια ἐν ταῖς πόλεσιν εὐρίσκονται ἐν χερσὶ τῶν διαμαρτυρομένων.

Ὁ Ὠδιγάννης, ἐν ταῖς σπουδαιόταταις αὐτοῦ Μελέταις «ἐπὶ τῶν ἐργατικῶν τάξεων τῆς Γαλλίας», ὁμολογεῖ τὴν τῶν διαμαρτυρομένων ὑπερο-

¹ Παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰς διαφόρους τῶν περιηγητῶν περιγραφὰς καὶ ἰδίως τοῦ Hepworth Dixon.

χὴν κατὰ τὴν βιομηχανίαν, καὶ ἡ μαρτυρία του ἔτι ἤττον ὑπόπτος εἶναι, ἐπειδὴ δὲν ἀποδίδει αὐτὴν τῷ θρησκευματι· «οἱ πλεῖστοι τῶν ἐργατῶν τῆς Νεμαύσου (Nimes), λέγει, καὶ ἰδίως οἱ μεταξοῦφκνται, εἰσὶ καθολικοὶ, ἐνῶ οἱ ἐργοστατάρχαι, οἱ μεγαλέμποροι, ἐνὶ λόγῳ οἱ κεφαλαιοῦχοι κατὰ πλεῖστον μέρος εἰσὶ διαμαρτυρόμενοι.»

«Ὅσακις οἰκογένειά τις διηρέθη εἰς δύο κλάδους, καὶ ὁ εἷς διετήρησε τὴν πίστιν τῶν πατέρων του, ὁ δ' ἕτερος ἠσπάσθη τὰς μεταρρυθμιστικὰς ιδέας, σχεδὸν πάντοτε παρατηρεῖται ἕνθεν μὲν ἔνδεια ὁσημέρῃ προαδεύουσα, ἕνθεν δὲ αὐξήσιμος ὁ πλοῦτος.»—«Ἐν Mazamet, τὸ Elbeuf τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, προσθέτει ὁ ῥηθεὶς συγγραφεὺς, πάντες οἱ ἐργοστατάρχαι, ἐνὸς ἐξαιρουμένου, εἰσὶ διαμαρτυρόμενοι, ἐνῶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐργατῶν εἰσὶ καθολικοί· μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει ὀλιγωτέρῃ παιδείᾳ ἢ μεταξὺ τῶν ἐργατικῶν τάξεων τοῦ ἄλλου θρησκευματος.»

Πρὸ τῆς ἀκρωσίσεως τοῦ ἐν Nantes διατάγματος, οἱ διαμαρτυρόμενοι ὑπερεῖχον καθ' ἅπαντας τοὺς κλάδους τῆς φιλοτεχνίας, βιομηχανίας, καὶ οἱ καθολικοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑπομείνωσι τὸν ἀνταγωνισμόν, ἀπὸ τοῦ 1662 ἐνήργησαν ἵνα τοῖς ἀπαγορευθῆ, διὰ διαφόρων ἐπαλλήλων διαταγμάτων, ἡ ἀσκησις ποικίλων ἐπιτηδευμάτων, ἐφ' οἷς διέπρεπον. Μετὰ τὴν ἔξωσιν αὐτῶν ἐκ τῆς Γαλλίας, οἱ διαμαρτυρόμενοι μετένεγκον εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, εἰς τὴν Πρωσσίαν τὸ δραστήριον καὶ φειδωλὸν αὐτῶν πνεῦμα· ἐπλούτιζον τὸν τόπον ἐν ᾧ κατώκουν.

Καὶ ἀληθῶς εἰς διαμαρτυρομένους Λατίνους ὀφείλει ἐν μέρει ἡ Γερμανία τὰς προόδους αὐτῆς. Οἱ Γάλλοι πρόσφυγες εἰσήγαγον ἐν Ἀγγλίᾳ διαφόρους τέχνας, ἐν αἷς καὶ τὴν τῶν μεταξοῦφκματῶν, καὶ ὀπαδοὶ τοῦ Καλβίνου ἠμέρωσαν καὶ ἐπολίτευσαν τὴν Σκωττίαν.

Ἐν τοῖς χρηματιστηρίοις παράβαλλε τὰς τιμὰς τῶν δημοσίων χρεωγράφων τῶν τε διαμαρτυρομένων καὶ τῶν καθολικῶν κυβερνήσεων. Ἐπιστητὴ ὑπάρχει διαφορά: Τὸ ἀγγλικὸν τῶν 8⁰/₁₀ δάνειον ὑπερβαίνει τὰ 94, καὶ τὸ τῶν 3⁰/₁₀ γαλλικὸν τιμᾶται περὶ τὰ 66. Τὰ χρεώγραφα τῆς Ὀλλανδίας, τῆς Πρωσίας, τῆς Δανιμαρκίας, τῆς Σουηδίας ὑπερέβησαν τὴν τιμὴν τοῦ ἀρτίου· ἀπεναντίας δὲ τῆς Αὐστρίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἰσπανίας, μὲν ἔφθάνουσιν εἰς τὸ 1²/₃ ἢ εἰς τὰ 2³/₃ αὐτοῦ. Σήμερον ἐν ἀπάσῃ τῇ Γερμανίᾳ ἡ ἐμπορία τῶν διανοητικῶν ἔργων, βιβλίων, περιοδικῶν συγγραμμάτων, γεωγραφικῶν πινάκων, ἐφημερίδων, σχεδὸν ὀλοτελῶς εὐρίσκονται ἐν ταῖς χερσὶν Ἰουδαίων καὶ προτεστάντων. Ὑπ' ὅσιν ἔχοντες ἅπαντα ταῦτα τὰ συμφωνοῦντα γεγονότα, δυσχερὲς θεωροῦμεν τὸ νὰ μὴ παραδεχθῆ τις ὅτι τὸ θρησκευμα καὶ οὐδὲν τὸ αἶμα εἰσὶ τὰ κύρια αἷτια τῆς ἐκτάκτου ἐθνῶν τινῶν εὐημερίας. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις διέδωκεν εἰς τοὺς λαοὺς, τοὺς ἀσπασθέντας αὐτὴν, ἰσχύν τινα, ἣν ἡ ἱστορία μὲν οὐκ εὐνοῖται νὰ νοήσῃ. Ἴδε τὰς Κάτω Χώρας: δύο ἑκατομμύρια ψυχῶν,—

ἐπὶ ἐδάφους ἐξ ἡμισείας ἀμμώδους καὶ ἐλώδους,— ἀντίστησαν τῇ Ἰσπανίᾳ, ἅπασαν τὴν Εὐρώπην κρατοῦσα ὑποχείριον, καὶ μὲν ἀποτινάξασαι τὸν βαρὺν τῆς Καστιλλίας ζυγὸν, ἀπάσας τὰς θαλάσσας ἐκάλυψαν ὑπὸ τὴν σημάϊαν αὐτῶν· βαδίζουσιν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ νοητικοῦ κόσμου, τόσα πλοῖα κέκτηνται ὅσα ὅλη ἡ ἠπειρος ἠνωμένη, καθίστανται ἡ ψυχὴ πασῶν τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης συμμαχιῶν, ἀντέχουσι τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ συμμαχισάσας κατ' αὐτῶν, προσφέρονται ταῖς ἠνωμέναις Πολιτεῖαις τῆς Ἀμερικῆς ὡς τύπος τῆς δημοσπύδου ἐνώσεως, ἐπιτρεπούσης τὴν ἀπεριόριστον ἐπίδοσιν τῆς Μεγάλῃς Δημοκρατίας, καὶ παρέχουσι τὸ παραδείγμα τῶν οἰκονομολογικῶν συνδυασμῶν, οἷτινες τόσῳ ἰσχυρῶς συμβάλλουσιν εἰς τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου, ἢτοι τῶν Τραπεζῶν καὶ τῶν διαμετοχῶν ἑταιριῶν.

Ἡ Σουηδία,—ἐν ἑκατομμύριον ψυχῶν ἐπὶ γερμανικοῦ ἐδάφους, ἐπὶ ἐξ μῆνας τοῦλάχιστον κατακεχωσμένου ὑπὸ τὴν χιόνῃ,—παρίσταται ἐν τῇ ἠπειρῷ ἐπὶ τοῦ Γουστάβου Ἀδόλφου μετὰ τῆς γνωστῆς ἐκείνης ὀρμῆς, νικᾷ τὴν Αὐστρίαν διὰ τῶν θυμαστῶν αὐτῆς στρατηγῶν Wrangel, Torstenson, Banner, καὶ σώζει τὴν Μεταρρύθμισιν.

Σήμερον ἡ Ἀγγλίᾳ εἶναι ἡ βασιλεὺς τῶν θαλασσῶν, ἡ πρώτη τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐθνῶν· δεσπόζει ἐν τῇ Ἀσίᾳ 200 ἑκατομμυρίων ψυχῶν καὶ εἰσβάλλει εἰς ὅλην τὴν σφαῖραν διὰ τῶν ἀπανταχῶς στελλομένων ἀποίκων. Πρέπει νὰ σπουδάσῃ τις ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ sir Charles Dilke, Greater Britain, τὴν εἰκόνα τῆς Ἀγγλο-Σαξωνικῆς δυνάμεως ἐν ὅλῃ τῇ ὑφελίῳ. Αἱ ἠνωμέναι πολιτεῖαι μετ' ἀκατανοήτου ταχύτητος ἀναπτύσσονται· ἀριθμοῦσιν ἤδη 42 ἑκατομμύρια κατοίκων· πρὸς δὲ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος θὰ ἔχωσιν 100 ἑκατομμύρια, καὶ ἀπὸ τοῦδε εἰσιν ὁ πλουσιώτατος καὶ ὁ ἰσχυρότατος λαὸς τῆς γῆς.

Μετὰ δύο αἰῶνας, ἡ Ἀμερικὴ, ἡ Αὐστραλία καὶ ἡ μεσημβρινὴ Ἀφρική ἔσονται ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν αἰρετικῶν Ἀγγλο-Σαξῶνων, ἡ δὲ Ἀσία ὑπὸ τοὺς σχισματικούς Σλαῦτους.

Οἱ ὑπὸ κηδεμονίαν τῆς Ῥώμης μένοντες λαοὶ φαίνονται ὡσεὶ καταδικασμένοι εἰς στερίωσιν· δὲν ἀποικίζουσι πλέον, δὲν ἔχουσι πλέον οὐδεμίαν διαχύσεως δύναν· ἡ τοῦ Θεῖου ἔκφρασις ἴν' ἀπεικονίσῃ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν μητρόπολιν, τὴν Ῥώμην, «χηρεία καὶ στερίωσις, viduitas et sterilitas» δύναται ἐπίσης νὰ ἐφαρμοσθῇ αὐτοῖς. Ἔχουσι λαμπρὸν παρελθόν, ἀλλὰ τὸ παρὸν εἶναι σιωπηρὸν καὶ τὸ μέλλον ἐπιφοβόν· ὑπάρχει ἄρα γε ἐλεεινότερα κατάστασις τῆς Ἰσπανίας; καὶ ἡ Γαλλία, ἣτις πολλὰ καὶ μεγάλα ὠφέλησε τὸν κόσμον, σήμερον κατήνητησεν ἀξία οἴκτου, οὐχὶ διότι ἠττήθη εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, — καὶ γὰρ πολεμικὰ δυστυχήματα μᾶλλον ἢ ἤττον εὐκόλως ἐπανορθοῦνται, — ἀλλὰ διότι φαίνεται ὡσεὶ ἀποτεταγμένη γὰρ ἡ ἀκαταπαύστως αἰωρημένη μεταξὺ τοῦ δεσπο-

τισμοῦ καὶ τῆς ἀναρχίας· νῦν ἔτι ὁπότε, ἐν ἀναστηθῆ, ἔχει ἀφρευκτον ἀνάγκην τῆς συμπνοίας πάντων τῶν τέκνων αὐτῆς, τὰ ἄκρα κόμματα ἐρίζουσι περὶ πρωτείων, καὶ κινδυνεύουσι νὰ ἐπαναγγάσωσιν ἐμφυλίους σπαραγμοὺς. Αἱ ὑπεράλπειοι σκευωρίαὶ εἰσὶ τὸ αἷτιον τῶν δυστυχιῶν τῆς Γαλλίας· αὐταὶ ἐξασθενίζουσι τὴν χώραν διὰ τῆς δηλητηριώδους ὑπηρεσίας των, ἣν θέλομεν κατώτερω ἀναλύσει· αὐταὶ διὰ τῆς αὐτοκρατείας Εὐγενίας, ὀργάνου τοῦ κληρικοῦ κόμματος, προὐκάλεσαν τὴν εἰς τὸ Μεξικὸν ἐκστρατείαν, ὅπως τοὺς καθολικοὺς τῆς Ἀμερικῆς λαοὺς ἀνεγείρη, καὶ τὸν κατὰ Πρωσσίας πόλεμον, ὅπως ἐγείρη φραγμὸν εἰς τὴν πρόοδον τῶν τῆς Εὐρώπης διαμαρτυρομένων ἐθνῶν.

Ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Βελγικὴ εὐδαιμονέστεραι φαίνονται τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, ἀλλ' ἄρα γε ἡ ἐλευθερία εἶναι στερεῶς ἀποκαταστημένη ἐν ταῖς χώραις ταύταις; περὶ τούτου σπουδαῖοι νόμοι ἀμφιβάλλουσι. Τελευταῖον, ὑπὸ τὸν ἐμφαντικὸν τίτλον «L' Italia Nera» ἐφημεριδογράφος τις τῆς Ῥώμης ἐξέδωτο ἄξιον μελέτης πόνημα περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἰταλίας. «Οἱ τῷ Πάπα ὑποτεταγμένοι λαοὶ ἤδη ἀπέθανον ἢ ἀποθνήσκουσιν», ἀνακράζει περίφοβος ὁ συγγραφεὺς, — «I popoli di religione papale o sono gia morti, o vanno morendo». — Ἐὰν ἡ Ἰταλία προσθέτει, φαίνεται ἡττον ἀσθενοῦσα, τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ κληρικός, προσδοκῶν τὴν παλινορθώσιν τοῦ πάπα πρότερον μὲν τῆ ἐπεμβάσει τῆς Αὐστρίας, καὶ σήμερον δὲ τῆς Γαλλίας, εἰσέτι δὲν ἐπετέθη τῆ ἐλευθερίᾳ καὶ τῷ συντάγματι ὡς ἐσωτερικῆς δυνάμει. Τὸ κληρικὸν κόμμα ἀπέσχετο τῶν ἐκλογῶν, πλὴν τοῦτο θὰ μεταβληθῆ ἤρξατο ἤδη εἰς τὴν κονίστραν κατερχόμενον ἐν Νεαπόλει, ἐν Ῥώμῃ, ἐν Βονωνίᾳ ἢ Ἐκκλησία καλύπτει τὴν χώραν δι' ἐταιριῶν ὑπὸ τὰ νεύματα τῶν Ἰησουϊτῶν, καὶ αἱ μοναχικαὶ φρατρίαὶ καταλαμβάνουσι τὴν νέαν γενεάν, ἣν ἀνατρέφουσιν ἐν τῷ μίσει τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν νόμων αὐτῆς». — Αἱ σκέψεις αὐταὶ εἰσιν ὀρθαί· ἡ Ἰταλία σήμερον εὐρίσκειται ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Γαλλίας θέσει μετὰ τὸ 1789, καὶ τῆς Βελγικῆς μετὰ τὸ 1830. Ἡ αὐρα τῆς ἐλευθερίας παρασύρει σύμπαν τὸ ἔθνος, καὶ αὐτὸν τὸν κληρὸν ἢ φιλοπατρία, ἢ ἐλπίς αἰσιωτέρου μέλλοντος, ὁ ἐνθουσιασμός τῆς προόδου, πάντων τὰς καρδίας ἐκκαίουσι καὶ ἐξιτήλους ποιοῦσι τὰς διαφωνίας· οὐχ ἡττον ἐκραγῆσεται μετ' οὐ πολὺ τὸ ἀσυνάλλακτον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ πρὸς τὰς Ῥωμάνους ἀρχάς. Ὁ κληρικός, καὶ πρὸ πάντων οἱ Ἰησουῖται, ὑπέκοντες τῇ φωνῇ τῆς Ῥώμης, ἤδη ἐπιχειροῦσιν ὅπως ὑποσκάψωσι τὸ τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν κτίριον, μόλις τῆς γῆς προσέχον· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἀκριβῶς συνέβη καὶ ἐν τῇ Βελγικῇ ἀπὸ τοῦ 1840.

Κατ' αὐτὰς, εἰς τῶν πατέρων τοῦ Βελγικοῦ συντάγματος, ἴσως ὁ ἐπισημότερος, ἔλεγε μοι πλήρης θλίψεως· — «Ἐνομίσασμεν ὅτι, ἵνα ἰδρῶσαμεν τὴν ἐλευθερίαν, ἤρκει νὰ τὴν ἀνακηρύξωμεν, χωρίζοντες τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς πολιτείας· ἤδη ὁμως πιστεύω ὅτι ἠπατήθημεν. Ἡ Ἐκκλησία, στη-

ρίζομένη ἐπὶ τῶν ἀγροτῶν, ζητεῖ νὰ ἐπιβάλη τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς δύναμιν· αἱ μεγάλα πόλεις, ταῖς κινναῖς ιδέαις ἐξωκλειωμέναι, ἀνευ ἀμύνης δὲν θὰ ὑποκύψωσι τῇ καταδουλώσει· ἀποκώπτομεν λοιπὸν πρὸς ἐμφύλιον πόλεμον, ὡς ἐν Γαλλίᾳ· ἤδη δ' εὐρισκόμεθα ἐν ἐπαναστατικῷ ὄργασμῳ, καὶ τὸ μέλλον μοὶ φαίνεται μεστὸν ταρχῶν». — Αἱ τελευταῖαι ἐκλογαὶ ἤρξαντο ὑποδεικνύουσαι τὸν κίνδυνον· αἱ διὰ τὰς βουλὰς ἐκλογαὶ ἐνίσχυσαν τοὺς κληρικοὺς, ἐνῶ αἱ δημοτικαὶ ἔδωκαν τὴν ἰσχὺν εἰς τοὺς φιλελευθέρους ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν· οὕτως ὁ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἀγροτῶν ἀνταγωνισμὸς, μία τῶν αἰτιῶν τοῦ ἐμφυλίου ἐν Γαλλίᾳ πολέμου, ἤδη ἀνεφύη ἐν τῇ Βελγικῇ· ἐνόσφ ἡ κυβέρνησις μένει ἐν ταῖς χερσὶ φρονίμων ἀνδρῶν, μᾶλλον εὐδιαθέτων νὰ ὑπηρετήσωσι τῇ πατρίδι ἢ νὰ ὑπακούσωσι τοῖς ἐπισκόποις, σπουδαῖας ταρχῆς δὲν πρέπει νὰ φοβώμεθα· πλὴν, ἐὰν οἱ φανατικοὶ, οἱ πικρησῆς ἀποδεχόμενοι «τὸν Σύλλαβον» ὡς πολιτικὸν πρόγραμμα, μέλλωσι τὴν ἐξουσίαν νὰ καταλάβωσι, δεῖναι συγκρούσεις θ' ἀκολουθήσωσι· πρὸ τινος δὲ χρόνου μικρὸν ἔδει ὅπως ἡμῖν ἐπαφεθῶσιν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ ξένη εἰσβολή.

Οἱ καθολικοὶ λαοὶ τῶν δύο μερῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ τυγχάνουσιν ὄντες λεία ἐσωτερικῶν ἀγῶνων, καταναλισκόντων τὰς δυνάμεις των, ἢ τοῦλάχιστον κωλυόντων αὐτοὺς νὰ προοδεύσωσι τὸσφ κανονικῶς καὶ ταχέως ὅσφ οἱ διαμαρτυρόμενοι.

Πρὸ δύο αἰῶνων ἀναμφισβητήτως ἡ ὑπεροχὴ ἀνῆκε τοῖς καθολικοῖς ἔθνεσι· τὰ λοιπὰ ἦσαν δευτέρως τάξεως δυνάμεις· σήμερον θέσατε ἐξ ἑνὸς μέρους τὴν Γαλλίαν, τὴν Αὐστρίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἀμερικὴν, ἐκ τοῦ ἄλλου δὲ τὴν Ῥωσίαν, τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, καὶ οὐδεὶς θέλει ἀμφισβητήσῃ ὅτι ἡ ὑπεροχὴ νῦν μετέβη εἰς τοὺς αἰρετικοὺς καὶ εἰς τοὺς σχισματικούς.

Ὁ Levasseur κατ' αὐτὰς ἀνέγνω ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἔργον περίεργον, ἐν ᾧ δείκνυσιν ὅτι ἡ Γαλλία κατὰ τὸ 1700 αὐτῇ μόνη παρίστα ὡς 31 τοῖς 0/0, ἢ τὸ 1/3 τοῦ συνόλου τῶν ἠνωμένων δυνάμεων τῶν εἰρημένων πέντε κρατῶν, ἐνῶ σήμερον, ὑπολογίζοντες ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐξ πρώτης τάξεως κράτη εὐρίσκομεν ὅτι ἡ Γαλλία παρέχει μόλις 15 τοῖς 0/0, ἢτοι τὸ 1/8 τῶν ὅλων δυνάμεων.

Ὅθεν δι' ἕκαστον ἄνδρα, ἀμερολήπτως θέλοντα νὰ ἐξετάσῃ τὰ πράγματα, μένει ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ προτεσταντισμὸς εἶναι τοῦ καθολικισμοῦ εὐνοώστερος κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν· νῦν δεῖν νὰ ἐξεύρωμεν τοὺς λόγους τοῦ φαινομένου τούτου, καὶ νομίζω ὅτι δύσκολον δὲν εἶναι νὰ ἐνδείξωμεν αὐτούς.

Β'.

Παρὰ πάντων σήμερον παραδεδεγμένον θεωρεῖται ὅτι ἡ διάχυσις τῶν

φώτων ἐστὶν ἡ πρώτη βᾶσις τῆς προόδου· ἡ ἐργασία τὸσφ ἐπικερδεστέρα καταντᾷ, ὅσφ συνετώτερον οἰκονομεῖται· ἡ τῆς ἐπιστήμης ἐφάρμοσις, ὅφ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορφὰς, εἰς τὴν προαγωγὴν, ἰδοὺ εἰς τί σύγκειται ὁ πλοῦτος τοῦ πεπολιτισμένου ἀνθρώπου· ἡ φρικώδης ἀπορία τοῦ ἀγρίου γεννηταί ἐκ τῆς ἀμαθείας του· ἡ οἰκονομικὴ λοιπὸν πρόοδος ἔσεται ἀναλογικὴ κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακαλύψεις εἰς τὰς τέχνας προσαπτομένας.

Ἡ παιδεία, γενικῶς δικσπειρομένη, εἶναι ἐπίσης ἀπκράιτητος διὰ τὴν ἐξάσκησην τῶν συντηγματικῶν ἐλευθεριῶν· ἐκεῖ ὅπου αἱ ἀρχαὶ ἀπέρρουσιν ἐκ τῆς ψηφοφορίας, δέον νὰ ἔχωσιν οἱ ἐκλογεῖς γνώσεις ἰκανὰς, ἵνα καλῶς ἐκλέγωσι τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν, ἄλλως ὁ τόπος κυβερνᾶται κακῶς· ἀπὸ ἀμκρτήματος εἰς ἀμάρτημα περιπίπτει, καὶ βκαδίξει εἰς βέβκιον ὄλεθρον. Ἐν δεσποτικῷ κράτει ἡ παιδεία εἶναι ὠφέλιμος, οὐχὶ δὲ καὶ ἀπκράιτητος· ἀλλ' ἐν μεγάλῳ ἐλευθέρῳ κράτει, ἡ ζητοῦντι νὰ γίνη ἐλεύθερον, εἶναι ἀπκράιτητος ἀναγκαία, ἄλλως πέπρωται νὰ παρκαμάση ἐν ἀδρανεῖα ἢ ἐν ταρκαχάις· ὅθεν ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ἡ βᾶσις τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς εὐπραγίας τῶν λαῶν. Πλὴν, μέχρι τοῦδε οἱ διαμκρτυρόμενοι μόνον κκτώρθωσαν ὅπως ἐξασφαλίσωσι τὴν καθόλου ἐκπαίδευσιν· αἱ καθολικαὶ κυβερνήσεις, καίτοι ψηφίσασαι, ὡς ἡ Ἰταλία, τὴν ἀναγκαστικὴν ἐκπαίδευσιν, ἢ πολλὰ δαπανῶσαι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὡς ἡ Βελγικὴ, δὲν ἐπιτυγχάνουσι νὰ διασκεδάσωσι τὴν ἀμάθειαν.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, τὰ διαμκρτυρόμενα κράτη ἀσυγκρίτως εἰσὶν ἀνώτερα τῶν καθολικῶν· μόνη ἡ Ἀγγλία δὲν εἶναι ἐξίσου ἐκείνοις προωδευμένη, ἵσως διότι ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία, μεταξὺ τῶν διαφόρων τῶν διαμκρτυρομένων αἱρέσεων, τὰ πλεῖστα προσεγγίζει τῇ Ῥωμᾶνῃ ἐκκλησίᾳ· πάντα τὰ διαμκρτυρόμενα ἔθνη προηγοῦνται ἀνευ ἢ σχεδὸν ἀνευ ἀγρκαμμάτων· ἡ Σαξωνία, ἡ Δκνιμαρκία, ἡ Σουηδία καὶ ἡ Πρωσία· τὰ καθολικὰ ἀπείρως ὑστεροῦσιν, ἔχοντα τοὐλάχιστον τὸ τρίτον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀγρκαμμάτων, ὡς ἡ Γαλλία καὶ ἡ Βελγικὴ, ἢ τὰ τρία τέταρτα, ὡς ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Πορτογαλλία.

Ἴδετε τὴν Ἐλβετιαν· ὁποία ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν διαφορὰ μεταξὺ τῶν καθολικῶν καὶ τῶν διαμκρτυρομένων νομῶν! Οἱ καθαρῶς λατινικοὶ, ἀλλὰ διαμκρτυρόμενοι νομοὶ τοῦ Neuchâtel, Vaud καὶ Γενεύης ἴσοφραρίζουσι τοῖς Γερμανικοῖς νομοῖς τοῦ Zurich καὶ Berne, καὶ εἰσὶ πολλῶ ὑπέρτεροι τῶν τοῦ Tessin, Valais ἢ Lucerne· τὸ αἷτιον τοιαύτης ἀντιθέσεώς· ἐστὶ πασιφανές, καὶ πολλὰκις ἐπεδείχθη· ἡ τῶν διαμκρτυρομένων θρησκεία στηρίζεται ἐφ' ἐνὸς βιβλίου, τῆς «Βίβλου», ὅθεν ὁ διαμκρτυρόμενος ὀφείλει νὰ γινώσκη τὴν ἀνάγνωσιν.¹ Διὸ ὁ πρῶτος καὶ ὕστατος τοῦ Λουθήρου λό-

¹ Κατὰ τὸν τελευταῖον γαλλογερμανικὸν πόλεμον παρετηρήθη, ὅτι οἱ διαμκρτυρόμενοι ἦσαν πολλῶ πλέον πεκαυμένοι τῶν καθολικῶν· ἐν τοῖς νοσοκομείοις, ὅτε οἱ πρῶτοι ἤρχιζον ἀναλαμβάνοντες ἐκ τῶν τραυμάτων, ἐξήτουν βιβλία, ἐνφ' οἱ δεῦτεροι ἐξήτουν παιγιόχαρτα.

γος ἦτο «διδάσκετε τοὺς παιδὰς· τοῦτο εἶναι χρέος τῶν γονέων καὶ τῶν ἀρχόντων, εἶναι θεῖα ἐντολή»· ἡ καθολικὴ ἀπ' ἐναντίας θρησκεία στηρίζεται ἐπὶ μυστηρίων καὶ τινῶν ἀσκήσεων, ὡς τῆς ἐξομολογήσεως, τῆς λειτουργίας, τῆς δμιλίας, μὴ ἀπαιτουσῶν τὴν ἀνάγνωσιν· ἡ γνῶσις λοιπὸν τῶν γρκαμμάτων δὲν εἶναι ἀναγκαία· μᾶλλον δὲ κκθίσταται ἐπικίνδυνος, διότι φυσικῶς κλονεῖ τὸ ἀξίωμα τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς, ἐφ' ἧς ἐρείδεται ὅλον τὸ καθολικὸν οἰκοδόμημα· ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἡ ὁδὸς ἢ ἄγουσα εἰς τὴν αἴρεσιν· τὸ φανερὸν συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ὁ καθολικὸς ἱερεὺς ἔσεται τῇ μαθήσει πολέμιος, ἢ τοὐλάχιστον ὅτι δὲν θέλει ποτὲ καταβάλλει τὰς αὐτὰς ὡς ὁ διμκρτυρόμενος προσπκθείας ὑπὲρ τῆς διαδόσεως αὐτῆς· ἢ καλῇ τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσίως διοργάνωσις χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς Μεταρρρυθμίσεως· τῆς παιδείας οὔσης λίαν προσφόρου τῇ ἀσκήσει τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῇ γεννήσει τοῦ πλοῦτου, τοῦ δὲ προτεσταντισμοῦ βοηθοῦντος τῇ διαδόσει τῶν γρκαμμάτων, ἐν αὐτῷ τούτῳ πρόδηλος ὑπάρχει αἰτία τῆς τῶν διαμκρτυρομένων κρατῶν ὑπεροχῆς.

Γ'.

Πάντες ἐκ συμφώνου λέγουσιν, ὅτι ἡ δύναμις τῶν ἐθνῶν ἐξήρηται ἐκ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν καταστάσεως· πανταχοῦ ἀναγινώσεται τὸ ῥητὸν τοῦτο, σχεδὸν ἀξίωμα γενόμενον τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης· ὅταν τὰ ἦθη διαφθαρῶσι, τότε καὶ ἡ πολιτεία ἀπόλωλε.—Κατὰδήλον δὲ γίνεται ὅτι ἡ ἠθικὴ στάθμη ἀνωτέρα τυγχάνει παρὰ τοῖς διαμκρτυρομένοις λαοῖς· ἢ παρὰ τοῖς καθολικοῖς· αὐτοὶ οἱ εὐσεβεῖς συγγραφεῖς δμολογοῦσι τοῦτο, ὅπερ ἐξηγοῦσι λέγοντες ὅτι οἱ πρῶτοι ἐμμένουσι πιστότεροι τῶν δευτέρων εἰς τὰ τῆς θρησκείας, ἐξήγησιν ἢ θεωρῶ ὀρθήν.

Ἐξετάσατε τὰ φιλολογικὰ ἔργα τῶν Γάλλων, ἴδετε ἐν τοῖς διαφοροῖς θεάτροις τὰ εὐδοκίμοῦντα δράματα· ἡ βᾶσις αὐτῶν πάντοτε εἶναι ἡ μοιχεία ἐν πάσαις αὐτῆς ταῖς ποικιλίαις καὶ μορφαῖς, ὑπὸ πάντας τοὺς τρόπους αὐτῆς· τὰ μυθιστορήματα καὶ αἱ κωμωδίαὶ τοῦ συρμοῦ πρέπει νὰ ᾄσιν αὐστηρῶς ἀπηγορευμένα τοῦ κύκλου ἐντίμου οἰκογενείας. Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, οὐκ ἔχουσιν οὕτω· τὰ φιλολογικὰ ἔργα, τὰ μὴ φέροντα τὸν τύπον τῆς ξένης μιμήσεως, εἰσὶ κατὰ τε τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν ὕφην τοῦ λόγου τοιαῦτα, ὥστε ᾄτα ἀγνὰ δὲν δύνανται νὰ φοβηθῶσι.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν, τὸ κακὸν ὑπάρχει πρὸ πολλοῦ· οἱ Προβηγκιανοὶ, κληρονόμοι τῆς γαλλορωματικῆς διαφορᾶς, ὕμνησαν καὶ παρέσχον χαρίεσσαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀβρᾶς θεραπείας (galanterie), τὴν τῶν ἠθῶν ἔκλυσιν καὶ τοὺς ἀθεμίτους ἔρωτας· ἡ περὶ τὰς γυναῖκας θεραπεία οὕτω κατέστη τὸ ἐπικρατοῦν σημεῖον πάντων τῶν ἔργων τῆς

φντασίαις, καὶ ἐν τῶν γνωρισμάτων τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτηῆρος· ὁ βασιλεὺς vert galant ἔτι εἶναι ὁ δημοτικώτατος τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας· ἐν ταῖς χώραις αἵτινες ἠσπασθήσαν τὴν Μεταρρίθμισιν, τὸ καθκριτικὸν πνεῦμα ἐπέβαλε χαλινὸν εἰς τὴν ἔκλυσιν τῶν ἠθῶν, καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὴν δι' αὐστηρότητος ἥτις ἴσως ἐφάνη ὑπέρμετρος, ἀλλ' ἥτις ἠθικῶς ἐμόρφωσε τοὺς ἀνθρώπους πᾶν διαφερόντως.

Ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις, ὅσοι ἐδουλήθησαν νὰ πολεμήσωσι τὴν τῆς Ἐκκλησίας παντοδυναμίαν, παρέλαβον ὄπλα, οὐχὶ παρὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἀρχαιότητος· δυὸ τρόποις δύναται τις νὰ προσβάλλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, εἴτε ἀποδεικνύων ὅτι ἀπέστη τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, καὶ κηρύττων χριστιανισμὸν καθαρώτερον καὶ αὐστηρότερον ἐκείνης, εἴτε καταπτύμενος τῶν δογμάτων αὐτῆς διὰ τῆς εἰρωνείας καὶ ἐπανιστῶν τὰς αἰσθήσεις κατὰ τῶν ἠθικῶν αὐτῆς προσταγμάτων. Ὁ Ζουίγλης, ὁ Λούθηρος, ὁ Καλθίνος, ὁ Κνοχ ἐξελέξαντο τὸν πρῶτον τρόπον, ὁ Rabelais καὶ ὁ Βολταῖρος τὸν δεύτερον· εἶναι δὲ φανερόν ὅτι οἱ πρῶτοι, ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐρειδόμενοι, πρέπει νὰ κρατύνωσι τὸ ἠθικὸν αἶσθημα, ἐνῶ οἱ δεύτεροι δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύχωσιν ἢ καταφθεύοντες αὐτό· ἐκ τούτου πηγάζει ὅτι σχεδὸν πάντες οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς, οἱ ἀγωνισθέντες ὑπὲρ τῆς χειραφετήσεως τῶν πνευμάτων ἔχουσι σημεῖα ἀναισχυντίας· ἤθελέ τις ἀφόβως θέσει ἐν ταῖς χερσὶ, δὲν λέγω νεάνιδος, ἀλλὰ καὶ νεανίου, τὰ ἅπαντα τοῦ Rabelais, τοῦ Βολταῖρου, τοῦ Ρουσσώ, τοῦ Diderot, τοῦ Courier, τοῦ Béranger; Οἱ συγγραφεῖς, οἵτινες τηροῦσι τὴν ἠθικὴν, καὶ οὐς δίδουσι πρὸς ἀνάγνωσιν τῇ νεολαίᾳ, ὁ Βοσσουέτιος, ὁ Φενελὼν, ὁ Ρακίνας, εἶναι σχεδὸν πάντοτε ἀφωσιωμένοι τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὑπὸ δεσποτικῶν ἀρχῶν ἐμπορούμενοι· ἐκ τούτου ὠσαύτως πηγάζει ὁ βαθὺς τύπος καθολικισμοῦ τῶν πλείστων ὅσοι ἐν τῇ Γαλλίᾳ δὲν εἶναι ἐπικρατικοί. Ἄλλως ἔχει ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ Ἀμερικῇ· οἱ θαρραλεώτατοι ἐρχοῦνται τῆς ἐλευθερίας συγχρόνως εἰσὶν οἱ τὴν αὐστηροτάτην ἠθικὴν ἐπαγγελλόμενοι, οἱ Καθαρισταὶ καὶ οἱ Κουάκεροι· ἐνῶ ὁ Βοσσουέτιος ἀνέπτυσσε τὴν θεωρίαν τοῦ δεσποτισμοῦ, ὁ Μίλτων συνέταττε τὴν τῆς δημοκρατίας, καὶ οἱ Καθαρισταὶ εἶναι ἐκεῖνοι οἵτινες τὴν ἐλευθερίαν ἐθεμελίωσαν ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ βορείᾳ Ἀμερικῇ· ἐξ ἐνός οἱ ὄντες εὐσεβεῖς καὶ ἠθικοὶ συγγραφεῖς κηρύττουσι τὴν δουλείαν, ἐνῶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἐλευθερίαν δὲν σέβονται οὔτε θρησκείαν, οὔτε ἠθικὴν· ἐξ ἄλλου δὲ ἀπ' ἐναντίας οἱ αὐτοὶ ἄνδρες συνάμα προίστανται τῆς θρησκείας, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ἴδετε νῦν τὰς συνεπειάς· παραβάλετε τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀνδρῶν οἵτινες μετέβαλον τὰ πράγματα ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ 1648, ἢ ἐκείνων οἵτινες ἰδρύσαν τὴν δημοκρατίαν ἐν τῇ Ἀμερικῇ, πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀνδρῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως· οἱ πρῶτοι πάντες εἰσὶν ἀνεπι-

λήπτων ἠθῶν, ἀσπίλου ἀρετῆς, αὐστηρότητος ἀρχῶν οὕτως εἶπειν ὑπερβαλλούσης· οἱ δεύτεροι, ἐξαιρέσει ὀλίγων φανατικῶν, οἱοὶ ὁ Saint-Just καὶ ὁ Ροβеспιέρρος, εἰσὶν οἱ πλείστοι λίαν παρακλυμμένων ἠθῶν· ὁ ἰσχυρότερος αὐτῶν, ὁ ἀληθὴς ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Mirabeau, ἡ θεσπεσία αὐτῆ φύσις, ὁ θαυμαστός οὗτος ῥήτωρ, γίνεται μισθωτὸς τῆς αὐλῆς, συγγράφει αἰσχρὰ βιβλία καὶ παρήγαγε τὴν διαφορὰν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω· ἀντιπαραθέσατε τοὺς αὐστηροὺς Καλβινιστὰς, τοὺς νικῆσαντας τὸν δεσποτισμὸν, τοὺς ἰδρύσαντας τὴν ἐλευθερίαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ· ὅποια διαφορὰ!

Ὁ E. Quinet, ἐν τῇ θαυμασίᾳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, παρατηρεῖ ὅτι οἱ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἄνδρες, οἱ κατ' ἀρχὰς πλήρεις ἀκράτου ἐνθουσιασμοῦ, ταχέως ἀπέκαμον ἐκ τῆς σπουδῆς ταύτης, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐζήτησαν ἢ ὑπέστησαν τὴν ἡσυχίαν ἐν τῇ δουλείᾳ ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν· οἱ ἐπικρατοῦντες τῆς Ὀλλανδίας πολλῶ ἐπὶ πλέον ἠγωνίσαντο καὶ ὑπέστησαν ἀπείρως πλείονα δεινὰ, χωρὶς νὰ περιπέσωσι τῇ ἀθυμίᾳ· αἱ πόλεις αὐτῶν κατὰ κράτος ἐπορθοῦντο, πάντες οἱ κάτοικοι ἐσφάζοντο· οὐδὲν ἤττον ἠγωνίζοντο, ὀλίγοι ὄντες, πρὸς πολέμιον τοὺς θησαυροὺς καὶ τὰς δυνάμεις τῶν δύο κόσμων κατέχοντα· δὲν ἐνέδωκαν ὅμως οὔτε εἰς τοὺς κόπους, οὔτε εἰς τὴν ἀθυμίαν, καὶ ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν· εἶχον πίστιν!

Ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ ὑπερβολικὴ περιφιλαυτία, ἡ κενοδοξία συνέπλεξαν τοὺς διαφόρους τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ὀπαδοὺς ἐν πάλῃ ἀδιαλλάκτω καὶ ἀδελφοκτόνῳ ἔσφαξαν ἀλλήλους, ἀντὶ νὰ ἐνωθῶσι πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς δημοκρατίας· ἐν Ὀλλανδίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Ἀμερικῇ, χάρις εἰς οἶόν τι πνεῦμα φιλανθρωπίας, ταπεινοφροσύνης, ἀμοιβαίας ἀνοχῆς, οἱ ἀπελευθεροῦντες τὴν ἑαυτῶν πατρίδα τῆς τυραννίδος κατάρθρωσαν νὰ μορφοῦσιν ὅπως στερεώσωσι τὸ ἔργον αὐτῶν. Ἴνα θεμελιώσῃ τις κράτος, ὁ χριστιανισμὸς τοῦ Πένν καὶ τοῦ Οὐασιγκτῶνος εἶναι ἀμείνων σύνδεσμος ἢ ἡ φιλοσοφία τοῦ Vergniaud, τοῦ Robespierre, τοῦ Mirabeau· χωρὶς δὲ νὰ κρίνωμεν τὰς δύο αἱρέσεις, δυνάμεθα νὰ ἐξελέγξωμεν τὰ ποτελέσματα ἃ ἐπῆνεγον.

Ὅποτε τὸ θρησκευτικὸν ἐξασθενίζεται αἶσθημα, τὸ ὑποκινοῦν πρὸς τὰς καλὰς πράξεις αἴτιον, τὸ νεῦρον τοῦ ἠθικοῦ βίου καθίσταται ἡ φιλοτιμία, ἡ οἴησις, ἢ ἡ τοῦ τῶν ἄλλων ἐπαίνου ἰχνηλασία. Ὁ A. de Vigny δεινότατα ἔδειξε τοῦτο ἐν τινι κεφαλαίῳ τοῦ συγγράμματός του «Στρατιωτικὴ δουλεία καὶ μέγεθος». Ὁ A. de Musset ταῦτὰ λέγει ἐν σημαντικωτάτοις στίχοις· «ἡ ὑπερηφάνειά ἐστίν ὅ,τι ἔτι ἀπομένει ὀπωσοῦν καλῶν ἐν τῷ βίῳ». Ὁ Taine γράφει ἐν ταῖς σημειώσεσι περὶ τῆς Ἀγγλίας· «ἐν τῇ Γαλλίᾳ, ἡ ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς στηρίζεται ἐπὶ τῆς συνέσεως τῆς φιλοτιμίας· ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ, ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ καθήκοντος· τὸ πρῶτον ὅμως αἶσθημα εἶναι αὐτεξούσιον καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ διάφορος, κατὰ τοὺς

χαρκτηράς». Ἐν τῇ *Née Gallia*, ὁ Prevost Paradol γράφει τάδε: «Δι' ἕκαστον παρατηρητὴν δξυδερκῆ καὶ ἀφελῆ ἢ ἡμετέρα πατρις παρέχει θέαμα, σχεδὸν μοναδικὸν ἐν τῷ κόσμῳ, κοινωνίας ἢς ἡ φιλοτιμία κατήνησεν ἢ κυρία ἐγγύησις τῆς εὐταξίας, καὶ προτρέπει εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πλείστων τῶν καθηκόντων καὶ τῶν θυσιῶν, ἅπερ ἡ θρησκεία καὶ ἡ φιλοπατρία οὐκ ἰσχύουσι πλέον νὰ κελεύσωσιν· ἐὰν εἰσέτι οἱ νόμοι δὲν παραδίδωνται ἀναφανδὸν, ἐὰν ὁ νεοσύλληκτος στρατιώτης εὐπειθῆς προσέρχεται ὑπὸ τὴν σημαίαν του καὶ μένη αὐτῇ πιστὸς, ἐὰν ὁ ὑπόλογος ταμίας φεῖδῃται τοῦ δημοσίου πλούτου, ἐὰν ὁ Γάλλος τέλος πάντων προσηκόντως ἐκπληροῦ τὰ δέοντα πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ πρὸς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ, ἰδίως τῇ φιλοτιμίᾳ δφείλομεν τοῦτο, οὐχὶ τὸ σέβας τοῦ θεοῦ νόμου, πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀμφισβητουμένου· οὐχὶ ἡ φιλοσοφικὴ πρὸς ἀδῆλον καθῆκον φιλοστοργία, ἔτι δ' ὀλιγώτερον πρὸς ἀφηρημένον ὄν, τὸ κράτος, τὸ τοσάκις ἀνατραπὲν καὶ ὑπὸ τῶσων ἐπαναστάσεων ἐξευτελισθέν· ἀλλ' ὁ φόβος, μὴ ἀναγκασθῶμεν προφανῶς νὰ ἐρυθριάσωμεν διὰ πράξιν ὡς ἄτιμον θεωρουμένην, αὐτὸς καὶ μόνος δικτηρεῖ μεταξὺ ἡμῶν τὴν ἀποχρῶσαν τοῦ εὖ ποιεῖν διάθεσιν». Πιστὴ καὶ ἀπελπιστικὴ εἰκὼν, ἣν ὁ Prevost-Paradol μετ' ἀφάτου λύπης περιγράφει, μάλιστα δ' ὅταν προσθέτῃ: «Νὰ μένη ἡμῖν μόνη ἡ φιλοτιμία ὡς στήριγμα, καὶ νὰ αἰσθανώμεθα ὅτι καὶ ὅτι τοῦτο κάμπτεται ὑπὸ τὴν χεῖρα ὡς ὁ εὐκλαστος κάλαμος τῆς Γραφῆς!».

Ἀνάγνωτε τὰς ἐν τῇ Γαλλίᾳ προκηρῦξεις πρὸς τὸν λαὸν καὶ τὸν στρατόν· ὅταν θέλῃ ἡ ἀρχὴ νὰ ἄγῃ αὐτοὺς, νὰ διεγείρῃ τὸν ἐνθουσιασμόν των, προκαλεῖται ἡ φιλοτιμία ἢ ἡ μεγαλαυχία αὐτῶν. Ἀκούσατε τὸν Ναπολέοντα· ἂ' Ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν πυραμίδων 40 αἰῶνες σᾶς θεωροῦσιν» ἢ, «Στρατιῶται! Ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς ὑμετέρας ἐστίας, θὰ δύνησθε νὰ λέγητε· «ἤμην εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰένης, τοῦ Austerlitz!»— Περιχυτολογεῖν ἢ καλῶς ἀκούεσθαι, ἰδοὺ ὁ σκοπὸς καὶ τὸ δρμητήριον. Ὁ Νέλσων, ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τοῦ Τραφαλγάρ, ἀπλῶς εἶπε· «Πέποιθα ὅτι ἕκκτος θὰ κάμῃ τὸ καθῆκόν του!»—Ἐν τοῖς δημοσίοις ἐγγράφοις τῶν ἀνδρῶν τῆς Ὀλλανδικῆς ἐπαναστάσεως ἢ τῆς Ἀμερικανικῆς, προφέρονται ὁ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωσ, τὸ καθῆκον, οἱ θεοὶ νόμοι· εἶναι δὲ δῆλον ὅτι τὰ ταιχῦτα ἐλατήρια ἀσφακλέστερα εἰσὶ τῶν πρώτων· κατ' οὐσίαν, τὸ περιχυτολογεῖν ὅπως ματαίαν παρέχει ὠφέλειαν· ἀμα ὡς ἔχη τις ἰκανὸν νοῦν ὅπως ἐξελέγξῃ τοῦτο, ἡ φιλοτιμία ἀποβάλλει πᾶσαν ἰσχὺν ὡς κανόνα ἀγωγῆς· πρὸς τοῦτοις δὲ δύναται ἡ κοινὴ γνώμη νὰ ᾖ διεστραμμένη, καὶ τότε οὐχὶ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς δύναται νὰ ἐπικληθῇ.

Οἱ πλείστοι τῶν Γάλλων συγγραφέων ἐξύμνησαν τὴν τῶν γραμμῶν ἀναγέννησιν ὀλιγορήσαντες τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, διότι, εὐρύτερα κατὰ τὰς προκρίσεις, τοῖς ἀνθρώποις ἐκόμιζεν εὐτελεστέρην τὴν ἀπελευθέρωσιν· τὰ πράγματα ὅμως ἀποδεικνύουσιν αὐτοὺς ἡμαρτημένους·

οἱ λαοὶ, οἱ ἀσπασθέντες τὴν μεταρρύθμισιν, φανερῶς προκόπτουσι ταχύτερον τῶν ἐμμεϊνάντων τῇ ἀναγεννήσει· τοῦτο δὲ διότι ἡ μεταρρύθμισις ἐκέκτητο ἠθικὴν δύναμιν, ἣτις ἐπέλειψε τῇ ἀναγεννήσει· ἀλλ' ἡ ἠθικὴ δύναμις μετὰ τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς τῶν λαῶν εὐμερείας· ἡ μὲν ἀναγέννησις ἦτον ἐπανόκαμψις πρὸς τὴν ἀρχαίτητα, ἡ δὲ μεταρρύθμισις ἐπανόκαμψις πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον· καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ὄν ἀνώτερον τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, ἐμελλε νὰ δώτῃ κρείττονός κερπούς.

Δ'.

Ἡ διαμαρτύρησις ὠφέλησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀσπασθέντων αὐτῶν λαῶν, ἀρήσασα αὐτοὺς νὰ κκταστήσωσιν ἐλευθέρους θεσμοὺς, ἐνῶ ὁ καθολικισμὸς μοιραῖως ἄγει εἰς τὸν δεσποτισμὸν ἢ τὴν ἀναρχίαν, συγνάκις δ' ἐναλλάξ εἰς ἀμφοτέρω· ἡ φυσικὴ τῶν διαμαρτυρουμένων ἐθνῶν κυβέρνησις εἶναι ἡ συγκεκραμένη πολιτεία, ἡ φυσικὴ κυβέρνησις τῶν καθολικῶν φαίνεται οὐσα ὁ δεσποτισμὸς· ἐνόσω μένουσιν αὐτῶ ὑποτεταγμένοι, διατελοῦσιν ἡσυχοὶ· ἔχουσι τὸ κατὰλληλον αὐτοῖς πολίτευμα· πλὴν δσάκις πειρῶνται ν' ἀπαλλαγῶσιν αὐτοῦ, εἰς ταραχὰς-ἐξωκέλλουσι καὶ ἐξασθενίζονται, διότι εὐρίσκονται ἐν καταστάσει ἐναντία τῇ αὐτῶν φύσει. Ταῦτα διαβεβαιούσιν αἱ ἐφημερίδες τὸ «Σύμπαν» καὶ ἡ «Καθολικὴ Πολιτεία», ὅργανα τῆς Παπικῆς αὐλῆς, καὶ δυστυχῶς τὰ γεγονότα φαίνονται δίδοντα αὐτοῖς δίκαιον.

Ἐρρέθη πολλὰκις διὰ τί αἱ ἐπαναστάσεις τῶν Κάτω Χωρῶν, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ἀμερικῆς ἐπέτυχον, ἐνῶ ἡ Γαλλικὴ φαίνεται ἀποτυχοῦσα· ὁ Guizot ἐπίτηδες συνεγράψεν ἰδιαιτέρον βιβλίον ἵνα διασαφήσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο, ὄντως συμπεριλαμβάνον τὸ ἀπόρητον τοῦ ἡμετέρου μέλλοντος· οὐδόλως διστάζω ἐγὼ ν' ἀπαντήσω· διότι αἱ πρώται ἐγένοντο ὑπὸ διαμαρτυρουμένων ἐθνῶν, καὶ ἡ δευτέρα ἐν καθολικῇ χώρᾳ. Ὁ Βολταῖρος ἤδη εἶχε διῖδει τοῦτο· ἐπυρθάνετο τὴν αἰτίαν δι' ἣν αἱ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας κυβερνήσεις κατήνησεν τόσῳ διάφοροι ὅσω αἱ τοῦ Μαρόκου καὶ τῆς Ἑνετίας· «Δὲν εἶναι ἄρα γε λέγει, ἡ αἰτία ὅτι, ἀνέκαθεν καταταμνόμενοι τὴν παπικὴν αὐλὴν, οἱ Ἀγγλοὶ ὀλοσχερῶς ἀπετίναξαν τὸν αἰσχροὺν αὐτῆς ζυγὸν, ἐνῶ ἄλλος κουφότερος λαὸς αὐτῶ τὸν αὐχένα ὑποτίθεται, προσποιούμενος τὸν χλευασμὸν, καὶ σκιρτῶν μετὰ τῶν ἀλύσεων αὐτοῦ;» Ὁ Βολταῖρος ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἐκίνει τὸν γέλωτα καὶ ἤγε τὸν χορὸν;

Σήμερον δυνάμεθα ἐναργέστατα ν' ἀποδείξωμεν ὅτι οἱ ἔξοχοι νόες μόλις ἠδύναντο κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα νὰ διῖδωσιν ἡ κεφαλαϊώδης ἐπήρησις, ἣν οἱ τύποι τῆς θρησκείας περὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν

ἀσχολοῦσι, δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀχθῆ εἰς φῶς· ἤδη ὅμως λάμπει ἐν πλήρει ἡμέρᾳ, καὶ μᾶλλον καὶ ἔτι μᾶλλον σαφῶς ἐμφαίνεται ἐν τοῖς συγχρόνοις γεγονόσιν.

Ἡ ἐνέργεια ἦν ἀσκαεὶ ἢ θρησκευτικὴ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τόσῳ βαθεῖα, ὥστε ἀείποτε παρορμαῖται πρὸς τὸ νὰ δώσῃ εἰς τὴν τῆς πολιτείας διοργάνωσιν τύπους τῆ θρησκευτικῆ διοργανώσεως προσηληθέντας πανταχοῦ ὅπου ὁ ἀνώτατος ἄρχων θεωρεῖται ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ, ἀδύνατον νὰ καταστῆ ἢ ἐλευθερία, ἐπειδὴ ἡ ἰσχύς τοῦ λαλοῦντος καὶ δρῶντος ἐν ὀνόματι τῆς θεότητος εἶναι φύσει καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀπόλυτος· τὰ ἐξ οὐρανοῦ παραγγέλματα δὲν συζητοῦνται· ἀπλοῖ θνητοὶ δὲν δύνανται ἄλλο ἢ νὰ ὑποκύψωσιν. Οὐδεμίαν γινώσκω ἐξαιρέσιν τούτου τοῦ κανόνος· ἐν ταῖς ἀρχαίαις βασιλείαις τῆς Ἀσίας καὶ ἐν ταῖς ἐνεστῶσιν ἀπολύτοις κράτεσιν, εἴτε μωαμεθανοῖς, εἴτε καθολικοῖς, ὧν οἱ βασιλεῖς διώκουν ἐλέω Θεοῦ, οἱ λαοὶ ἦσαν ἐντελῶς ὑποδεδουλωμένοι· ὁ λαὸς ἦτον ἐλεύθερος ἐν Ἀθήναις, ἐν Ῥώμῃ, ἐπειδὴ οἱ ἄρχοντες ὑπὸ τῶν συνδημοτῶν αὐτῶν χειροτονοῦμενοι, δὲν ἐπηγγέλλοντο ὅτι ἀπεικάζουσι τὴν θεότητα· ἡ ἱερωσύνη δὲν ἦτον ἰδιαιτέρως τάξις, καὶ μικρὰν ἐξήσκει ἐπήρειαν ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Ὁ ἀπαρχῆς χριστιανισμὸς ἔπρεπε διαφερόντως νὰ ὑποθάλη τὴν κατάστασιν ἐλευθέρων καὶ δημοκρατικῶν θεσμῶν· βεβαίως, διὰ τῶν ἀσκητικῶν ἀσχολιῶν ἀπέσπα τὸν ἀνθρώπον τῶν ἐπιγείων συμπερόντων, καὶ δὲν ὤθει αὐτὸν εἰς τὴν ἀπείτησιν τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων· οὐδὲν ἦττον, ἐπαίρων καὶ καθαίρων τὰ ἦθη, παρεῖχεν αὐτὸν ἰκανώτερον ἵνα τὰ ἑαυτοῦ καλῶς διοικῆ, καὶ ἵνα διατελῆ ἐλεύθερος· ἐν μέσῳ τῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν τῶν πρώτων αἰῶνων ἄκρα ἰσότης ἐπεκράτει, καὶ πᾶσα ἐξουσία ἐκ τοῦ λαοῦ ἀπέρρεεν, ὁ λόγος καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἦσαν οἱ μοχλοὶ τῆς διοικήσεως· αἱ ἀπαρχῆς χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἦσαν ἀσθενεῖς δημοκρατικαὶ δημοκρατούμεναι· διὸ, ὅτε οἱ πρεσβυτεριανοὶ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἐπανόρθωσαν τὴν πάλαιαν τῆς Ἐκκλησίας διοργάνωσιν, παρεσύρθησαν εἰς τὸ ν' ἀποκαταστήσωσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ δημοκρατικούς θεσμούς.

Οἱ υπερασπισταὶ καὶ οἱ ἐναντίοι τῆς Ῥωμάνης ἐκκλησίας, οἱ μὲν ἐξίσου καὶ οἱ δὲ, συγγέουσι τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὸν καθολικισμὸν· οἱ ἑθροὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπονέμουσιν αὐτῷ τὰς ἀρχάς, τ' ἀμαρτήματα καὶ τ' ἀνοουσιουργήματα τοῦ καθολικισμοῦ, καὶ οἱ συνηγοροῦντες τῇ Ῥωμάνῃ Ἐκκλησίᾳ ἐπιμαρτύρονται τὰς ἀρετὰς, τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ εὐεργετήματα τοῦ χριστιανισμοῦ· ἀμφότεροι ἐπίσης πλάνη κατέχονται· ὁ χριστιανισμὸς τὴν ἐλευθερίαν ἐννοεῖ, ὁ δὲ καθολικισμὸς εἶναι ὁ ἄσπονδος αὐτῆς πολέμιος· τοῦτο διαβεβαιοῖ αὐτὸς ὁ ἀναμάρτητος αὐτοῦ ἡγέτης· ἡ ἱστορία τῶν νόμων τῆς Ἐκκλησίας δείκνυσιν ἡμῖν ἐπίμονον πορείαν πρὸς μείζονα καθεκάστην τῶν δυνάμεων συγκέντρωσιν· ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἰσονόμου καὶ κεκραμένης τῶν πρώτων αἰῶνων δημοκρατίας, ἵνα κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, διὰ τῆς

διακηρύξεως τοῦ ἀναμαρτήτου τοῦ πάππ, ἀπολήξῃ εἰς τὸν μᾶλλον ἀπόλυτον δεσποτισμὸν ὃν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν· κατ' ἀρχὰς δημοκρατουμένη δημοκρατία, ἐγένετο ἀριστοκρατικὴ, ὅτε ἠὔξησαν οἱ ἐπίσκοποι τὴν ἰσχύν των χωρὶς ν' ἀποβάλλωσι τὴν αὐτονομίαν ἐναντίον τῶν παπῶν· ἔτι ἦτο μοναρχικὴ συνταγματικὴ, ἐνόσῳ αἱ σύνοδοι ἐξήσκουν τὴν ὑπερτάτην ἐξέτασιν· σήμερον δὲ τῶντι ἐπιπλεῖ τὸ ἰδανικὸν τῆς θεοκρατίας καὶ τοῦ ἀπολυτισμοῦ· ἐν ἡ πολιτικὴ κοινωνία τείνη, καθὼς τὰ γεγονότα ἀποδεικνύουσι, νὰ ρυθμίση τὰ ἦθη αὐτῆς πρὸς τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὀφείλει νὰ ὑπόταχθῇ εἰς κυβέρνησιν ἀπολύτως δεσποτικὴν, καὶ οὕτως ἀποφαίνονται οἱ ὁπαδοὶ τῆς Ῥωμάνης ἐκκλησίας· ὁ Βοσπουέτιος ἐν τῇ «Πολιτικῇ του ἀπασπασθείσης τῶν Ἱερῶν Γραφῶν», ὑποτυπῶν τὰς ὁμολογίας τῆς κυβερνήσεως ἣτις προσήκει καθολικῷ λαῷ, λέγει· «Ὁ Θεὸς κατέστησε τοὺς βασιλεῖς ὡς λειτουργοὺς αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτῶν δεσπόζει τῶν λαῶν.» — «Ἡ βασιλικὴ ἀρχὴ ἐστὶν ἀνυπεύθυνος.» — «Ὁ ἄρχων οὐδενὶ ὀφείλει νὰ δώσῃ λόγον τῶν διαταγμάτων αὐτοῦ.» — «Ὀφείλομεν νὰ ὑπακούωμεν τοῖς ἀρχουσιν ὡς αὐτῇ τῇ δικαιοσύνῃ· εἰσὶ θεοὶ, καὶ οὕτως εἰπεῖν μετέχουσι τῆς θείας αὐτονομίας.» — «Τὸ ὑπήκοον δὲν δύναται ν' ἀντιτάξῃ τῇ βίᾳ τῶν ἀρχόντων εἰμὴ ταπεινὰς παραστάσεις, ἀνευ αὐθαδείας καὶ γογγυσμῶν.» — Οὕτω λογικῶς, ἐν καθολικῷ κράτει, ἡ κυβέρνησις δέον νὰ ᾖ ἀπόλυτος, πρῶτον διότι τοιαύτη εἶναι ἡ τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις θεωρεῖται ὡς πρότυπον, ἔπειτα δὲ διότι, οἱ βασιλεῖς, ἀφοῦ ἔλαβον τὴν ἰσχύν ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ Πάππ, ἡ ἰσχύς αὐτῆ οὔτε νὰ ὀρισθῇ, οὔτε νὰ ἐξετασθῇ δύναται.

Ἀπ' ἐναντίας ἡ Μεταρρύθμισις, οὕσα ἐπανάκαμψις πρὸς τὸν ἀρχαῖον χριστιανισμὸν, πανταχοῦ προῦκάλεσε πνεῦμα ἐλευθερίας καὶ πρὸς τὸν ἀπολυτισμὸν ἀντίστασιν· ἔτεινε νὰ γεννήσῃ θεσμούς δημοκρατικούς καὶ συνταγματικούς· ὁ διαμαρτυρόμενος, διὰ τὰ τῆς θρησκείας δὲν ὁμολογεῖ εἰμὴ μίαν μόνην ἀρχὴν τῆς βίβλου· δὲν ὑποκύπτει ἐνώπιον τῆς ἐξουσίας ἐνὸς ἀνθρώπου, ὡς ὁ καθολικὸς, ἐξετάζει καὶ σκέπτεται καθ' ἑαυτὸν τῶν καλῶν βιβλιοτῶν καὶ τῶν πρεσβυτεριανῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπανορθωσάντων τὴν δημοκρατικὴν διοργάνωσιν, ὁ διαμαρτυρόμενος διὰ λογικῆς συνεπειᾶς ἐν τῇ πολιτείᾳ μετένεγκε ταῦτ' αὐτοῖς στοιχεῖα καὶ τὰς αὐτὰς ἐξείς· ἡ κατηγορικὴ τοῦ Λαμεναὶ πρὸς τὴν Μεταρρύθμισιν εἶναι πληρέστατα ἀληθής. Ἄπληρῆθησαν τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ, ἀναγκαίως ἔμελλον αὐτὴν ν' ἀρνηθῶσιν ἐπίσης ἐν τῇ πολιτείᾳ, καὶ νὰ θέσωσιν ἐν ἀμφοτέροις τὸν λόγον καὶ τὴν βούλησιν ἐκάστου ἀντὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ. Ἐκ τούτου, ἕκαστος ὧν αὐτόνομος, ἔπρεπε ν' ἀπολαύῃ πλήρους ἐλευθερίας, ἔπρεπε νὰ ᾖ ὁ κύριος, ὁ βασιλεὺς, ὁ Θεὸς ἑαυτοῦ.» Ὁ Μοντεσκιὸς ὡσαύτως λέγει· «Ἡ καθολικὴ θρησκεία μᾶλλον προ-

σῆκει τῇ μοναρχουμένη πολιτείᾳ, ἢ δὲ διακαρτυρομένη κάλλιον στέργει τὴν δημοκρατίαν.»

Ὁ Λούθηρος, ὁ Καλβίνος δὲν κηρύττουσι τὴν ἀντίστασιν πρὸς τὴν τυραννίαν· μᾶλλον μέμφονται αὐτὴν, καὶ τὴν πειθαρχίαν ἐγκωμιάζουσι, οὔτε τὴν τελείαν τῆς συνειδήσεως ἐλευθερίαν παραδέχονται· οὐχ ἤττον, ἀκόντων αὐτῶν, τὸ στοιχεῖον τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ λογικώτατα ἐκ τῆς Μεταρρυθμίσεως ἀπορρέει. Ἀναντιρρήτως, τοιοῦτοι πανταχοῦ ἀπέβησαν οἱ φυσικοὶ αὐτῆς καρποί· οἱ διακαρτυρόμενοι συγγραφεῖς ἐξαίτοῦσι τὰ τοῦ λαοῦ δίκαια, καὶ ὅπου οἱ διακαρτυρόμενοι ὑπερισχούουσιν, ἐλευθέρους ἐγκαθιδρύουσι θεσμούς· οἱ ἔχθροι αὐτῶν οὐδὲν ἠπατήθησαν, καὶ ὡς κακὸν ἐνεδείξαν τὴν συνάφειαν ταύτην τῆς Μεταρρυθμίσεως μετὰ τῆς ἐλευθερίας.

«Οἱ διακαρτυρόμενοι, λέγει Ἐνετὸς ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν 17^ο αἰῶνα πρεσβευτῆς, κηρύττουσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν του.»—«Οὕτω, προσθέτει, βρδίζουσι πρὸς πολίτευμα ὅμοιον τῷ ἐν Ἑλβετίᾳ ὑπάρχοντι, καὶ πρὸς τὴν κατάλυσιν τῶν μοναρχικῶν τοῦ βασιλείου νόμων.»—«Οἱ λειτουργοί, γράφει ὁ Montluc, ἐκήρυττον ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν οὐδεμίαν ἄλλην ἐξουσίαν ἢ τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκουσίως χαριζομένην· ἄλλοι δὲ πάλιν ἐκήρυττον ὅτι οἱ εὐγενεῖς δὲν ἦσαν ἀνώτεροι αὐτῶν». Τοῦτο ἀληθῶς εἶναι τὸ ἐλευθέριον καὶ ἰσὸνομον πνεῦμα τοῦ καλβινισμοῦ. Ὁ Tavannes συχνὰ ἐπανέρχεται ἐπὶ τῆς δημοκρατικῆς τάσεως τῶν διακαρτυρομένων. «Εἰσί, λέγει, δημοκρατίαι ἐν μοναρχίαις, ἔχουσαι περιουσίαν, στρατὸν, καὶ κεχωρισμένον ταμεῖον, καὶ θέλουσαι νὰ καταστήσωσι δημοτικὴν καὶ δημοκρατικὴν κυβέρνησιν.»—«Ὁ μέγας νομοδιδάσκαλος Dumoulin κατήγγειλε τοὺς λειτουργοὺς τῷ Παρλαμέντῳ, λέγων ὅτι διανοοῦνται νὰ καταστήσωσιν ἐν Γαλλίᾳ δημοτικὸν πολίτευμα, καὶ νὰ συστήσωσι δημοκρατίαν ὡς τὴν τῆς Γενεύης, ἐξ ἧς ἐδίωξαν τὸν κόμητα καὶ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ ὅτι ἐπίσης σπουδάζουσι τὰ πρωτοτόκια νὰ ἀκυρώσωσι, θέλοντες νὰ ἐξισώσωσι τοὺς ἀγενεῖς πρὸς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς δευτεροτόκους πρὸς τοὺς πρωτοτόκους, ὡς ὄντας πάντας τέκνα τοῦ Ἀδάμ καὶ ἴσους ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου.»—Αὗται προδήλως εἰσὶν αἱ ἰδέαι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 89, καὶ ἂν ἡ Γαλλία εἶχε παραδεχθῆ τὴν Μεταρρύθμισιν κατὰ τὸν 17^ο αἰῶνα, ἤθελεν ἔκτοτε ἀπολαύει βεβαίως τῆς ἐλευθερίας, καὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως, ἃς καὶ ἤθελε διακτηρήσει. Κατὰ τὸ 1622 ὁ Πάππας Γρηγόριος 13^{ος}, γράφει τῷ τῆς Γαλλίας βασιλεῖ ἵνα τὸν παροτρύνῃ εἰς τὸ νὰ ποιήσῃ ἐμποδῶν τὴν Γενεύην, κέντρον τοῦ καλβινισμοῦ καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος. Ἐν Γαλλίᾳ, μετὰ τὸν θάνατον Ἐρρίκου τοῦ Δ', ὁ δούξ de Rohan, καλβινιστῆς ὢν ἐζήτησε νὰ συστήσῃ «δημοκρατίαν», λέγων ὅτι ὁ κειρὸς τῶν βασιλέων παρῆλθε.

Κατηγορήθησαν οἱ διακαρτυρόμενοι εὐγενεῖς ὅτι ἐσχόπουσαν νὰ χωρίσωσι τὴν Γαλλίαν εἰς μικρὰ δημοκρατούμενα κράτη, ὡς ἐν Ἑλβετίᾳ, καὶ ἐν ἐπαίνῳ ἐτέθη τοῖς στασιώταις (Ligueurs), ὅτι διεφύλαξαν τὴν ἐνότητα τῆς Γαλλίας· ὅ,τι ἀληθῶς ἐζήτησαν οἱ διακαρτυρόμενοι ἦτον ἡ τοπικὴ αὐτονομία, ἡ ἀποκέντρωσις καὶ δημοσπονδιακὸν πολίτευμα, ἀναγνωρίζον τὰς ἐλευθερίας τῶν τε δήμων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν· αὐτὸ τοῦτο σήμερον εἰς μάτην ζητεῖ ἡ Γαλλία ν' ἀποκαταστήσῃ, καὶ πάντοτε τὸ καθολικὸν πάθος τῆς ὁμοιότητος καὶ τῆς ἐνότητος, ὅπερ ἐπήνεγκε τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐπανάγει τὸν δεσποτισμὸν.

Ὁ Καλβίνος θέλει «ὁ λειτουργὸς τοῦ Εὐαγγελίου νὰ ᾗ ἐκλελεγμένος τῇ συναινέσει καὶ τῇ εὐφημίᾳ τοῦ λαοῦ, τῶν πρεσβυτέρων προισταμένων τῆς ἀρχαιρείας.»—Τὸ σύστημα τοῦτο οἱ καλβινισταὶ ἐπεθύμουσαν νὰ εἰ-ἀξώσιν ἐν Γαλλίᾳ. — Κατὰ τὸ 1620 λέγει ὁ Tavannes, ἡ πολιτεία αὐτῶν ἦτον ὄντως δημοτικὴ, τῶν δημάρχων τῶν πόλεων καὶ τῶν λειτουργῶν ἐχόντων ὅλην τὴν ἐξουσίαν, ἧς προσχήματι μόνῳ μεταδίδουσι μέρος εἰς τοὺς εὐγενεῖς τοῦ ἑαυτῶν θρησκευματος· ὥστε ἐὰν τοὺς σκοποὺς τῶν ἐκτελέσωσιν, ἡ τῆς Γαλλίας κατάστασις ἤθελεν ἀλλάξει, ὡς ἡ τῆς Ἑλβετίας, πρὸς ζημίαν τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν εὐγενῶν.

Ἄμα ὡς ἡ Μεταρρύθμισις ἔθετο τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἀγροτῶν, ἀπήτησαν οὗτοι τὴν καθαίρεσιν τῆς δουλείας καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἀρχαίων αὐτῶν δικαίων ἐν ὄνομαι τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας· ἡ Μεταρρύθμισις πανταχοῦ ἐνέπνευσε σφοδρὰς ἀπαιτήσεις τῶν φυσικῶν δικαίων, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἰσονομίαν, τὴν ἀνεξίθρησκείαν, τὴν τοῦ λαοῦ κυριαρχίαν· ταῦτα πάντα εἰσὶν ἐγγεγραμμένα ἐν ποικίλοις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συγγράμμασιν.¹

Αὗται αἱ ἰδέαι, κρηπίς τῶν καινῶν ἀρχῶν, ἀείποτε δεινούς ὑπερασπιστὰς εὗρον ἐν τῷ προτεσταντισμῷ· ὁ ἱερεὺς Jurieu συνηγόρησεν ὑπὲρ αὐτῶν κατὰ τοῦ Βουσσουετίου ἐν συζητήσῃ τοῖς πᾶσι γνωστῇ· ὁ δὲ Locke ἐξέθεσεν αὐτὰς ἐπιστημονικῶς· ἐξ αὐτοῦ ὁ Μοντεσκιῶ, ὁ Βολταῖρος, καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ 17^{ου} αἰῶνος πολιτικοὶ συγγραφεῖς πηρέλαβον αὐτὰς, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐγεννήθη ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις· ἀλλὰ πολλῶν πρότερον εἶχον ἐφαρμοσθῆ μετὰ διαρκοὺς ἐπιτυχίας ἐν ταῖς διακαρτυρομέναις πολιτείαις, πρῶτον ἐν Ὀλλανδίᾳ, εἶτα δ' ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Ἀμερικῇ.

Ἡ περιβόητος τῆς 16^{ης} Ἰουλίου 1581 προκήρυξις, δι' ἧς ἡ ἐθνικὴ τῶν Κάτω Χωρῶν σύνοδος ἀνακηρύττει ἐκπτωτον τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, σαφῶς ἀναδείκνυσι τὴν τοῦ λαοῦ κυριαρχίαν· ἵνα ἐκθρονίσωσι βασιλέα, ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ ἐκφέρωσι τὴν ἀρχὴν ταύτην· «Οἱ ὑπήκοοι δὲν ἐπλάσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἄρχοντα, ἵνα τῷ ὑπακούωσι καθ' ὅτι βού-

¹ Vide Mémoires de l'Etat de France sous Charles IX, t. III, καὶ Laurent, Revol. française, t. I.

λεται νὰ προστάτῃ, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ ἄρχων διὰ τοὺς ὑπηκόους, ὧν ἕνευ δὲν δύναται νὰ ἄρχῃ, ἵνα κυβερνᾷ αὐτοὺς κατὰ τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ δίκαιον». Ἡ προκήρυξις ἐπιλέγει ὅτι οἱ πολῖται ἠναγκάσθησαν, ὅπως ἀποφύγωσι τὴν τυραννίαν τοῦ βασιλέως, νὰ ἐπαναστατήσωσι. — «Τοῦτο μόνον τὸ μέσον τοῖς ἀπομένει ἵνα διατηρήσωσι καὶ ὑπερασπίσωσι τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἐλευθερίαν, τὴν τῶν συζύγων, τῶν τέκνων καὶ τῶν ἀπογόνων των, ὑπὲρ ὧν κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους ὀφείλουσι νὰ θυσιάσωσι καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν». Ἡ τῆς Ἀγγλίας ἐπανάστασις κατὰ τὸ 1648 ἐγένετο ἐν ὀνόματι τῶν αὐτῶν ἀρχῶν· ὁ Μίλτων καὶ οἱ λοιποὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δημοκράται ὑπερήσπισαν αὐτάς μετὰ θαυμασίας ἀνδρείας πνεύματος καὶ χαρακτῆρος.

Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις δὲν ἐξεῦρεν ὅ,τι ὀνομάζεται αἱ ἀρχαὶ τοῦ 89· συνήργησε μόνον νὰ τὰς διαδώσῃ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ δυστυχῶς ἐν τῇ Γαλλίᾳ οὐδέποτε ἐσεβάσθησαν αὐτάς, οὐδὲ τὴν ἱερωτέραν πασῶν, τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως· οἱ Καθαρισταὶ καὶ οἱ Κουάκεροι διεκήρυξαν καὶ ἐφήρμοσαν αὐτάς πρὸ 200 ἐτῶν ἐν τῇ Ἀμερικῇ· ἐκεῖθεν δὲ καὶ ἐξ Ἀγγλίας ἢ Εὐρώπῃ, πρὸς τὸ τέλος τοῦ III' αἰῶνος, ἔλαβε νύξιν αὐτῶν.

Ἦδη ἀπὸ το 1620, τὸ σύνταγμα τῆς Βιργινίας ἵδρυσεν τὸ σύνταγματικὸν πολίτευμα, τὰ δικαστήρια τῶν ὀρκωτῶν, καὶ τὴν ἀρχὴν ὅτι οἱ φόροι δέον νὰ ψηφίζωνται ὑπὸ τῶν ἀποτεινόντων αὐτούς. — Ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐπαρχία τῆς Μασσαχουσέτης κατέστησε τὴν ἀναγκαστικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὸν τέλειον χωρισμὸν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς πολιτείας· αἱ αἰρέσεις διατελοῦσιν ὑπὸ τῶν κοινῶν νόμων, αὐταὶ μόναι ἐκλέγουσαι τοὺς λειτουργοὺς τῶν ἡ ἀντιπροσωπευτικῆ δημοκρατία ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἐπίσης ἐντελής ὡς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν· οἱ δικασταὶ αὐτοὶ κατ' ἔτος εἰσὶν ἐκλελεγμένοι ὑπὸ τῶν δημοτῶν· ἀλλὰ γεγονός πλείστου λόγου ἄξιον συνέθετο κατὰ τὸ 1633· εἷς ἀνὴρ ἐφάνη τότε ἀπαιτῶν οὐχὶ μόνον τὴν ἀνεξιθρησκείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τελείαν τῶν θρησκευμάτων ἰσότητά ἐνώπιον τῆς πολιτείας, καὶ ἐπὶ τῆς βίβλου ταύτης ἵδρυσεν ἐπαρχίαν· οὗτος δὲ εἶναι ὁ Roger Williams, ὁνομαζόμενος ὀλίγον γνωστὸν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἡπείρῳ, πλὴν ἄξιον ν' ἀναγραφῆ μετὰ τῶν τῶν μεγάλων τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργετῶν. Αὐτὸς πρῶτος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, τῷ πρὸ τετρακισχιλίων ἐτῶν καθημαγμένῳ ὑπὸ τῆς μισαλλοδοξίας, πρὶν ἔτι ἢ ὁ Καρτέσιος συστήσῃ τὴν ἐλευθέραν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἔρευναν, καθιεροῦ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως ὡς πολιτικὸν δίκαιον. — «Ὁ διωγμὸς ἐν ζητήματι τῆς συνειδήσεως, συχνάκις ἔλεγε, εἶναι προφανῶς καὶ οἰκτρῶς ἐναντίος τῇ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ». — «Ὁ κυβερνῶν τὸ πολιτικὸν σκάφος δύναται ἐπ' αὐτοῦ νὰ διαφυλάξῃ τὴν τάξιν καὶ νὰ τὸ δηγήσῃ εἰς τὸν λιμένα, καίτοι σύμπαντος τοῦ πληρώματος μὴ ἀναγκαζομένου νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν λειτουργίαν». — Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία δὲν ἄρχει ἢ μόνον τῶν σωμάτων καὶ τῶν κτημάτων τοῦ ἀνθρώπου· δὲν δύναται νὰ παρεμβάιῃ εἰς

τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα, ἔστω καὶ ὅπως ἐμποδίσῃ Ἐκκλησίαν τινὰ ν' ἀποστατήσῃ ἢ νὰ γένηται αἰρετικῆ. — «Ἀφαιρεῖν τὸν τῆς τυραννίας ζυγὸν ἀπὸ τῶν ψυχῶν, οὐχὶ μόνον ἐστὶ δίκαια πρὸς τοὺς ὑποδεδουλωμένους λαοὺς πράξις, ἀλλὰ προσέτι ἡ ἵδρυσις τῆς δημοσίας ἐλευθερίας καὶ τάξεως ἐπὶ τοῦ συμφέροντος τῆς συνειδήσεως πάντων.» — Πρέπει ν' ἀναγνώσῃ τις ἐν τῇ θαυμαστῇ ἱστορίᾳ τοῦ Bancroft, πῶς ὁ Roger Williams ἐθεμελίωσεν τὴν πόλιν Providence καὶ τὴν ἐπαρχίαν Rhodehland ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν, τότε παρ' ἀπάσης τῆς Εὐρώπῃς ἀποκηρυττομένων, ἐξαίρεσει τῶν διαμαρτυρομένων Κάτω Χωρῶν. Ὅτε τῷ 1641 εἰσήχθη σύνταγμα ἐν τῇ ῥηθείᾳ ἐπαρχίᾳ, ἅπαντες οἱ πολῖται προσεκληθήσαν νὰ ψηφίσωσιν· αὐτοὶ οἱ ἵδρυται ὀνόμασαν αὐτὴν δημοκρατίαν, καὶ τῶντι ἦτο τοιαύτη καθ' ὅλην τὴν σημερινὴν τῆς λέξεως, καὶ ὁποῖαν τὴν ἐννοεῖ ὁ Ρουσσώ, αὐτὸς ἀπ' εὐθείας ἐκυβερνᾷτο ὁ λαὸς· πάντες οἱ πολῖται, ἄνευ δικηρίας δόγματος, ἦσαν ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου, καὶ ἔδει πᾶς νόμος νὰ ἦ ἐπικεκρωμένος ἐν ταῖς δημοτικαῖς συνόδοις· ὥστε ἦτον ἡ καθαρωτάτη αὐτοδιοίκησις, ἐξ ὧν εἶδόν ποτε αἱ ἀνθρώπινοι κρινωνίαι. Καὶ ἤδη ἐπέκεινα τῶν δύο αἰῶνων διαμένει ἄνευ ταραχῶν, ἄνευ ἐπαναστάσεων.

Οἱ Κουάκεροι ἐν τῇ Pennsylvania καὶ New-Jersey παρομοίως ἔδωκαν ἀρχὰς ὡς βίβλους τῆς πολιτείας· ἡ ἐξουσία κεῖται ἐν τῷ λαῷ, «We put the power in the people»· αὕτη ἡ βίβλος τοῦ τῆς New-Jersey συντάγματος· ἰδοὺ δὲ αἱ κυριώταται διατάξεις· «Οὐδεὶς, ἢ οὐδεμίαν ὁμὰς ἀνθρώπων ἰσχὺν ἔχει ἐπὶ τῆς συνειδήσεως· οὐδεὶς ἐν οὐδενὶ χρόνῳ, δι' οὐδενὸς τρόπου, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θέλει διωχθῆ ἢ ζημιωθῆ παρ' οἰουδήποτε, ἐνεκα τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ δοξασιῶν· ἡ γενικὴ σύνοδος ἐκλεχθήσεται μυστικῇ ψηφοφορίᾳ· πᾶς τις δύναται νὰ ἐκλέγῃ καὶ νὰ ἐκλέγηται· οἱ ἐκλογεῖς δώσουσι τοῖς ἀντιπροσώποις αὐτῶν ὑποχρεωτικὰς ἐντολάς· ἐὰν ὁ ἀντιπρόσωπος δὲν ἐκπληροῦ καλῶς τὰ ἐντεταλμένα, δύναται νὰ καταδιωχθῆ. Δέκα ἐπιμεληταὶ, ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐκλελεγμένοι, ἐξασκοῦσι τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν· οἱ δικασταὶ καὶ οἱ κλητῆρες ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλέγονται ἐπὶ δύο ἔτη· οἱ δικασταὶ προεδρεύουσι τῶν ὀρκωτῶν, ἀλλ' ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν δώδεκα πολιτῶν, τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ τὸ δικαστήριον· οὐδεὶς φυλακίζεται ἐνεκα χρεῶν· τὰ ὀρφανὰ ἀνατρέφονται δαπάναις τοῦ κράτους· ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι δημοσία ὑπηρεσία ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου ἀποτιομένη.» — Σχεδὸν τὰς αὐτάς ἀρχὰς ἔχουσι τὰ σύνταγματα τῆς Pennsylvania καὶ Connecticut· αὐταὶ αἱ ἰδέαι, ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι κύριος ἑαυτοῦ, ὅτι εἶναι ἐλεύθερος, ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ τῷ ζητήσῃ ὑπηρεσίαν ἢ φόρον ἄνευ τῆς ῥητῆς αὐτοῦ συναινέσεως, ὅτι ἡ κυβέρνησις, ἢ δικαιοσύνη, πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ ἐκ τοῦ λαοῦ ἐκπορεύονται, τὸ σύνολον τῶν ἀξιωμάτων τούτων, ἅπερ αἱ νέαι κοινωνίαι προσπαθοῦσι νὰ ἐφαρμόσωσιν, ἀνκνιτήρως προέρχεται ἐκ τῆς γερμανι-

κῆς παρκδόσεως, πρὸς τούτοις δ' εὐρίσκειται κατ' ἀρχὴν ἐν ταῖς πλείσταις φυλαῖς πρὸ τῆς αὐξήσεως τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας· οὐδὲν ἤττον ὅμως, ἐὰν αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ, αἱ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα καταπνιγέσθαι ὑπὸ τοῦ φεουδαλισμοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ὑπὸ τῆς βασιλείας, συγκεντρωθείσης καὶ ἀπολύτου γενομένης, ἀνέλαθον ζῶν ἐν Ἑλβετίᾳ, Ὀλλανδίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, τοῦτο εἰς τὸ δημοκρατικὸν τῆς Μεταρρυθμίσεως πνεῦμα ὀφείλεται, καὶ μόνον ἐν τοῖς διακρτυρομένοις ἔθνεσι διετηρήθησαν, καὶ ἐξησφάλισαν τοῖς λαοῖς τούτοις τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐημερίαν· ἐὰν ἡ Γαλλία δὲν εἶχε καταδιώξει, σφάζει ἢ φυγαδεύσει τὰ τέκνα τῆς, ἅτινα ἀπεδέξαντο τὴν Μεταρρύθμισιν, βεβαίως ἤθελε δυνηθῆναι ἢ ἀναπτύξῃ τὰ σπέρματὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως, ἔτι δικτηρηθέντα ἐν ταῖς ἐπαρχικαῖς συνόδοις· εἶναι ἀλήθεια πᾶν καλῶς ἀποδεδειγμένη ἐν τινι πονήματι τοῦ Gustave Garrison, πρὸ ἱκανῶν ἡδὴ ἐτῶν γεγραμμένῳ, καὶ αἱ μελέται καὶ τὰ σύγγραφα συμβάντα καθ' ἑκάστην φέρουσι νέας ἀποδείξεις πρὸς ἐπιβεβαίωσιν. Ἐν ταῖς συνόδοις τῆς Rochelle καὶ Grenoble, ἐν τῇ γενικῇ τῆς Orléans συνελεύσει, τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα, ὡς καὶ τὸ συνταγματικόν, φαίνονται ἐπίσης ἰσχυρὰ ὡς ἐν τῷ Ἀγγλικῷ Παρλαμέντῳ, καὶ ἀκούεται ἡ γλυφυρὰ καὶ ὑγιὴς γλῶσσα τοῦ Καλβίνου, ἡ τόσον καλῶς πεπλασμένη, ὅπως πραγματεύεται περὶ τῶν μεγάλων τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτικῆς συμφερόντων· — «Θὰ εὐρωμεν τρόπον νὰ υπερασπίσωμεν κατὰ τοῦ βασιλέως τὰς ἡμετέρας ἀβασιλεύτους πόλεις», ἔλεγον οἱ διακρτυρομένοι· καὶ ἀνεκδοιάστως, ἐὰν εἶχον ἐπικρατήσῃ, ἤθελον ἰδρῦσαι συνταγματικὴν βασιλείαν ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, ἢ ὁμόσπονδον δημοκρατίαν ὡς ἐν ταῖς Κάτω, χώραις. Οἱ Γάλλοι εὐπατρίδαι, ἐὰν εἶχον διαφυλάξει τὸ πνεῦμα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἐννόμου ἀντιπολιτεύσεως τὸ ἐκ τῆς Μεταρρυθμίσεως προσληφθὲν ἤθελον θέσει ὅρια τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ, καὶ ἡ Γαλλία ἤθελεν ἀποφύγει τὸν ἀσιατικὸν δεσποτισμὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὅστις συνέτριψε καὶ ἐξηχραίωσε τοὺς χαρακτῆρας. — Φραγκῖστος ὁ Α', δοὺς τὸ σημεῖον τοῦ διωγμοῦ τῶν διακρτυρομένων, καὶ Ἐρρίκος ὁ Δ', ἀποταξάμενος τῷ προτεσταντισμῷ, πρέβησαν τὸ ἀληθινὸν τῆς Γαλλίας συμφέρον, ὡς ἔπραξαν καὶ οἱ εὐπατρίδαι. Τὸ λόγιον «Paris vaut bien une messe», ἐν ᾧ οἱ πλείστοι τῶν Γάλλων συγγραφῶν διορῶσιν ἔλεγχον νοῦ πρακτικοῦ, εἶναι δεῖγμα ἀποτροπαίου κυνισμοῦ. — Τὸ νὰ γίνῃ τις μίσθκρος, ν' ἀκρυνθῇ τὴν θρησκείαν του δι' ὑλικὸν ὄφελος, φανερῶς εἶναι πρᾶξις ἣν πᾶς τις ὀφείλει νὰ στιγματίσῃ. Ἡ Γαλλία σήμερον ὑποφέρει τὴν τιμωρίαν τούτου, ὡς καὶ ὑπομένει εἰσέτι τὰς ὀλεθρίας συνεπειὰς τῆς σφαγῆς τῆς τοῦ ἀγίου Βαρθολομαίου νυκτὸς, καὶ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ ἐν Nantes διατάγματος, τῶν δύο τούτων μεγάλων τολμημάτων κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνεισήσεως.

Ὅ,τι πρὸ πάντων ἐν Γαλλίᾳ λείπει εἶναι τόδε· ἄνδρες, οὔτινες, χωρὶς

ν' ἀποποιηθῶσι τὴν παράδοσιν, νὰ παρκδέχωνται ὅμως καὶ τὰς νέας ιδέας· οἱ δημοκρατικοὶ ἐν γένει φρίνονται ἐναντίοι ἢ ἀδιάφοροι πρὸς πᾶν δόγμα· καὶ ὡς εἰς τοὺς προγόνους αὐτῶν, εἰς τοὺς ἐπικραστῆρας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐκλείπει αὐτοῖς ἡ βία, ἐφ' ἧς νὰ θεμελιώσῃ στερεὸν οἰκοδόμημα. Οἱ συνήγοροι τῶν θρησκευτικῶν ιδεῶν ζητοῦσι ν' ἀναζωπυρήσωσι τὸ παλαιὸν πολίτευμα, καὶ ἐμποδίζουσι πᾶσαν μεταρρύθμισιν· ὡς ἡ Γαλλία ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἰδρῦσῃ θεσμοὺς ἐλευθέρους· ἀλλ' ἄρα γε οἱ μοναρχικοὶ δὲν θ' ἀνοιξῶσι τὸν δρόμον ἵνα ἐπικρατήσῃ εἰς Ναπολέον, διὰ τῆς τυφλῆς αὐτῶν ἐπιμονῆς, ἐμβάλλοντες τὴν χώραν εἰς ἀναρχίαν; Ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου, κατὰ τὸ 1850, καὶ σήμερον ἔτι, οἱ συντηρητικοὶ τὴν πατρίδα τῶν κατακτρέφουσιν ἐμμένοντες πιστοὶ εἰς ἀπρηχαιωμένους τύπους· ἡ δημοκρατία σήμερον εἶναι ἡ μόνη ἐφικτὴ ἐν Γαλλίᾳ κυβέρνησις, καὶ αὐτοὶ οἱ δημοκράται ἴτως ἐμποδίσωσι νὰ ἐμπεδωθῇ, διότι ὁ καθολικισμὸς ἐβάπτισεν αὐτοὺς εἰς τὸ πνεῦμα τῆς μισαλλοδοξίας καὶ τοῦ ἀπολυτισμοῦ· ἡ Γαλλία δυσκόλως θὰ διαφύγῃ νέαν παλινόρθωσιν τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας, ἂν πρῶτον δὲν ἀπαλλαγῇ τῶν καθολικῶν παρκδόσεων· ἡ Ῥωμᾶνα θρησκεία κακῶς προδιέθεσε τοὺς Γάλλους ὅπως ζήσωσιν ἐλεύθεροι, ὅπως ἀλλήλους ἀνέχωνται, ὅπως αὐτοδιοικῶνται.

Παρὰ τοῖς καθολικοῖς λαοῖς, ἡ ἐπισείκεια ἐνίοτε ὑπάρχει ἐν τοῖς νόμοις, πῶποτε ὅμως ἐν τοῖς ἤθεσιν. Οὐκί ἐκείνῳ ὅστις, ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως ἐρείδόμενος, ἀποφασίσει νὰ ὑπακούσῃ ταῖς ὑπαγορεύσεσι τοῦ ἑαυτοῦ συνειδότης· κατὰ πτυστος γίνεται τοῖς οἰκείοις καὶ τοῖς ἀδιαφόροις, πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῖς γνησίοις εὐλαβέσιν. Οἱ ἄπιστοι ἐπιτηδειότερον θεωροῦσι νὰ καταγελῶσι τοῦ ἱερέως, ἢ νὰ διαβάλλωσιν αὐτὸν, εἶτα δὲ νὰ κύπτωσιν ἐνώπιόν του ἐν πάσαις ταῖς σπουδαίαις τοῦ βίου περιστάσεσιν. Ὑπεῖκοντες τῷ ζυγῷ τῆς ὀρθοδοξίας, ἦν ἐμπικίζουσι, καίτοι ὕφιστάμενοι αὐτῇ, ἄλλοις, τοῖς εὐρίσκουσιν αὐτὸν λίαν βρῦν, δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ τολμῶσι φανερῶς τὸ ν' ἀπαλλαγῶσιν αὐτοῦ· διὰ τῆς ἐκφοβίσεως καὶ τῆς εἰρωνείας ἐπιβάλλεται ἡ ταῦτότης, καὶ ἡ ἐλευθερία καθίσταται κενὸς τύπος.

Πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς ἔθνη προσπαθοῦσι νὰ συστήσωσι τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν καὶ συνταγματικὸν πολίτευμα· τὸ πολίτευμα τοῦτο, ἐν Ἀγγλίᾳ ἀναπτύχθην, καὶ ἐπὶ τοῦ χώρου τῶν παλαιῶν Γερμανικῶν θεσμοθεσιῶν γονιμοποιηθὲν ὑπὸ τοῦ προτεσταντισμοῦ, φαίνεται μὴ δυνάμενον νὰ ἐμφυτευθῇ διαρκῶς ἐν ταῖς χώραις· καὶ τοῦτο διότι ὁ ἄρχων τῆς πολιτείας, εἴτε βασιλεὺς, εἴτε πρόεδρος, δὲν δύναται νὰ ἦ ἀληθὴς συνταγματικὸς ἄρχων, ἐὰν ἡ θρησκεία, καὶ ἐξομολογῆται ὡς εὐπειθὴς μετακνοῶν, κυβερνᾷται δὲ ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ του, ὑπακούοντος τῷ Πάπῳ. Διὰ τοῦ μέσου τῆς ἐξομολογήσεως λοιπὸν ὁ πάπας ἀποκαθίσταται ἀληθὴς παντοκράτωρ· ἐὰν μὴ ᾧσιν οἱ Ἰησοῦται, οἱ τὸν πάπην ἰθύνοντες. Αἱ προνομίαι ἅς πα-

ραχωρεῖ τὸ σύνταγμα τῶ παρκατέχοντι τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, οὕτω τότε ἐνεργοῦνται παρὰ ζήτησιν δυνάμεως καὶ πρὸς βλάβην τοῦ κράτους. Ἀφθονοῦσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὰ παρκατείγματα· λίαν εὐπειθεῖς ταῖς τῶν ἐκτελεστικῶν πνευματικῶν ἀπαιτήσεσιν, ὁ Λουδοβίκος ΓΑ' ἀνακαλεῖ τὸ ἐν Nantes διάταγμα, ὁ Ἰάκωβος Β' τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ Κάρολος Ι' τῆς Γαλλίας ἀποβάλλουσι τὸν θρόνον των, ὁ δὲ Λουδοβίκος ΙΓ' τὴν τε μοναρχίαν καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ· ὁ Φερδινάνδος καὶ ὁ Λεοπόλδος, οἱ Αὐστριακοὶ, καταφθεῖρουσι τὰς ἐκτελεστικὰς διαστάσεις τῶν διαμελισμῶν, ὁ Αὐγουστος καὶ ὁ Σιγισμουῦνδος τῆς Πολωνίας παρκατεκτείνουσι τὸν διαμελισμὸν τοῦ αὐτοῦ κράτους, εἰσαγαγόντες εἰς αὐτὸ τοὺς Ἰησουίτας καὶ τὴν μισαλλοδοξίαν. Μετὰ θρήσκου καὶ καλῶς ἐξωμολογημένου ἡγεμόνος τὸ σύνταγμα καθίσταται πλάσμα ἀπλοῦν ἢ φανακισμὸς· ὑποτάσσει τὸ ἔθνος τοῖς θελήμασιν ἀγνώστου ἱερέως, ὀργάνου τῶν σκοπῶν τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, ἢ ἄγει αὐτὸ πρὸς ἀνταρσίαν, ἐὰν ἀρνηθῆται ὁ τόπος νὰ ὑποστῇ τοιοῦτον ταπεινὸν ζυγόν· ἐν τῇ Αὐστρίᾳ, ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Ἰωσήφ ἔμεινε συνταγματικὸς, διότι κτώρθωσε ν' ἀντιστῇ τῶ πνευματικῶ του· ἐν διαμαρτυρομένῃ χώρᾳ, τὸ σύνταγμα φυσικῶς ἀναπτύσσεται, ὅν ἐπὶ τοῦ πατρῷου ἐδάφους, ἐνῶ ἐν καθολικῇ χώρᾳ, ὅν αἰρετικῆς εἰσαγωγῆς, ὑποσκάπτεται ὑπὸ τοῦ κλήρου, ἐκτὸς μόνον ἐὰν συμφέρῃ τοῖς κληρικοῖς, ἵνα τὴν ἀρχὴν αὐτῶν στερεώσωσι, καὶ οὕτως ἢ παρκατρέφεται ὑπὸ τῶν κληρικῶν, ἢ ἀνατρέπεται ὑπὸ τῶν νεωτεριστῶν.

Ε΄.

Ἄλλο αἷτιον τῆς τῶν καθολικῶν λαῶν ἐκπτώσεως· τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα εἶναι ἀσθενέστερον παρ' αὐτοῖς ἐν ταῖς συνεταῖς καὶ κυβερνώσασιν τάξεσιν, ἢ παρὰ τοῖς διαμαρτυρομένοις· τοῦτο τὸ γεγονός, φρονῶ, οὐδεὶς θέλει ἀμφισβητήσῃ· αἱ τῶν ἐπισκόπων ἐφημερίδες καθεκάστην ὁμολογοῦσιν αὐτὸ, καὶ ἀπαιτοῦσι διὰ τὴν θρησκείαν τὸ αὐτὸ σέβας οὐ τινος ἀπολαύει ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ. Οἱ ἐχθροὶ παντὸς θρησκευματος μέμφονται τοὺς Ἀμερικανούς καὶ τοὺς Ἀγγλους δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ καλοῦσι μικρολόγον δεσποτασίαν, διὰ τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῆς ἀρχῆς τῆς κυριακῆς, διὰ τὰς κοινὰς προσευχὰς καὶ νηστείας, ἐνὶ λόγῳ διὰ τὴν ἀκαμπτὸν αὐτῶν εὐσέβειαν. Δύω ἐξηγοῦσι λόγοι διὰ τί ἡ θρησκεία διατηρεῖ πλείονα ζωὴν καὶ ἰσχύον παρὰ ταῖς ἀνωτέρας τῶν διαμαρτυρομένων τάξεις. Πρῶτον ὁ καθολικισμὸς, διὰ τῶν ποικίλων αὐτοῦ δογμάτων, διὰ τῶν ἐνίοτε παιδαριωδῶν αὐτοῦ τελετῶν, διὰ τῶν θαυμάτων καὶ τῶν λιτινείων, ἵσταται ἔξω τῆς ἀτμοσφαιρῆς τῶν καθ' ἡμᾶς ἰδεῶν, ἐνῶ ὁ προτεσταντισμὸς, ἐνεκα τῆς ἀπλότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ποικίλης καὶ εὐμετα-

βλήτου αὐτοῦ μορφῆς, δύναται αὐταῖς νὰ προσαρμοσθῇ. Ὁ Rénan πάνυ καλῶς λέγει· «ἡ νέων αἰρέσεων γένεσις, ἦν οἱ καθολικοὶ τοῖς διαμαρτυρομένοις ὡς δεῖγμα ἀσθενείας προσάπτουσι, ἀπ' ἐναντίας δηλοῖ ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα εἰσέτι ἐνυπάρχει ἐν αὐτοῖς, ἀφοῦ τυγχάνει δημιουργόν· οὐδὲν δὲ μᾶλλον νεκρὸν ἐστὶ τοῦ μὴ κινουμένου.»

Ἡ ἀπάθεια, μεθ' ἧς τελευταῖον ἐγένοντο παρκατεκτείνοντα δύο νέα δόγματα, ἔτινα πρὸ τινος ἤθελον διεγείρει ζωηροτάτην ἀντίστασιν καὶ προκαλέσει σχίσμα, εἶναι σύμπτωμα ὄντως μεγίστης καταπτώσεως τῆς νοητικῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ καθολικισμοῦ· ἡ ὑπέρευρος δεσποτασίαν ἀφεύκτως ἄγει εἰς τὴν ἀπιστίαν· ἡ πρόκλησις τῆς Ῥωμάνης Ἐκκλησίας πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον παρκατεκτείνοντα τοὺς ἀρνούμενους νὰ καταβάλλωσι τὴν χρῆσιν αὐτοῦ εἰς ἀποδοκιμασίαν παντὸς εἶδους θρησκείας. Γάλλος φιλόλογος, ὁ Gêrusez ἐν σκιαγραφίᾳ πιστότατα ἐξεικονίζει τὴν τοιαύτην κατάστασιν. «Οἰογενειάρχης πιστεύων εἰς τὸν Θεὸν χωρὶς νὰ πιστεύῃ εἰς τὸν ἅγιον Κουπερτινόν, εὐρίσκειται λίαν περιπεπλεγμένος μεταξὺ θυγατέρων θρησκομανῶν καὶ υἱῶν ἀθέων. Κύριος διαφυλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀθείας καὶ τοῦ Κουπερτινισμοῦ.» Προδηλότατα ὁ Κουπερτινισμὸς γεννᾷ τὴν ἀθείαν, καὶ ἀμφοτέροι τὴν Γαλλίαν ἡγαγον ὅπου νῦν βλέπομεν αὐτήν, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει πλέον τόπος δι' ἕλλον θρησκευμα.

Ὁ καθολικισμὸς γεννᾷ τόσον τελείαν περὶ τὰ τῆς θρησκείας ἀδιαφορίαν, ὥστε αὐτὴ ἡ δύναμις, ἡ ἀναγκαία ὅπως ἀποχωρισθῇ τις μετὰ παρησιαίας ἐλλείπει αὐτῇ· βλέπομεν διαμαρτυρομένους τὸν καθολικισμὸν ἀσπάζομένους, διότι πίστιν τινα διατηροῦντες, ζητοῦσι τὴν ἀληθῆ θρησκείαν, καὶ φρονοῦσιν ὅτι ἡ Ῥώμη τοῖς παρέξει αὐτήν. Ὀλίγιστοι καθολικοὶ γίνονται διαμαρτυρομένοι, διότι κατήντησαν ἐναντίον ἡ ἀδιαφορίας πρὸς πᾶν δόγμα· καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ ἀδιαφορία λυσιτελής ἐστὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπειδὴ κωλύει ὅπως ὀλοτελῶς διαφύγῃ τις τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς, καὶ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐπὶ τέλους ἀναλαμβάνει τὰ τέκνα τῶν ἐχθρῶν τῆς. Ὁ δεύτερος λόγος, ὁ τοὺς καθολικοὺς λαοὺς ἄγων εἰς τὴν ἀπιστίαν καὶ εἰς τὴν ἀπέχθειαν τοῦ κλήρου, εἶναι ὅτι, τῆς ἐκκλησίας φαινομένης ἐναντίας εἰς τὰς ἰδέας καὶ εἰς τὰς φιλελευθέρους τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος ἀρχὰς, ὅσοι εὐρίσκονται αὐταῖς εἰλικρινῶς προσηρημένοι, πολλὰκις ἀναγκάζονται ἄκοντες νὰ μισῶσι τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἐναντιῶνται αὐτῇ. Ἡ πλήρης μίσους φωνὴ τοῦ Βολταίρου· «τὴν μακρὰν συντρίψωμεν (écrasons l'infâme)», λογικῶς καὶ πανταχοῦ καθίσταται τὸ σύνθημα, ὁμολογημένον εἴτε μὴ, τῶν φιλελευθέρων· ἀδικαίεπτως ὁ φιλελεύθερος προσβάλλει καὶ ὀφείλει νὰ προσβάλλῃ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς μοναχοὺς, ἐπειδὴ οὗτοι ζητοῦσι νὰ καθυποτάξωσι τὴν κοινωνίαν τῶ πάπᾳ καὶ τοῖς αὐτοῦ ἐπιτρόποις, τοῖς ἐπισκόποις· δὲν δύναται νὰ σέβηται δόγματα δυνάμει τῶν ὁποίων προσπαθοῦσι νὰ τῶ ἀραι-

ρέσωσι τὴν ἐλευθερίαν. Ἐξητάσαμεν ἤδη τὸ πρῶτον καὶ τὰ αἴτια αὐτοῦ, νῦν ἴδωμεν καὶ ὅποιον τ' ἀποτελέσμεντα.

Καὶ πρῶτον δὲν εἶναι κατορθωτὴ ἢ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τῆς Ῥώμης ἀπαλλαγῆ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς λαοὺς κατ' αὐτῆς ἀποστατούντας ἐν ὀνόματι ἀπλῆς ἀρνήσεως ἢ διαλεκτικῆς ἀπορίας· οὐδέποτε ἔθνος, ἐπειράθη πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου δραστηκώτερον τῆς Γαλλίας· πρὸς τοῦτο μετ' ἀπαρκαμίλλου ἐνεργείας καὶ ἐκφάνσεως πνυτοίοις μέσοις ἐχρήσατο ταῖς φιλοσοφικαῖς σκέψεις καὶ τῆ τῶν μύθων παιδιᾷ, τῆ σατύρῃ τῆς κωμωδίας καὶ τῆ τοῦ βήμματος εὐγλωττίᾳ, τῆ δαδί τῶν ἐμπρηστῶν, τῆ σκαπάνῃ τῶν ἀνατροπέων καὶ τῷ πελέκει τοῦ δημίου.

Τελευταῖον, ἐν Βερσαλλίαις οἱ κληρικοὶ τὴν δημοσίαν παρέδωκαν ἐκπαίδευσιν τοῖς Ἰησουίταις, καὶ ἐπειράθησαν νὰ ἐπικρατήσωσι βασιλείαν ὅλως ἀφρωσιωμένην τῇ ἐκκλησίᾳ· ἢ ἐπήρσει αὐτῆς ὁσημέρην μεγάλως αὐξάνει, καὶ, ὡς ἐν τῇ Βελγικῇ, θὰ καταστῆ ποτε ἀήττητος· τοῦτο δὲ προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τοῖς δογματικοῖς ζητήμασι δὲν ἀποκτείνεται εἰμὴ ὅ,τι ἀνταλλάσσεται· ἐὰν ἐν τῇ πολιτικῇ ἦσαν παραδεκτὰ τὰ τῶν γεγονότων διδάγματα, ὡς ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις, ἢ ἀλήθεια αὐτὴ ἤθελον ὡς ἀξίωμα γίνεαι δεκτὴ ὑφ' ἀπάντων τῶν μὴ ἐχόντων προλήψεις· ὁ ὀρθολογισμὸς δὲν θὰ διαρρήξῃ τὴν δύναμιν τῆς Ἐκκλησίας· μᾶλλον θὰ κρατύνη αὐτὴν διὰ τοῦ τρόμου ὃν οὗτος ἐμπνέει, μὴ συμφωνῶν ταῖς μηχανιστικαῖς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἀνάγκαις. Ἡ ἀπόπειρα λοιπὸν τοῦ καταστρέψαι τὸν καθολικισμὸν ἄνευ ἀνταλλαγῆς τινος τοῦ σκοποῦ δὲν ἐπιτυγχάνει, ἀλλὰ γενεᾷ τὸ στασιαστικὸν πνεῦμα· παρατηρήσατε πόσον τὸ πνεῦμα τοῦτο πανταχοῦ κοινὸν εἶναι τοῖς καθολικοῖς λαοῖς, ἐν τῇ Ἀμερικῇ ὡς καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ· ἐνῶ οἱ παρατηρηταὶ εἰσιν ἐκπεπληγμένοι μὴ ἀπαντῶντες αὐτὸ μὴδὲ ἐν ταῖς ριζοσπαστικαῖς δημοκρατικαῖς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Οἱ διαμαρτυρούμενοι σέβονται τὸν νόμον καὶ τὴν ἐξουσίαν· οἱ καθολικοὶ, μὴ δυνάμενοι μήτε νὰ ἰδρῦσωσι τὴν ἐλευθερίαν μήτε ν' ἀπέχωσιν αὐτῆς, τὸν δεσποτισμὸν καθιστῶσιν ἀναγκαῖον, συνάμα δὲ δὲν ὑπείκουσιν ὑποτασσόμενοι αὐτῷ. Ἐκ τούτου μᾶζα ἀποστασίς ἀείποτε ἐνεργός· ὅτε δὲ τὸ κακὸν φθάνει εἰς τὸ ἔκκρον, ἢ χώρα στρέφεται ἀπὸ τῆς ἀναρχίας εἰς τὸν δεσποτισμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ δεσποτισμοῦ εἰς τὴν ἀναρχίαν, κατανακλίσκουσα τὰς δυνάμεις ἐν τῇ πάλῃ ἀδικλακτικῶν κομμύτων. Τοιαύτην εἰκόνα νῦν παρίστηεν ἡ Ἰσπανία καὶ ἄλλα κράτη, βαθμηδὸν φθάνοντα εἰς παρομοίαν κατάστασιν. Πόθεν τὸ κακόν; Ἰδοὺ κατ' ἐμὲ τὰ αἴτιον.

Ἡ τακτικὴ καὶ κανονικὴ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἄνευ ἠθῶν· οἱ δὲ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας εἰσὶ κατ' οὐσίαν οἱ μόνον τῷ λαῷ ὁμιλοῦντες περὶ ἠθικῆς καὶ καθήκοντος. Οὐδὲ ὅλως ὑπὸ τοῦ ὄχλου αἰδουμένου, τίς διαδεχθήσεται αὐτοὺς ἐν τῷ ἀπαραιτήτῳ τούτῳ ἔργῳ; βεβαίως οὐχὶ οἱ

ὀρθολογισταί. Ὁ Guizot θαυμασίως εἶπεν· «Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι μέγα σεβασμοῦ διδασκαλεῖον· ἐὰν, ὅπως τὴν ἐλευθερίαν ὑπερκαπίστη, ὁ φιλελεύθερος βολταιριανισμὸς ἀνασείῃ τὴν ἰσχύϊν τοῦ καθολικισμοῦ, ὡς ἐξ ἀνάγκης δεόν νὰ πράξῃ, ἀπόλλυται καὶ αὐτὸ τὸ πρὸς τὴν νόμιμον ἐξουσίαν σέβας, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἀναφύεται πνεῦμα ἀντιστάσεως, διαβολῆς, μίσους καὶ ἐπαναστάσεως.»¹ —Οἱ λαοὶ δὲν ζῶσιν ἡσυχῇ, εἰμὴ ἐντελῶς ὑποτασσόμενοι τῇ Ῥώμῃ, ὡς πρότερον ἐν Ἰσπανίᾳ, καὶ σήμερον ἐν Τυρδίᾳ· ἐὰν δὲ ζητήσωσι ν' ἀπελευθερωθῶσι, δυσκόλως τὴν ἀναρχίαν διαφεύγουσι.

Ζ'.

Ὅτε πρόκειται περὶ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων, τῇ βοηθείᾳ τοῦ κλήρου τὰ πάντα ῥάδιον ἄνευ αὐτοῦ, ἢ ἄκοντος αὐτοῦ, τὰ πάντα δυσχερῆ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀδύνατα· παραδείγμα ἢ στοιχειώδης ἐκπαίδευσιν.

Ἐπιφύσατε τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευσιν τῇ συνδρομῇ τοῦ ἱερέως, ὡς ἐν τοῖς δικμαρτυρομένοις κράτεσι, καὶ θὰ ἐπιτύχητε τοῦ σκοποῦ· ἀπ' ἐναντίας, ἐὰν ὁ ἱερεὺς πολέμιος τύχη ἢ ἀδιάφορος, ὡς ἐν τοῖς καθολικοῖς κράτεσι, ὁ νόμος δὲν τηρεῖται. Ἴδετε τὴν σχολαστικὴν τῆς Ἰταλίας στατικὴν· ἐὰν τῷ ἱερεῖ ἐπιτρέψητε, ὡς ἐν τῇ Βελγικῇ, νὰ εἰσέρχηται εἰς τὸ σχολεῖον λόγῳ ἀρχῆς, παρασκευάζει τὴν νίκην τῆς θεοκρατίας· ἐὰν δὲ τὸν ἀποπέμψητε, καταστρέφει τὸ σχολεῖον, προκαλῶν τὴν λειποταξίαν· πρὸς τοῦτοις, ἐν ταῖς ὑψηλαῖς ὑμέτεραις σχολαῖς θὰ ἐμπνεύσητε ἄρα γε τοῖς διδασκάλοις πνεῦμα ἀντιστάσεως καὶ ἐχθρότητος πρὸς τὸν κλῆρον, ἵνα τὸ μεταδώσωσι τοῖς αὐτῶν μαθηταῖς; Ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει, ἀφεύκτως θὰ καταλύσητε τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ θὰ μορφώσητε ἄθεον λαόν· ἢ λογικὴ δὲ ὑμᾶς ὠθεῖ εἰς τοῦτο, καὶ «ὁ ὀρθολογισμὸς» παρακαλεῖ ὑμᾶς· ἀλλ' ἐστὲ παρεσκευασμένοι πρὸς τοῦτο; Ἐν τοῖς δικμαρτυρομένοις λαοῖς, ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ὀλλανδίᾳ, ὑπάρχουσι λαϊκὰ σχολεῖα ἄνευ θρησκευτικῆς διδασκαλίας, πλὴν ἔμπλεα τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν· ἐν καθολικῇ χώρᾳ λαϊκὴ σχολὴ ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ εἰ μὴ μετὰ σφοδρᾶς πάλῃς κατὰ τοῦ κλήρου, ὅστις θέλει ζητήσῃ νὰ τὴν καταστρέψῃ ὅθεν εἰμυκρμένως γενήσεται ἀντιθρησκευτικὴ.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ κοινωνικὰ ζητήματα, τὰ περιπλέκοντα ἐργάτας καὶ κερκαλιούχους, ὁ χριστιανισμὸς λύει αὐτὰ, διότι διὰ τῆς κηρυσσομένης ἀδελφότητος καὶ αὐταπκρνήσεως φέρει τὴν ἰσχύϊν τοῦ δικαίου μετὰ τῶν δεσποτῶν καὶ ἐργατῶν, ὄντως χριστιανῶν· οὐδέμιν δύναται ν' ἀναφύηται δυσχερία, διότι ἡ δικαιοσύνη θὰ προΐσταται τῆς διανομῆς τῶν προσόδων·

¹ «Δι' ἡμᾶς τοὺς Γάλλους, ἔγραφε πρὸ τινος ὁ E. Deschanel, ἐλευθερία καὶ ἐπαναστάσις εἶναι συνώνυμα, διότι ἀρχὴ καὶ ὑποδοῦλως λίαν συνεχῶς ἦσαν ὡσαύτως συνώνυμα.»

δυστυχῶς πάνυ καλῶς αἰσθάνομεθα τὸ φοβερὸν χάσμα, τὸ γεννηθὲν ἐκ τῆς παρχμῆς τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων, ἀπορροίας τῆς ἀναγκαστικῆς πάλης πρὸς τὸ μόνον εἶδος θρησκευόμετος γνωστοῦ ἡμῖν ἐν τοῖς διαμρτυρομένοις ἀπ' ἐκωντίας, οἱ τῆς θρησκείας λειτουργοὶ εἰσι σεβαστοὶ παρ' ἀπκσῶν τῶν τῆς κοινωνίας τάξεων, καὶ τῆ μεσιτεία αὐτῶν, αἱ συγκρούσεις δὲν εἶναι τόσον πικραὶ ὑπὸ τὴν χριστιανικὴν ἐπίρροον, ἥς εἰσι τὰ αἰδέσιμα ὄργανα.

Ἐν τῇ λαμπρᾷ αὐτοῦ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ E. Quinet τραυῶς ἀποδείκνυσεν ὅτι, ἐὰν αὕτη ἡ τεραστία ἀπόπειρα ἀπελευθερώσεως δὲν ἐπέτυχεν, αἰτία τῆς ἀποτυχίας εἶναι αἱ τοῦ κλήρου ἀντενέργειαι, καὶ συμπεράνει λέγων, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ριζικῶς νὰ ἐκπυρνωθῆ ὁ ἀστυκὸς καὶ πολιτικὸς ὀργανισμὸς κράτους, χωρὶς ἐπίσης νὰ μεταρρυθμισθῆ καὶ ἡ θρησκεία· ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἡ ἀστυκὴ καὶ πολιτικὴ κοινωνία παρκαμβάνει τὰ στοιχεῖα τῆς θρησκευτικῆς κοινωνίας, καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ παρκαδείγματος καθίσταται.

Ὁ ἱερεὺς τοιαύτην ἔχει λαβὴν ἐπὶ τῶν ψυχῶν, ὥστε ταῖς ἐπιβάλλει τὸ ἰδεῶδες αὐτοῦ, ἐκτὸς ἂν ἐκρίζωσῃ τις τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα, δι' οὗ αὐτὰς κυβερνᾷ· ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ πείρᾳ τὰ ἔθνη κινδυνεύουσι ν' ἀπολεσθῶσιν. Ἡ τακτικὴ πρόδοδος εἶναι δυσκολωτάτη ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις, διότι τῆς Ἐκκλησίας σκοπούσης νὰ ἐπιβάλλῃ πανταχοῦ τὴν ἐξουσίαν της, αἱ ζωτικαὶ τοῦ ἔθνους δυνάμεις σχεδὸν ἀποκλειστικῶς καταναλίσκονται εἰς τὸ ν' ἀποκρούσῃ τὰς τοῦ κλήρου ἀξιώσεις. Παρατηρήσατε τί συμβαίνει ἐν τῇ Βελγικῇ· πᾶσα ἡ τῶν κομμάτων σπουδὴ συγκεντροῦται ἐπὶ τούτου καὶ μόνου τοῦ ζητήματος, καὶ τὰ λοιπὰ συμφέροντα, ὡς καὶ αὐτὰ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἡμετέρας αὐτονόμου ὑπάρξεως μένουσιν αὐτῶ ὑποτεταγμένα· ἡ πάλῃ κατήντησε τότῳ ζωηρᾷ, ὥστε δις ἤδη εὐρέθημεν ἐν τῇ ἀκμῇ σφοδρᾶς συγκινήσεως, μόνον δὲ χάρις εἰς τὴν φρόνησιν τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος δις κατωρθώσαμεν ν' ἀποφύγωμεν τὸν κίνδυνον· αἱ ἀναλισκόμεναι εἰς τὴν πάλῃ πρὸς τὸ κληρικὸν κόμμα δυνάμεις, εἰσι δυνάμεις διὰ τὴν πρόδοον ἀπολωλύται, ἐπειδὴ καὶ ὅταν ὑπερισχύωσιν, ἡ νίκη αὕτη ἄλλο ἀποτέλεσμα δὲν φέρει, ἢ ὅτι ἐμποδίζει ἡμᾶς τοῦ νὰ πέσωμεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν ἐπισκόπων.

Ἡ ἀγαμία τῶν ἱερέων, ἡ ἀπόλυτος ὑποταγὴ πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας εἰς μίαν καὶ μόνην βούλησιν, καὶ ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν μοναρχικῶν ταγμάτων ἀποτελοῦσι πρὸς τὰ καθολικὰ ἔθνη κίνδυνον, ἂν ἀγνοοῦσι τὰ διαμρτυρομένα. Θαυμάζω ἄνθρωπον θυσιάζοντα τὰς οἰκογενειακὰς ἀπολαύσεις ἵνα προσαρτηθῆ τοῖς πλησίον του, καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ὁ ἅγιος Παῦλος ἔχει δίκαιον, λέγων· ὁ ἔχων δύσκολον ἐντολήν, ὀφείλει νὰ μὴ νυμφευθῆ· ἀλλ' ὅταν ἀναγκαστικῶς ἄπας ὁ κληρὸς μένη ἀγαμος, πηγάζει ἐκ τούτου, ἐκτὸς τοῦ σπουδακιοτάτου κινδύνου διὰ τὰ ἔθνη, μέγας διὰ τὸ κρά-

τος κίνδυνος·—οἱ ἱερεῖς οὗτοι ἀποτελοῦσιν ἰδικιτέρην τάξιν, συμφέρον ἔχουσαν ἰδικιτέρον καὶ ἀλλότριον τῷ τοῦ ἔθνους.

Ἡ ἀληθινὴ τοῦ καθολικοῦ κλήρου πατρις εἶναι ἡ Ῥώμη, ὡς αὐτὸς οὗτος διακηρύττει· ὅθεν, ἐὰν ἡ χρεῖα τὸ καλέσῃ, θὰ θυσιάσῃ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα εἰς τὴν σωτηρίαν ἢ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα, ἀναμρτήτου ἀρχηγοῦ τῆς θρησκείας του, καὶ ἀντιπροσώπου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· πρῶτον καθολικὸς, καὶ ἔπειτα, ἂν τὸ συμφέρον τοῦ καθολικισμοῦ τὸ ἐπιτρέπῃ, Βέλγος, Γάλλος, ἢ Γερμανός· τοιαύτη ἡ καθολικὴ ἔποψις, καὶ λογικῶς ἀδύνατον νὰ ᾖ ἄλλη.

Ὅτε τὸ φιλελεύθερον κόμμα ἐκυβέρνα τὴν Βελγικὴν, καὶ Ναπολέων δ' Γ', πρὸ τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου, παρουσιάζετο ὡς ὁ τῆς Ἐκκλησίας ὑπέρμαχος, πλεῖστοι Βέλγοι ἱερεῖς εἶπον μοι· ἀπὸ τῆς μεσημβρίας ἐλεύσεται ἡ ἐλευθέρωσις· σήμερον δὲ, οἱ τὰ τῶν ὑπερκαλειῶν φρονούντες Γερμανοὶ οὐδὲν κρύπτουσι ὅτι, χάριν τῆς Ἐκκλησίας, ἤθελον προδώσει τὴν Γερμανίαν. Βαυαρὸς ἀντιπρόσωπος ἀρὰ γε δὲν εἶπεν ἐν πλήρει βουλή· «Εἰς μὲν τὴν συλλέγετε νέα συντάγματα· εἰσι καθολικοὶ· πρὸς τοὺς πολεμίους ἀποστήσουσι!»

Ἐτι ἤττον τοῦ ἱερέως ὁ μοναχὸς ἀναγνωρίζει ἰδίαν πατρίδα· ὑπὴρέτης τοῦ παπισμοῦ, κεχωρισμένος παντὸς ἐγχωρίου δεσμοῦ, ζῆ μόνον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις εἶναι παγκόσμιος, καὶ δὲν ἀποβλέπει ἢ εἰς τὴν βασιλείαν αὐτῆς, ἣτις ἔσεται ἡ ἰδία αὐτοῦ βασιλεία. Τίνι τρόπῳ ἡ πολιτεία θέλει τὴν ἑαυτῆς ἀνεξαρτησίαν διατηρήσει ἐνώπιον τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναρχικῶν ταγμάτων, ζητούντων νὰ ἄρχωσι, καὶ τοὺς λαοὺς κρατούντων διὰ τῶν ἰσχυροτέρων, διὰ τῶν μᾶλλον ἀνυποστάτων μέσων; Ἐν ταῖς διαμρτυρομέναις χώραις οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας εἰσιν ἔγγαμοι καὶ κέντηται οἰκογένειαν· οὕτως ἔχουσι ταῦτά συμφέροντα, καὶ διάγουσι τὸν αὐτὸν βίον τῶν λοιπῶν πολιτῶν· διηρημένοι εἰσιν εἰς μέγαν ἀριθμὸν αἰρέσεων, ὅθεν δὲν ὑπέικουσι τῷ αὐτῷ συνθήματι· ἱεραρχικῶς δὲν ὑπάγονται τῇ βουλήσει ξένου ἀρχηγοῦ, ἐπιδιώκοντος τὸν ὄνειρον τῆς παμβασιλείας· εἰσι μέλη τοῦ ἔθνους, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία των εἶναι ἐκκλησία ἐθνικὴ· εἰσιν ἀνεξάρτητοι τῆς πολιτείας, ὡς ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ἢ ὑποτεταγμένοι τῷ κράτει, ὡς ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ· δὲν διίσχυρίζονται, ὡς ἐν τῇ Γαλλίᾳ ἢ τῇ Βελγικῇ νὰ ᾤσιν οἱ κυρίαρχοι τοῦ κράτους.

Ὁ χωρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς πολιτείας εἶναι ἀρχὴ ἢ πανταχοῦ πειρῶνται νὰ ἐπιβάλλωσι· κατορθωτὸν τοῦτο ἐν τοῖς διαμρτυρομένοις κράτεσιν, ὡς συνέβη ἐν τῇ Ἀμερικῇ, διότι ὁ κληρὸς ἑαυτὸν ὑπέβλεπε τούτῳ, ἀλλὰ ματαίως θὰ διακηρυχθῆ ἐν τοῖς καθολικοῖς· ἡ Ἐκκλησία, διίσχυρίζομένη ὅτι τὰ ἐγκόσμια πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται τοῖς πνευματικοῖς, ὥσπερ τὸ σῶμα προσήκει τῇ ψυχῇ, δὲν θέλει παρκαδεχθῆ τὴν κατάστασιν τοῦ χωρισμοῦ ἢ τότε μόνον, ὅταν θὰ δύνηται νὰ ὠφελθῆ ἐξ αὐτῆς, ἵνα κα-

τορθώση τὸ ποθούμενον. Ὅθεν ὁ χωρισμὸς οὗτος ἔσται δέλεος ἢ φευκισμὸς· δὲν δύνασθε ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ νὰ χωρίσητε τὸν εὐσεβῆ ἀπὸ τοῦ πολίτου, καὶ συνήθως τὰ αἰσθημάτων τοῦ πρώτου ἐμπνέουσι τὰς πράξεις τοῦ δευτέρου. Οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῶν θεωρούντων αὐτοὺς ὡς διερμηνεῖς τῆς θεότητος πολλῶ μείζονα ἰσχὺν ἢ οἱ ἄρχοντες ἀντιπρόσωποι τῆς πολιτείας, διότι ὁ ἱερεὺς τὴν αἰώνιον εὐδαιμονίαν ὑπισχνεῖται, καὶ ἀπειλεῖ τὰς ἀτελευτήτους τῆς κολάσεως βρασμούς, ἐνῶ ὁ λαϊκὸς διατίθησι μόνον ἐπιγίους καὶ προσκαίρους τιμωρίας καὶ ἀμοιβάς. Διὰ τῆς ἐξομολογήσεως κυριεύει ὁ ἱερεὺς τοῦ βασιλέως, τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, τῶν ἐκλογέων, καὶ διὰ τῶν ἐκλογέων τῶν βουλῶν ἐν ὧσιν ἐγκρατής ἐστὶ τῶν θείων μυστηρίων, ὁ χωρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Πολιτείας εἶναι ἀπλῶς κινδυνώδης πλάνη. Κυβερνᾶν σὺν τῷ κλήρῳ ταῦτό ἐστὶ τοῦ ὑποτάξαι αὐτῷ τὸ ἔθνος· κυβερνᾶν δὲ κατ' αὐτοῦ, τοῦτό ἐστὶν ἐμβάλλειν εἰς μέγαν κίνδυνον πᾶσαν ἐξουσίαν· κυβερνᾶν παρ' αὐτῷ καὶ ἀγνοεῖν αὐτόν, τοῦτο σωφρονέστερον, ἀλλ' ἐκεῖνος τοῦτο δὲν ἐπιτρέπει. «Ὁ μὴ μεθ' ἡμῶν ἐστὶ καθ' ἡμῶν», λέγει· ὅθεν δέον νὰ καρτερήσῃ τις, καὶ ἢ νὰ ὑπακούῃ ἢ νὰ ἀνθίσταται αὐτῷ· οὐκ εἶμι δὲ ἱκανὸς νὰ εἶπω τίς ἢ ἀσφαλεστέρα ἐκλογή.

Τὰ καθολικὰ τῆς Ἡπείρου ἔθνη παρὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς παρέλαβον ἀρχὰς καὶ θεσμούς, ἄτινα, ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως γεννηθέντα, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν αὐτῆς παρέχουσιν ἀγαθὰ ἀποτελέσματα· ἀλλ' ἤδη ἀρχόμεθα βλέποντες ἐπὶ τῆς Ἡπείρου ποῦ ταῦτα ἄγουσιν, ὅταν πολεμῶνται, ἢ καρποῦνται ὑπὸ ὑπερκλείου καὶ δεισιδαίμονος κλήρου· εἰς ἀταξίαν καταλήγουσιν ὅταν ὁ ὄχλος τὴν πίστιν ἀπώλεσεν, ὡς ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ, καὶ εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν ἐπισκόπων, ὅταν ὁ ὄχλος διατηρῆ τὴν πίστιν, ὡς ἐν τῇ Βελγικῇ.

Ἡ ἀτενὴς καὶ ἀνευ προλήψεως μελέτη τῶν συγχρόνων γεγονότων φαίνεται λοιπὸν λήγουσα εἰς τοῦτο τὸ θλιβερώτατον συμπέρασμα· ὅτι οἱ καθολικοὶ λαοὶ δὲν θέλουσι κατορθώσαι νὰ διατηρήσωσι τὰς ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως παρχχθείσας ἐλευθερίας· ἐὰν οὗτοι ἦσαν κηχωρισμένοι, ὑποτασσόμενοι τῇ ἀπολύτῃ τῆς Ἐκκλησίας δυναταίᾳ, ἴσως ἂν ἠδύναντο ἀπολάσειν ἡσύχου εὐδαιμονίας, καὶ μετρίου καὶ ἡδέος βίου· ἀλλ' ἐξωτερικὸς κίνδυνος φαίνεται ἀπειλῶν αὐτοὺς ἐντὸς βραχέος μέλλοντος, εἰ μὴ ἀρνηθῶσι νὰ ὑπακούωσι τῇ φωνῇ τῶν ἐπισκόπων.

Ὁ Buckle, μετὰ τῶν προτερημάτων τοῦ ἡμετέρου καιροῦ ἐλόγιζε καὶ τὸ τῆς ἀδικησίας, τῆς ἀπαλλαγούσεως ἡμᾶς τῶν θρησκευτικῶν πολέμων· τὸ προτέρημα τοῦτο, ἐὰν ἦ προτέρημα, δὲν θέλει διατηρήσει ἢ ἐποχὴ ἡμῶν· τὸ πᾶν προμηνύει ὅτι μεγάλη ἐτοιμάζεται σύγκρουσις, ἧς ἢ θρησκεία ἔσται ἐν τῶν κυριωτέρων αἰτίων· ἤδη κατὰ τὸ 1870 αἱ τῶν ὑπερκλείων ιδέαι ἔρριψαν τὴν Γαλλίαν εἰς τὸν κατὰ τῆς Γερμανίας πόλε-

λεμον· ἐὰν Ἑρρῆκος ὁ Ε', ἢ Ναπολέων ὁ Δ' ἀναβῶσιν ἐπὶ τὸν θρόνον βασιλεύς τοῦτο γενήσεται τῇ συνεργείᾳ τοῦ κλήρου, ὅστις θ' ἀπαιτήσῃ νέαν σταυροφορίαν ἵνα ἐλευθερώσῃ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, τοὺς καταδιωκόμενους πέραν τοῦ Ῥήνου, καὶ ὧν τὴν ἐπικουρίαν θὰ ὑποσχεθῇ· τὰ κράτη, ἐν οἷς ὑπερισχύει τὸ κληρικὸν κόμμα, πιθανῶς θὰ παρὰσυρθῶσιν εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον. Ἰδοὺ ἡ κηρυττομένη πολιτικὴ ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ «Σύμπαντος», καὶ ἀλλαχοῦ ὑπὸ τῶν δημοσίων ὀργάνων τοῦ παπισμοῦ. Τὴν παλινδρόθωσιν τῶν νομίμων δυναστειῶν ἐν ταῖς τρισὶ λατινικαῖς χώραις, τῇ Ἰσπανίᾳ, τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ, τὴν Ῥώμην τῷ πάπᾳ παραδιδόμενην καὶ τὴν ὑπερτάτην ἐπιτήρησιν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὴν ἐπανάκαμψιν εἰς τὰς ἀληθείς τοῦ κυβερνᾶν ἀρχὰς, ἦτοι εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Συλλάβου καὶ τῆς καθολικῆς παρχδόσεως ἀναγορευόμενας, ἰδοὺ τὸ μεγαλεπίβολον σχέδιον, ὅπερ ἀπανταχοῦ οἱ ὑπεράλπειοι ἐπιδιώκουσι νὰ ἐκτελειώσωσιν· ἄρα γε θὰ ἐπιτύχωσι; τίς οἶδεν; ἀλλ' ἐὰν ἠττηθῶσιν ἐν αὐτῇ τῇ προσβολῇ κατὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ποία ἔσται ἡ τύχη τῶν ἠττημένων; Φρίσσει τις διακνούμενος τὰς συμφορὰς ἃς ἐτοιμάζει τῇ Εὐρώπῃ, τὸ ὄνειρον τοῦ ν' ἀποδοθῇ τῇ ἐκκλησίᾳ ἢ παγκόσμιος βασιλεία, ἢ νῦν ἐπιδιώκει μετὰ πλείστης ὀψης ὡς οὐδέποτε τόλμης καὶ λύσσης.

ΙΔΙΟΤΡΟΠΙΑ

ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΕΝ ΤΗ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑ.*

Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη πολλῶν ἢ προσοχῇ ἀποσπωμένη ἀπὸ τῆς τῶν παλαιότερων χρόνων ἐρεύνης, ἀπὸ τῆς ζητήσεως τῶν καθ' ἐκάστην λαμπρότερον ἀναδεικνυμένων τῆς ἀρχαιότητος σημείων διευθύνθη πρὸς τὴν περιόδον ἐκείνην τοῦ βίου τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἣτις ὑπὸ μείζονος σκότους περικλυπτομένη βαθυτέρας ἔχρηξε καὶ τῆς σπουδῆς, τελειότερας καὶ ἀποτελεσματικωτέρας τῆς μελέτης. Οὐχὶ τοσοῦτον ἐγκαίρως ἀλλ' ἐπὶ τέλους καὶ παρ' ἡμῶν κατενόηθη ἡ ἀξία, ἐγνώσθη ἡ θέσις, ἣν πρέπει νὰ κατέχωσιν οἱ χρόνοι οἱ τὸ ὄνομα τῶν Βυζαντινῶν ἀναβεβλημένοι ἐν τῇ καθ' ὅλου ἐνεργείᾳ τοῦ ἔθνους, ἐν τῇ κατὰ μέρος μορφώσει.

Περὶ τῆ ὅπως ὑπάρχει ἡ κατάδειξις καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀξίας τῆς περὶ τὴν ἀρχαιότητα ἐνασχολήσεως ἀλλὰ καὶ πρόσκορος ἴσως καθίσταται ἡ ἐπανάληψις τῆς ιδέας ταύτης, μετὰ τὴν τηλικαύτην ἔρευναν μετὰ τὴν γιγάντειον ἐργασίαν, δι' ἧς κατεδείχθη καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναπετάννυται ὀλόκληρον τὸ θεάτρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐν πάσαις ταῖς

* Ἀνεγνώσθη τῇ 3 Μαΐου ἐν τῷ ἐν Πειραιεὶ φιλολογικῷ συλλόγῳ «Ἐλικῶν».

σχέσει τοῦ καθ' ὅλου βίου. Ἐγνώσθη ἀρκούντως τὸ ὕψος τῆς διανοίας, ἐξετιμήθη δεόντως ἡ παλαιότερα τέχνη καὶ διατελεῖ θεραπευομένη, τὸ μὲν διὰ τῶν παντοίων ἐρευνῶν, τὸ δὲ διὰ τῆς μεταγίγσεως τῶν ἀρχαίων ὑποδειγμάτων εἰς συμπλήρωσιν νεωτέρας ἐργασίας, εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν προσέγγισιν καὶ ποιὸν τινὰ συγχρωτισμὸν τῶν δύο πρὸς τὸ αὐτὸ τεινόντων σημείων, τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ.

Τίς ὅμως δὲν διαβλέπει ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ταύτῃ τὸ χάσμα τὸ μεταξὺ τῶν δύο μακρὰν ἀλλήλων κειμένων; τίς δὲν ἀναγνωρίζει ὅτι ἐν τῇ ζητούμενῃ ταύτῃ συνενώσει διάστασις τις ἐν μέσῳ παρεμπεισοῦσα ἀπεχώρισε τὰ δύο ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος μέρη, διάστασις καὶ πρὸς τὰ δύο μέρη ἀποκλίνουσα ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἀμφοτέρων ἀφισταμένη; Διέτρεξαν τὸ εὐρὸ αὐτῶν στάδιον ἀναβάντες μέχρι τοῦ ὑψίστου τῆς ἀκμῆς αὐτῶν οἱ προπάτορες· κατὰ φυσικὸν λόγον ἐπῆλθε βαθμηδὸν ἡ παρακμῆ, ἠναγκάσθησαν καταβαλόντες μίαν πρὸς μίαν τῆς καταπτώσεως τὴν βαθμίδα καὶ κατέλθωσι μέχρι τοῦ σημείου τῆς καταστροφῆς, ἀλλὰ καταστροφῆς καταλιπούσης ἔπισθεν λαμπρὰ ἔχνη διαβάσεως, διδασκάλους εἰς τὸν αἰὲ χρόνον. Ἐφραγγελώθησαν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἐν Χαιρωνείᾳ ἠναγκάσθησαν καὶ σύρῳσι τῶν σταυρῶν αὐτῶν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἐν Κορίνθῳ, ἐστραυρώθησαν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἐτάφησαν ἰδίαις αὐτῶν χερσὶ καὶ ἐφαίνοντο τοῦλάχιστον τεθαμμένοι ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας.

Ἴδου ἡ εἰκὼν τοῦ ἀρχαίου βίου μέχρι τῆς ἀποτινάξεως τοῦ ἐπὶ τέσσαρὰς ποῦ αἰῶνας περικαλύψαντος τὸ ἔθνος δουλικῷ πέπλῳ, μέχρι τῆς ἀναγνωρίσεως ἀπὸ τοῦ τελευταίου ὀρίου ἄλλου τινὸς σημείου ἀπωτάτω κειμένου καθ' ὃ εἰς ὅλως διάφορον εὐρίσκεται τὸ ἔθνος θέσιν, καθ' ὃ πνοὴ ἀγία ἀγίου ἐνθουσιασμοῦ τὰ πάντα ἐνεσάρκου, ἡ ἐλευθερία. Τὰ μεταξὺ ὅμως τῶν δύο τούτων σημείων ὡς ἐν μέσῳ δύο μεγάλων ἀλλὰ καὶ λίαν μεμακρυσμένων λαμπτήρων κείμενα, μέρος μὲν ὑπὸ τῆς αἴγλης τούτων ἀμυδρῶς πῶς διεφαίνοντο, μέρος δὲ, τὸ πλεῖστον, εἰς τὸ διὰ μέσου σκοτούς βυθιζόμενα δυσχερῆ ἢ μᾶλλον ἀδύνακτον ἐν πολλοῖς παρεῖχον τὴν προσέγγισιν ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεως αὐτῶν, ὡς ἐκ τῆς ἀπομακρύνσεως καὶ τελείας ἦν ὑπέστησαν ἀπομονώσεως.

Ἄποσδ' ἤ ποτ' ἂν ἦ ὅμως, ὡς μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος, ὡς ἀποτελοῦντα μέγα τμήμα τῆς ἐθνικῆς δλομελείας, ὡς μεσάζοντα τέλος μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νεωτέρου πολιτισμοῦ ἦσαν πάντως ἐρεῦνης ἄξια, ἐπὶ πᾶσι διὰ μόνην τὴν μεταβατικὴν αὐτῶν θέσιν, διότι δηλ. συνέδεον ὅ,τι ἔνδοξον ἀνέτειλεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι πρὸς τὴν ἀπομίμησιν αὐτοῦ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις· διότι ἐχρησίμευον ὡς γέφυρα μεταξὺ τῶν δύο ἀντικειμένων σημείων· καὶ γέφυρα τοιαύτη ἐχρηζέε φωτισμοῦ, ὁδὸς δεικνύουσα τὴν πορείαν τοῦ ἔθνους ἀνάγκη ἦτο κατὰ τὴν βεβαιότητα, ν' ἀρθῶσιν ὑπὸ

τοῦ μέσου οἱ κατάπεσόντες ὄγκοι, τὰ λείψανα τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου καὶ ἐξετασθῆ τὸ ἔδαφος αὐτῆς.

Τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης ἀποτέλεσμα μεγάλως συνεβάλετο ἤδη εἰς τὴν τακτοποίησιν τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν σχέσει ἀείποτε πρὸς τὴν παλαιότεραν καὶ τὴν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις τοῦ ἔθνους, καθ' ὅσον ἐνεκα τῆς θέσεως αὐτῶν πολλὰ τῶν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις διὰ τῶν ἐν τοῖς παλαιότεροις ἐρμηνεύονται καὶ διὰ τῆς γνώσεως ἐκείνων κατανοοῦνται, ὡς καὶ πολλὰ τῶν περὶ ἡμᾶς μόνον διὰ τῆς ἀνεπίξεως τῆς σειρᾶς τῆς ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος διὰ τῶν χρόνων τῆς σκοτεινῆς θέσεως τοῦ ἔθνους εὐχερῶς ἐξηγοῦνται.

Τοῦτο τὸ τελευταῖον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο σημεῖον ἐν τῇ τέχνῃ μάλιστα δικαιολογεῖται, ἥτις τὰ πάντα ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος παραλαβοῦσα καὶ παραδόσεις καὶ ὕφος καὶ χαρακτῆρα καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ ὑπὸ τὸν κύκλον αὐτῆς, διεμόρφωσεν ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῶν χρόνων, ἀναλόγως τῆς ἰδιοφυίας τῶν ἐργατῶν τῶν τὴν ὕλην παρακλαδόντων. Ταῦτα μετ' ἀσφαλείας δυνάμεθα ἤδη καὶ εἰπῶμεν μετὰ τὰς γενομένας καὶ ἐπὶ τοῦ κλάδου τούτου ἐρεῦνας, αἰτινες πρὸς ταῖς ἄλλαις μελέταις κατέδειξαν ἀληθῶς πόσον ἀναγκαία ὑπῆρχεν ἡ γνώσις καὶ τοῦ μέρους τούτου, ἵνα κατανοηθῆ ἢ ἄλλως ἀπότομος φαινόμενη μετάδοσις ἀπὸ τῆς παλαιότερας θέσεως αὐτῆς εἰς τὴν αἰφνης σήμερον περιῆλθε.

Διὰ τῆς ἐρεῦνης ταύτης κατενοήθη ἀρκούντως ἡ ὁδὸς ἣν ἡ τέχνη ταμαῦσα παρουσιάζεται ὡς ὅλως νέα κατὰ τὴν Ἑσπερίαν καὶ ὡς ἐκεῖθεν μετὰ ταῦτα παραδοθεῖσα ὡς προῖον αὐτῆς ταύτης, ἐνῶ οὐδὲν ἄλλο ἢ ἑλληνικὴ καθαρῶς ὑπάρχει πολλὰ μεταβολὰς λαβοῦσα πολλὰ ἀποβαλοῦσα τὸ πλεῖστον ὅμως διατηρήσασα. Τὸ Βυζάντιον εἶνε ὁ ὄχετός ὁ διαβιβάσας ἄμικ τοῦ καταστρεπτικοῦ ἀνέμου τοῦ 1453 ἐπιπνεύσαντος, εἶνε ὁ ὄχετός, εἶπον, ὁ διαβιβάσας εἰς τὴν Δύσιν τὰ ὑποδείγματα τῆς ἐν αὐτῷ περιωθεισῆς καὶ προηγουμένως διὰ τῆς Ῥώμης μετακομισθείσης εἰς αὐτὸ τέχνης. Ἐν τῇ Δύσει συνητηθήσαν τὰ σπέρματα ταῦτα τῆς ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς μορφώσεως μετὰ τοῦ λεληθότως αὐξηθέντος ζήλου πρὸς τὴν ἀρχαίαν τέχνην ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου. Ἐκ τῆς συναντήσεως ταύτης ἥτις συνήνου τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν πρὸδοσιν τῆς τέχνης κατὰ τὴν Δύσιν προῆλθε μέσον τι μεταξὺ ἀμφοτέρων, οὐ προῖον ἢ ὅλη νεωτέρα τέχνη ἢ μᾶλλον ὁ διακλαδισμὸς αὐτῆς εἰς πλείω τμήματα εἰς τὰς σχολὰς τὰς διαφόρους, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἐχοῦσας, ἀπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀπορροεούσας.

Πῶς ἤδη μετηγγίσθη ἡ τέχνη, ποίαν διεύθυνσιν λαβοῦσα ποῦ ἐστράφη, τίνα τὰ κατὰ διαφόρους χρόνους χαρακτηριστικὰ αὐτῆς, πῶς ἀνεπτύχθη καὶ διηρέθη, ποῦ καὶ πότε ἔλαβε μείζω ἀκμὴν, ταῦτα σὺν ἄλλοις διεκφεύγουσι τὴν ζήτησιν τὴν νῦν, ἄλλου θέματος, ἄλλου κύκλου συστατικά.

Ἐν τῇ καθ' ὅλου ὁμῶς πορεία αὐτῆς παρουσιάζει παραλλαγὰς τινὰς ἀξίας ἐρεῦνης, ἰδιοτροπίας παραδόξους ἐκ πρώτης ὕψεως φαινόμενας ἐν ὅλοις τοῖς σταδίοις αὐτῆς, αἵτινες ἐν ὅλῃ τῇ παρεκκλίσει αὐτῶν ἀπὸ τοῦ συνήθους ἀπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ πεπικτημένου περιέχουσι τοσαῦτα τὰ σημεῖα τῆς ἀληθοῦς καταγωγῆς, ἣν ἤδη ὑπετυπώσαμεν, ὥστε καὶ μόνα ταῦτα θὰ ἤρκουν πλὴν τῶν πλείστων ἄλλων λόγων εἰς ἐνδειξίν τῆς στενῆς, τῆς στενωτάτης σχέσεως τῶν παλαιότερων ἔργων, τῆς παλαιότερας τέχνης πρὸς τὴν νεωτέραν.

Ἡ σχέσηις ὁμῶς αὕτη εἶτε ὑπὸ τῆς παραδόσεως περικαλυφθεῖσα, εἶτε ὑπὸ παντοίων ἄλλων λόγων παραφθαρεῖσα περιήλθεν ἡμῖν ἀγνώριστος ὅλως ἢ τὸ πλεῖστον δυσδιάκριτος ἀποβῆσα, καὶ μόλις μετὰ μακρὰν ζήτησιν καὶ βαθυτέραν σπουδὴν καὶ κρείττω μελέτην ἀφαιρουμένη τὸν τῆς παραδόσεως ἢ τὸν τῶν ἄλλων τῶν παρακωλυόντων αἰτίων πέπλον μόλις ἐμφανίζεται καταδεικνύουσα τὴν ἀρχὴν τὴν ἀληθῆ, τὴν καταγωγὴν τὴν γνησίαν.

Οὕτως ἐν τῶν εἰς τὸν κύκλον τῆς τέχνης τῶν χρόνων τούτων τῆς γραφικῆς προσπεσόντων ζητημάτων ἐπὶ πολὺ ἐτήρησέ με μετέωρον ἐν τῇ ἀσφαλεῖ ἐκδοχῇ αὐτοῦ, ἐν τῇ τελείᾳ καὶ πλήρει πασῶν τῶν ἀπαιτήσεων ἱκανοποιήσει, ἐν τῇ ἀναπαύσει καὶ τῷ ἀνακουφισμῷ ὃν αἰσθάνεται τις μόνον πρὸ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἀληθοῦς. Εἶνε δὲ τοῦτο ἐξ ἐκείνων ἅτινα ἀδύνατον εἶνε νὰ μὴ προσέπεσαν εἰς πολλῶν τὴν παρατήρησιν καὶ ἀκριβῶς ὡς τοιοῦτο παρατίθημι πρὸ ὑμῶν αὐτὸ, μετὰ τῆς δυνατῆς αὐτοῦ ἐρμηνείας, τῆς δυνατῆς λύσεως. Διότι γνωρίζω μὲν ὅτι ὑπάρχει, ὅτι φέρεται λύσις τις κοινὴ αὐτοῦ τε καὶ πάντων τῶν ὁμοίων αὐτῷ, ἀλλὰ τοιαύτη, ὥστε οὔτε ἐντελῆ ἡσυχίαν πνεύματος δύναται νὰ παράσχη· πολλὰ δὲ καὶ τὰ δυσχερῆ ἐστὶ περιλαμβάνει. Εἶνε τῆς φύσεως ἐκείνης τῶν ζητημάτων ἅτινα ἐμφανίζονται μὲν σπανίως, ἀλλ' ὅταν ἐμφανίζονται νομίζει τις εὐχερῆ, ἢ μᾶλλον τὴν λύσιν αὐτῶν εὐκολον ὑποτοπάζων εἰς ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε ἀναβάλλει καὶ οὕτως ἀπὸ ἀναβολῆς εἰς ἀναβολὴν, εἶτε διότι παρουσιάζονται ἐν χρόνῳ ἄλλης ἐργασίης εἶτε καὶ δι' ἄλλους λόγους ἀρκεῖται εἰς ἀπλῆν, εἰς ἐπιπολαίαν ἐξέτασιν, ἐν ᾧ βαθυτέρα ζήτησις ἀλλοίαν τοῦ θέματος προάγει πολλάκις εἰς φῶς τὴν ὕψιν.

Πρόκειται περὶ ἰδιοτροπίας τῆς τέχνης τῆς τῶν Βυζαντινῶν, τῆς ἀγιογραφίας, περὶ ἰδιοτροπίας τοῖς πᾶσι γνωστῆς, κοινοτάτης, πλὴν ἴσως μὴ δούσης ἀφορμὴν εἰς βαθυτέραν ἐξέτασιν τοῦ παράγοντος λόγου. Πρόκειται περὶ τοῦ χρωματισμοῦ εἰκόνων τινῶν ἐν τῇ τέχνῃ, περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν χρωμάτων ἐπὶ εἰκόνων τινῶν ἢ καὶ ἐπὶ μερῶν τινῶν μόνον τῶν εἰκόνων μεταβολῆς τοιαύτης ὥστε νᾶντίκειται πρὸς τὸ φυσικόν, νὰ παρουσιάσῃ πολλάκις ὅλως παραμεμορφωμένην τὴν ὕψιν καὶ τῶν ὠραιότερων προσώπων, νὰ ἄλλοιοῖ τὸ ἐξωτερικόν καὶ αὐτοῦ τοῦ προτύπου τῆς γραφίδος τῶν μεγαλειτέρων τεχνιτῶν τῆς Θεοτόκου.

Μηδεὶς δ' ὑπολάβει με διὰ τούτων ὑπαινισσόμενον ἴσως ἐπὶ μορφῇ τῶν ἐλεεινῶν εἰκόνων κατασκευασμάτων τῶν παρατασομένων ἐν Ἀθήναις πρὸ τῶν βαθμίδων τῆς ἀγίας Εἰρήνης ἢ ἐν τῇ πόλει ἡμῶν ὑπὸ τὰς στοὰς τὰς περὶ τὴν ἀγορὰν συμπεπιλημένων ἐν κιβωτίοις, ἢ πληρούντων κατὰ δεκάδας συνδεδεμένους τὰς πῆρας πωλητῶν τοῦ εἶδους τούτου ἀνὰ τὰς κώμας· ἀναξιοπρεπὲς τῇ ἀληθείᾳ καὶ νὰ φαντασθῇ τις ὅτι ἐπὶ τοῖς τοιούτοις πιθηκομόρφοις τᾶλλα τέρασι συνήγαγον ὑμᾶς ἐπὶ τὸ αὐτό. Πολλὸ μακρὰν τούτων θὰ τραπῶμεν.

Τίς εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀγίας Τριάδος ἐνταῦθα δὲν εἶδε τὴν ἐκεῖ ἀνακειμένην μεγάλην ἐπηργυρωμένην εἰκόνα τὴν μελαίναν φέρουσαν τὴν ὄψιν, τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου Μυρτιδιοτίσσης ἐπικαλουμένης; ἢ εἰς τίνας τὸν νοῦν δὲν ἐπήλθεν εἶτε ταύτην εἶδεν εἶτε τὴν κατὰ ταῦτα ἐν τῷ μητροπολιτικῷ τῶν Ἀθηνῶν ναῷ μερίζω, ἢ καὶ ἄλλην ἀλλαγῶν τῆς αὐτῆς παραστάσεως ἢ καὶ ἄλλης, εἰς τίνας λέγω τὸν νοῦν δὲν ἐπήλθεν ἢ ζήτησις τοῦ λόγου δι' ὃν τὸ πρόσωπον τῆς Θεομήτορος ἢ ὄψις ἢ ὅ,τι ὕψηλὸν ἐν τῇ ἀρετῇ διαγράφουσα, ἢ σύμπασαν τὴν δύναμιν τῆς ἀγνότητος ὑποτυποῦσα, ἢ ὄψις τοῦ ἀγλαίσματος τοῦ παρθενικοῦ κόσμου καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς μητρικῆς τρυφερότητος, μετεμορφώθη οὕτως ἀπαισίως ἀλλοιωθεῖσα διὰ τοῦ σκιεωτέρου τῶν χρωμάτων, εἰς ἄλλης φυλῆς ἄλλων χωρῶν ἀπεικασμα μεταμορφωθεῖσα. Παρὰ παντὶ τῷ θεασαμένῳ ἐκτὸς τῆς εἰκόνης ταύτης καὶ ἄλλας ἢ ἐντελῶς μελαίνας ἢ ὀπωσθήποτε σκιερῶς ἀπεικονιζόμενας θὰ ἐξηγέρθη βεβαίως ἢ ἀπορία πῶς οὕτω γραφόμεναι πολλαπλασιάζονται αἱ μεταγραφαὶ αὐταὶ ἐν τῇ Βυζαντικῇ ἀγιογραφίᾳ, διατὶ δὲ νὰ ἐξυκολουθῇ ὁ πολλαπλασιασμός οὗτος καὶ σήμερον ἐστὶ ὅτε ἡ τέχνη ἀπαλλαγεῖσα τῶν περιορισμένων δεσμῶν χρόνων προγενεστέρων, ἐλευθέρως ἐπὶ ὅλως διαφόρων βάσεων στηριζομένη διάφορα καὶ τὰ ἐαυτῆς ἀπεργάζεται προϊόντα.

Δικαίᾳ ἢ ἀπορία πλὴν ἐν στιγμῇ προσπίπτουσα παρὰ πολλοῖς οὐχὶ εὐκαίρῳ εἰς τοιαύτας ζητήσεις, εὐκόλως καὶ λησμονεῖται ἅμα ὡς ἔληξε καὶ ἢ ὑποχρέωσις ὑφ' ἧς πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ περιέλθωσιν εἰς τοιαύτας τεχνικὰς ζητήσεις, ἅτε πρὸ τοιούτων εἰκόνων τυχόντες καὶ μὴ δυνάμενοι πῶς ἄλλως νὰ περισπᾶσσωσι τὸν νοῦν ἐν κηδείᾳ τινὶ ἢ δοξολογίᾳ ἢ ἄλλῃ ἀνάγκῃ μορφούσῃ καὶ τεχνικοῦς παρατηρητάς. Ἐνεκα τοῦ ἀκαίρου ὁμῶς τούτου, οὐδὲ τὸν προσήκοντα λόγον εὐρίσκομεν τῆς τοιαύτης ἀλλοιώσεως, ἀρκούμεθα δ' εἰς τὴν κοινοτέραν τῶν παραδόσεων τὴν παρὰ τῷ λαῷ φερομένην περὶ τῶν εἰκόνων τούτων, ὅτι (ὡς ἐκ θαύματος ἀληθῶς) φλόξ ἀφ' ἧς διεσώθη ἡ εἰκὼν, ἠλλοίωσε τὴν τῆς γραφίδος τοῦ ζωγράφου τέχνην, μετέβαλε τέλος τὴν δύναμιν τῶν χρωμάτων.

Καὶ ἀληθῶς τοιαύτη ἢ φερομένη αἰτία τῆς ἰδιοτρόπου ταύτης παραστάσεως τῶν μορφῶν διαφόρων ἀγίων, ἢ ὡς ἐκ θαύματος διάσωσις τῆς

εικόνας εκ πυρός ἢ ἡ επίδρασις τούτου ἐπὶ μόνης τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀπεικασματος καὶ διεκφυγῆ ἀπὸ τῆς παντελοῦς καταστροφῆς, εἰς ἔνδειξιν τοῦ ὁποίου παρέμεινε μόνος ὁ μεταχρωματισμός.

Ἐπερ τις καὶ ἄλλος τὰς παρὰδόσεις τοῦ λαοῦ σεβόμενος καὶ παρακολουθῶν καὶ θεραπεύων διὰ τῆς περισυναγωγῆς καὶ ἐρεύνης ὡς ἐγκλειούσας ἀληθεῖς ἀδάμντας πνευματικῆς ἐπιτάσεως, ὡς ἀποκαλυπτούσας ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ μυθῶδει πολλάκις περιβολῆ αὐτὸν τὸν βίον, αὐτὰς τὰς συνηθείας, αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔθνους ἐξ οὗ ἀνέτειλον, ἀλλὰ καὶ ὡς πλεῖστα διδασκούςας τὰ συμβάλλοντα εἰς ἐρμηνεῖαν πολλῶν ἄλλως δυσεξηγήτων ζητημάτων, δυσλύτων ἄλλως προβλημάτων, δὲν δύναμαι ἐν τῇ λύσει ταύτῃ νάνεύρω τι τὸ ἡσυχάζον με, δὲν δύναμαι νὰ ἀναπαυθῶ οὔτε ἐπαρκῆ νὰ θεωρήσω τὴν οὕτως ἀπότομον καὶ ἀνευ βαθυτέρας ἐρεύνης ἐρμηνεῖαν ταύτην δι' ἧς εὐχερέστερα φαίνεται λυόμενον ἐν ὁπωσδήποτε περιπλοκώτερον πως ζήτημα ἐν τῇ τῶν Βυζαντινῶν τέχνῃ.

Διὰ τῆς παραδόχῃς τῆς ἐρμηνείας ταύτης ἐγείρεται πάραυτα ἡ ἀπορία πῶς δὲν περιορίσθη ὁ λαὸς εἰς τήρησιν μιᾶς οἰκισθῆποτε ἐκείνης εἰκόνας τῆς ὑπὸ τῶν φλογῶν ἀλλοιωθείσης, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ πολλαπλασιάζων τὴν αὐτὴν μορφήν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἔνεκα τοῦ ὁποίου δυσδιάκριτον δύναται ποτε τὸ πρωτότυπον νὰ καταστῆ καὶ ἰδοῦ ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν πρώτην ζήτησιν, τὴν ἀρχικὴν ἔρευναν καὶ ἀναδρομὴν εἰς τὸ πρῶτον αἷτιον τοῦ τοιούτου ἀπεικονισμοῦ. Ἐπειτα ἐὰν ἀληθεύῃ τὸ τοιοῦτο, διακί πλεῖστα τῶν ἀντιγράφων δὲν φέρουσι τὴν ὄψιν πᾶσαν τῆς εἰκόνας μέλαιναν ἀλλὰ μόνον τὰ κατὰ τὸ πρόσωπον τῆς Θεομήτορος καὶ τοῦ Σωτῆρος, τὰ δὲ κατὰ τὰ πρόσωπα τῶν περιπετομένων ἀγγέλων ἀπεικονίζονται χρώματι φωτεινῷ, ἐπὶ τῶν μεγάλων πάντοτε τῶν ἐπηργυρωμένων εἰκόνων; ἐὰν δ' ἄρητέ πως τὴν ἐπαργύρωσιν θὰ ἴδῃτε ὅτι καὶ τὰ κατὰ τὸ λοιπὸν τῆς εἰκόνας οὕτω φωτεινοῖς τοῖς χρώμασιν ἀπεικονισμένα εἰσίν.

Τὸ τελευταῖον ἡ παράδοσις ἢ αὐθεντικὴ αὐτὴ οὐδὲν φέρει περὶ ἀναφλέξεως τῶν εἰκόνων τούτων, ὅπερ δέικνυσιν ὅτι ἡ παρὰ τῷ λαῷ φερόμενὴ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ τὴν βᾶσιν. Ἰδοῦ π. χ. τί λέγεται ἐν τῇ αὐθεντικώτερά τῶν παρὰδόσεων τῇ περὶ τῆς πολυπληθεστέρως τὰς μεταγραφῶς φερούσῃ εἰκόνας τῆς Μυρτιδιότισσης, τῇ *συντεθεισῇ μὲν παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ σοφωτάτου κυρίου κυρ Σωφροτίου ἐπισκόπου Κυθήρων τοῦ Παγκάλου, ἀντιγραφείσῃ δὲ παρὰ τοῦ ἐλαχίστου δούλου αὐτῆς μακαρίτου εὐγενοῦς Διομετίου Βεσερίου*, ἰδοῦ λέγω τί λέγεται περὶ τῆς καταστάσεως τῆς εἰκόνας ταύτης καὶ εὐρέσεως.

«*Εὐρισκόμενος εἰς ταύτην τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων ἕνας ἐρημότοπος, λεγόμενος Μυρτιδία, (διατὶ ὄλος δασωμένος ἀπὸ μυρτιάς καὶ ἀκατοικητός, μόνον τὰ ζῶα τῶν ἀγροίκων ἐκεῖ ἔβοσκον), ἔπραττεν ἐκεῖ κάποιος εὐλαβὴς*

χριστιανός, καὶ αὐτὸς ὡδηγηθεὶς ἀπὸ κάποιων θεωρίων ὅπου εἶδεν εἰς τὸν ὕπνον του, ἔχοντας περισσὴν εὐλάβειαν μὲ τὴν κυρίαν Θεοτόκον, ἐπήγαγε συχνότερα εἰς αὐτὸν τὸν τόπον, καὶ στέκωντας ἐκεῖ, στοχαζόμενος τοῦ τόπου τὴν ἀγριότητα, ἤκουσε φωνὴν ἀοράτως ὅπου τοῦ ἔλεγε· ἄν με γυρεύσης ἐδῶ σιμὰ εὐρίσκεις τὴν εἰκόνα μου, καὶ εἶτε καιρὸς ὅπου ἦλθα, καὶ εὐρίσκομαι ἐδῶ, διὰ τὰ δῶσω βοήθειαν ἐτούτου τοῦ τόπου».

Καὶ κατωτέρω· «*Καὶ θαρρῶντας πῶς ἡ φωνὴ αὕτη ἦτο διὰ καλῶν, παραμερίζοντας ὀλίγον ὡσὰν νὰ ἐγύρευε τὸ ποθοῦμενον, θεωρεῖ μέσα εἰς μιὰν μυρτιάν μιαν εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Δεσποτῆρας ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας». Καὶ κατωτέρω· «... ἐκτίσει ἐκεῖ μικρὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, καὶ ἔθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ρηθεῖσαν ἀγίαν εἰκόνα καὶ τὴν ἐπωνόμασε Μυρτιδιότισσαν, ὡσὰν ὅπου τὴν εἶρεν εἰς ταῖς μυρτιάς». Ταῦτα μόνον ἀναφέρονται ἐν τῇ παρὰδόσει οὐδὲν δὲ περὶ πυρός καὶ τῶν τοιούτων. Διὸ ἀπορῶν πῶς ἐπεκράτησεν ἡ περὶ τοιούτου τινὸς ἰδέας μὴ δυνάμενος δὲ νὰ εὐρῶ ἱκανοποιούσων ἐν αὐτῇ, ὡς ἐκ τῶν ἄνω φαίνεται, λύσιν, ἐτρέπην ἐπὶ τὴν ἀσφαλεστέραν ζήτησιν τούτου, ἀπὸ μόνης τῆς ἰδέας δρῶμενος ὅτι παρὰ πολλοῖς καὶ ἄλλοις εὐχάριστοι τυγχάνουσιν αἱ τῶν τοιούτων ἄλλως μικρῶν φαινομένων ζητημάτων ἔρευναι.*

Ὁ τρόπος οὗτος ὅφ' ἂν πολλὰ μορφὰ ἡλλοιωμένοι παρίστανται πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀπλῆ ἰδιοτροπία τῆς ἀγιογραφίας τῶν Βυζαντινῶν, οἷας συνήθεις ἔχει ὡς τύπους καθιερωμένους ἢ τέχνην εἰς πάντας τοὺς χρόνους. Ἰνα κατανοηθῆ δὲ καλῶς ἡ δύναμις καὶ ἐπικράτησις τῆς συνηθείας μᾶλλον ἢ τῆς ἰδιοτροπίας ταύτης ἀνάγκη νὰ ἀναδράμωμεν εἰς τὴν παλαιότεραν τέχνην ἀφ' ἧς ἡ νεωτέρα ἐξεπήδησε εἰς τὴν παλαιότεραν θρησκευτικὴν, παρ' ἧς οὐκ ὀλίγα ἀναμφηρίστως ἡ ἡμετέρα ἐδέχθη ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς τύπους καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὴν λατρείαν.

Ἡ τέχνη παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐκόσμηε κατὰ πρῶτον λόγον τὰς τῶν Θεῶν οἰκήσεις, παρέσχε δὲ καὶ ἐν τῇ κατ' οἶκον λατρείᾳ τὰ κατάλληλα κατασκευάσματα, τὰ ἀνάλογα ἀγάλματα. Κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους τὰ ἀγάλματα ταῦτα αἱ παραστάσεις τῆς θεότητος ἦσαν μονότονοι ἐπαναλήψεις τῆς αὐτῆς σχεδὸν μορφῆς διὰ συμβόλων τινῶν διακρινόμενης τῆς μιᾶς θεότητος ἀπὸ τῆς ἐτέρας· ἦσαν δὲ τὰ τοιαῦτα ἀγάλματα περίβλεπτα, ἀνετίθεντο εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἔκτοτε ἱερὰ ἐθεωροῦντο· ὡς πρὸς τὴν τέχνην ὅλως ἀτελῆ ἔτι τοὺς πόδας συμβεβηκότας ἔχοντα μέχρι τοῦ Δαιδάλου, τὰς χεῖρας καθημένας καὶ πρὸς μηροῖς τεταμένας, τοὺς ὀφθαλμοὺς πλαγίως τεταγμένους, τὸ στόμα ὑπεσταλμένον τῷ συνήθει μειδιάματι, τὴν ῥινὴν σιμῆν πως, τὸν δὲ πῶγωνα σφηνοειδῆ. Πλὴν ὅμως τούτων τῶν παντὶ προσιτῶν τῇ αἰσθήσει ἐκ παλαιότητος ἤδη ἀνέκειντο ἐν τοῖς ναοῖς καὶ τινὰ ἄλλα κατασκευάσματα ἄμορφα τὰ ξόανα καλούμενα, λίθοι δηλαδὴ ἀπεξεσμένοι ἢ ξύλα τὸ πλεῖστον, ὧν ὅμως τὸ σχῆμα ἄγνωστον ἔτε κε-

καλυμμένων ἐσθῆσι καὶ ἄλλη κοσμημάτων ποικιλίᾳ. Τὸ παρκακεκαλυμμένον τοῦτο εἶχε λόγον τινὰ βεβαίως καὶ λόγον οὐ τὸν τυχόντα, ἐάν πως βαθύτερον ἐξετασθῆ. Ὡς δηλ. ἡ μορφή τῆς θεότητος ἦτο ἄγνωστος εἰς αὐτοὺς, οὕτω καὶ ἀπεικασματα τούτων δὲν ἐτόλμων οὐδὲ νὰ χαράξωσιν οἱ παλαιοί, ἀλλὰ καλύπτοντες οὕτω τεμάχιον λίθου ἢ ξύλου, ἄφινον ἔκκαστον νὰ μορφοῖ οἶον ἐπέτρεπεν ἡ φαντασία τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ὄντος ὅπερ ἐλάτρευεν, οἶονεὶ φοβούμενοι μὲ πολὺ καταπέση παρὰ τῷ πλήθει ἢ ιδέα τοῦ θείου διὰ τῆς ἀτελοῦς τῆς τέχνης ἀπεικονίσεως ἐν οὕτω μεμακρυσμένοις χρόνοις.

Καὶ ἐφέροντο λοιπὸν τοιαῦτα πλεῖστα καὶ ἐθεωροῦντο ἰερώτερα πάντων τινὰ δὲ καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταπεσόντα τὰ μάλιστα ἐλατρεύοντο ὡς δῖππετῆ καὶ σεβασμὸν μείζονα διεχεῖτο παρὰ πᾶσι πρὸς τὰ τοιαῦτα ζόανα ἕνεκα τοῦ ἀγνώστου παρὰ τοῖς πολλοῖς τοῦ καὶ μᾶλλον θαυμαζομένου· διότι εἶνε ἀλήθεια ὅτι θαυμάζομεν συνήθως ὅ,τι ἀγνοοῦμεν, καταμαθόντες δὲ κρῖνομεν μόνον οὕτως ἢ ἄλλως ἀπαλλασσόμενοι τῆς ὑπερβολῆς.

Τηλικαύτη ἦτο ἡ δύναμις τῆς παρὰ τῷ λαῷ διαδόσεως τοῦ σεβασμοῦ τούτου, τόσον εἶχεν ἐρριζωθῆ παρ' αὐτῷ ἢ ιδέα τῆς θείας προελεύσεως ὥστε οὔτε ἡ τῶν χρόνων παράδος οὔτε ἡ πρόδος τῆς τέχνης σὺν ὄλοις ταῖς ἀπαιτήσεσιν αὐτῆς κατίσχυσαν νὰ καταβάλωσι τὴν διὰ μακροῦ προσγενομένην ταύτην πεποίθησιν. Ἐξ ἐνκντίου μάλιστα ὅσον ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων τῶν μυθικωτέρων τὴν ἀναβολὴν ἐχόντων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξήρατο ὁ πρὸς τὰ παλαιὰ ἐνθουσιασμός, ἐπὶ τοσοῦτον ἐκρατύνοντο ἐν τῇ περὶ τῶν παλαιότερων τῆς τέχνης κατασκευασμάτων ἰδέα αὐτῶν.

Ἐφθασεν ἡ ἀκμὴ τῆς τέχνης· ὅλη ἡ δύναμις τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου τῆς μορφώσεως ἀπέκρυψε πᾶσαν τὴν προγενεστέραν ἀτέλειαν, πᾶς δεσμός ἐν τοῖς διακλαδισμοῖς τῆς τέχνης ἀπερρίφθη ἐλευθέρᾳ δ' ἤδη εἰς πάντα τὰ εἶδη αὐτῆς σφριγῶσα ἴδρου τὸ τρόπιόν της στεφόμενον δι' ἐνὸς Παρθενῶνος, ὀπλιζόμενον διὰ τῆς πολιούχου τῶν Ἀθηνῶν, ἀσπίδα φέρον τοῦ Φειδίου τὸν τερπικέρανον Ὀλύμπιον, καθωραϊζόμενον διὰ τῆς συναντήσεως τῶν ἐξοχωτέρων διανοιῶν ἀπαστραπτουσῶν ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τῶν Προπυλαίων καὶ μακρὰν δι' ἀκτινοβόλου δυνάμεως εἰκονιζόμενον καὶ διαφημιζόμενον μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἐκείνοις ἄτινα τὴν ἱστορίαν ὅλην τῶν χρόνων ἐκείνων περιλαμβάνουσι· πρὸ τῆς αἰγλης ταύτης κατὰ φυσικώτατον λόγον ὑπεχώρησε διαλυομένη πᾶσα ἀτέλεια, πρὸ τοῦ φωτὸς τὸ σκότος, πρὸ τοῦ ἡλίου οἱ ἀστέρες, πρὸ τῆς ἡμέρας ἢ νύξ, πρὸ τοῦ ἕαρος ὁ χειμὼν, πρὸ τοῦ Ἰκτίου καὶ Μνησικλέους, πρὸ τοῦ Φειδίου ἢ ἀρχῆ πάσης τέχνης, ὁ Δαίδαλος.

Ἐν ὅλῃ ὁμως ταύτῃ τῇ μετατροπῇ ἐν ὅλῃ τῇ διαδοχῇ, τῇ ἀνατροπῇ, δύνανται τις εἰπεῖν, τοῦ παλαιότερου κόσμου διὰ τοῦ ἐμφανισμοῦ τοῦ νέου

ἐν σημείον ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου διετήρησε τὴν πρὸς τὰ παλαιὰ σχέσιν αὐτοῦ ἀπαρκασιώτον, συνέδεσεν ὅ,τι ἐπιβλητικὸν περιεῖχον οἱ ἀρχαιότεροι χρόνοι πρὸς τοὺς νεωτερισμοὺς τῶν νεωτέρων πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τέχνης. Τὸ σημείον τοῦτο ἦτο ἡ θρησκεία καθ' ὅσον ἔρχεται εἰς συνάφειαν πρὸς τὴν τέχνην διὰ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τῆς ὑπάτης δυνάμεως τῆς τέχνης, οὗς οὕτω διὰ βραχέων ἀνωτέρα διέγραψα δὲν ἔπαυον ἐπαναλαμβάνόμενα τὰ ἔργα ἐκεῖνα, ἄτινα εἶδομεν ὡς ἰερώτερα θεωρούμενα, πρὸς τοῖς ἀριστουργήμασι τῆς προόδου, τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης διετηροῦντο καὶ ἐπολλαπλασιάζοντο καὶ τὰ ζόανα τιμώμενα μάλιστα ἕνεκα τῆς παλαιότητος αὐτῶν περισσότερο καὶ θαυματουργότερα ὑπολαμβάνόμενα. Καὶ ἀπομιμήσεις δὲ συχνὰ πιστῶς ἐγίνοντο, καὶ ἐν ἴσῃ ἐτίθεντο αὐταὶ μοῖρα πρὸς τὸ πρωτάτυπον, οὐ τὴν μορφήν πιστῶς ἀπεικονίζον.

Ἐκτὸς τῶν ἰερωτέρων τούτων ἀπεικασμάτων ὅτι ἐξετιμᾶτο σφόδρα ἡ παλαιότης ἐν τῇ τέχνῃ γενικῶς κατάδηλον γίγνεται ἐξ ἄλλων ἔργων περιόπτων ὀλογλύφων ἢ ἀναγεγλυμένων ἄτινα πρὸς τῇ δυνάμει τῆς γλυφίδος χρόνων καλῶν συνδέουσιν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς παλαιότερας ἐργασίας, μάλιστα ἐν τῷ ἱκατισμῷ. Καὶ τρόπος ἐργασίας ὁ λεγόμενος μεταβατικὸς ἐπὶ τῷ χαρακτηρισμῷ τούτῳ διακρίνεται, τῷ συνδυασμῷ δηλ. τοῦ ἀρχαιοπρεποῦς καὶ σεβαστοτέρου πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν πρὸς τὴν εὐκινισίαν τῶν χρόνων τῆς προόδου τῆς τέχνης.

Ἐκ τούτων σαφῶς καταφαίνεται ἡ ἐπὶ τὴν τέχνην ἐπίδρασις τοῦ θρησκευματος ἀλλὰ καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς πᾶν τὸ ἀρχαιοπρεπές, ὅστις δύναται ἤδη εὐκρινῶς νὰ τεθῆ ὡς λόγος τῆς διατηρήσεως, διαδόσεως καὶ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἀρχαιότερων τῆς τέχνης προϊόντων καὶ κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὗς αὕτη ἀπελύθη παντὸς δεσμοῦ παρκακλύοντος τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Ἐκτὸς ὁμως τούτου διὰ τῆς ἰδιοτροπίας ταύτης τῆς ἀρχαίας τέχνης καταφαίνεται καθαρῶς ἡ σχέσις τοῦ ὅλου ἀρχαίου κόσμου πρὸς τὸν νεώτερον, καταδεικνύεται πῶς ἀμφοῖτεροι χειραγωγοῦνται, πῶς πολλὰ τῶν νεωτέρων ἐκεῖθεν ἔχοντα τὴν ἀρχὴν μόνον διὰ τῆς γνώσεως καὶ μελέτης ἐκείνων κατανοοῦνται, καὶ τοῦμπαλιν δὲ πῶς ὁ νεώτερος βίος ἐν πολλοῖς ἀναγκαιότατος τυγχάνει εἰς ἐρμηνείαν πολλῶν τοῦ παλαιότερου, εἰς ὃ κυρίως ἀποβλέπει καὶ τὸ νῦν προβαλλόμενον εἰς ζήτησιν, ὁ σύμπας ἐπὶ τοῦ προκειμένου λόγος, προστιθεὶς καὶ ἐν μικρὸν, ἐν ἐλάχιστον ἴσως δεῦμα πρὸς τοῖς ἤδη ἰσχυροτάτοις κειμένοις καὶ διὰ τῶν παραδόσεων ἀναγεγραμμένοις.

Μετὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς ἤρχισεν ἡ βαθμιαία κατάπτωσις τῆς τέχνης, ὁ διακλαδισμὸς τῶν διαφόρων εἰδῶν κατὰ ποικίλας σχολὰς ποικίλων ἐργασίας ἀντιπροσωπευούσας· ὅ,τι συνέβαιεν ἐν τῷ παλαιότερῳ τοῦ βίου σταδίῳ μεταγγίζεται καθ' ὅλας τὰς διεθυύσεις καὶ κατὰ τὴν τῶν

χρόνων πάροδον ἐπιτείνεται μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα εὐλάβεια. Ἡ ἀρχαιότης χορηγεῖ πολλάς ἐκ τῶν σιέψεων, πολλά τῶν ἐθίμων αὐτῆς ἐπιτεινόμενα καθ' ὅσον ἀπομακρύνονται αὐτῆς οἱ χρόνοι καὶ ζωηρότερον δεκτὰ γιγνόμενα πρὸς τῆ εὐφραντασιώτῃ τοῦ λαοῦ μάλιστα δὲ τὰ ἀποβλέποντα εἰς τὸν κύκλον τῆς θρησκείας. Μετὰ τὴν νίκην τοῦ ἀπὸ τῆς γωνίας τῆς Παλαιστίνης ἀρκντος τὸν ἐαυτοῦ σταυρὸν ἀρνίου κατὰ τῆς λύσεως τῶν θηρίων, τῶν ἀνθρωπομόρφων τεράτων τῶν καθεσθέντων ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἐπταλόφου, τῶν διαδόχων τοῦ Ῥωμύλου, νέα ἐνεκαινίσθη κατὰστασις πραγμάτων, ἡλλοιώθη ἡ ὄψις τῶν πραγμάτων ἐπιπνευσάσης τῆς αὐρᾶς τῶν θείων τοῦ χριστιανισμοῦ ἀληθειῶν. Νέα κατὰστασις πραγμάτων νέα ἀπαιτήσεις, νέα μέσα λατρείας καὶ τρόποι, εἰς οὓς κατ' ἀνάγκην ὑπεβλήθη καὶ ἡ τέχνη, ὡς ὑπηρετίς τῆς θρησκείας ἀείποτε διατελέσασα. Καὶ ἐξηκολούθησεν ἡ νέα ἀποκατασταθεῖσα τάξις πραγμάτων, μέχρι τελείου ὀργανισμοῦ παρκαλυβδίνουσα τὰ πάντα ἀπὸ τῶν ἤδη ἐτοιμῶν παρσκευασμένων τοῦ καταπίπτοντος ἐθνισμοῦ. Ἐν ταῖς περιστάσεσιν αὐτῆς αἰτίαι τὸ πλεῖστον κατ' ἀρχὰς παρκαλυβδικοί ἢ ἀλληγορικοί παρουσιάζονται δεικνύεται ἡ ἀλήθεια τούτου. Καὶ τί ἄλλο σημαίνει ἡ ἐν ἀγίῳ Ἰωάννῃ τῷ Λατερανῶ παραστάσις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, νέου ἀγενοῦ ἐν μέσῳ ζῶν τὴν σύριγγα παίζοντος; Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἀναγνωρίζεται ὁ Ὁρφεὺς θέλων τὰ περὶ αὐτὸν συνειλεγμένα ζῶα διὰ τῆς μουσικῆς, εἰλημμένος ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας. Τί ἄλλα σημαίνουσιν αἱ ἀλληγορικοί παραστάσεις τῶν φοινίκων, ἀμπέλων, περιστερῶν, τῶν καρπῶν τῆς ροιᾶς κτλ., ἅτινα καὶ ἡ νεωτέρα εἰς ἐνεκολώθη τέχνη;

Ἐκτὸς ὅμως τούτων σπουδαιότατον δαῖγμα τῆς μεταδιβάσεως πάντων σχεδὸν τῶν τοῦ παλαιότερου θρησκευματος εἶνε ἡ ἐν μὲν τῇ ἡμετέρῃ ἐκκλησίᾳ μέχρι τοῦ ἸΔ' αἰῶνος μ. Χ., ἐν δὲ τῇ τῶν δυτικῶν μέχρι τῆς σήμερον διατήρησις ὀλογύφων παραστάσεων τῶν ἀγίων, δι' ὧν παραστάσεων λεληθότως ὑπετρέφετο ὁ πρὸς τὰ ἀρχαιότερα σεβασμὸς, ἢ πρὸς τὴν πηγὴν, ἀφ' ἧς ἀφωρηθήσαν ταῦτα λατρεία.

Ἰδοὺ ἡ γέφυρα δι' ἧς μετηνέχθη σὺν τοῖς ἄλλοις ἐθίμοις καὶ τὸ τῆς διατηρήσεως τῶν πατροπαράδοτων ἐν μείζονι θεραπείᾳ τοῦτο δὲ συναντηθὲν μετὰ τῆς ἐμφύτου τάσεως εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦ νάποβλέπη μετὰ θαυμασμοῦ, μετ' ἐκπλήξεως πρὸς τὰ γνοούμενα, δικαίως δύναται νὰ τεθῇ ὡς λόγος τῆς ὑπ' ἐξέτασιν ἰδιοτροπίας.

Ἄντι τῶν παλαιότερων ἀγαλμάτων ἀπομακρυνθέντων τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς αἱ εἰκόνες, ἀντι τῆς σμίλης ὁ χρωστήρ. Εἰκόνες τινὲς ἀγίων εἴτε ἐν ναοῖς εἴτε ἐν οἴκοις διατηρούμεναι ὑπὸ παλαιότητος ἔλαβον ἀλλοίαν τινὰ ὄψιν, τὰ χρώματα ἀπόλεσαν τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν δύναμιν ὑπὸ τοῦ φωτός, ὑπὸ τοῦ ἐν τοῖς ναοῖς καπνοῦ, ὑπὸ τῶν ἀσπασμῶν τῶν χριστιανῶν. Αἱ αὐταὶ εἰκόνες μεταγραφόμεναι ἀπετυπώθησαν ἀκριβῶς ὡς

εἶχον μετὰ ἡλλοιωμένων ἐπὶ τὸ σκοτεινότερον τῶν χρωμάτων. Αἱ μεταγραφαὶ αὐταὶ ἢ οἱ δεῦτεροι ἀπεικονισμοὶ ὑφιστάμενοι τὰς αὐτὰς ἐπιδράσεις κατὰ φυσικώτατον λόγον ἀπέδωκον σκιερώτερον μέχρις οὗ μετὰ δευτέρων ἢ τρίτην τοιαύτην ἐπικάλυψιν κατήνησαν ὅλως μέλαινα. Ἐὰν προστεθῇ εἰς ταῦτα ὁ κανὼν τῆς Βυζαντικῆς ἀγιογραφίας καθ' ὃν, ἕνεκα τοῦ ἐπιβέλλοντος τὰ χρώματα ὠχρὰ καὶ σκιερὰ ἀπετελοῦντο, δύναται εὐχερέστερον νὰ κατανοηθῇ πόσον ταχέως ἐπῆλθεν ἡ μεταβολή. Ταῦτο χρόνως δὲ δύναται νὰ παρκατηρηθῇ καὶ ὁ ἐν τῇ Βυζαντικῇ τέχνῃ χρόνων κελῶν, τῶν περὶ ἡμᾶς, συνδυασμὸς τῶν παλαιότερων χαρκατήρων πρὸς τὴν νεωτέραν ἀνάπτυξιν. Ἐὰν δηλ. μετὰ προσοχῆς παρκατηρήσῃ τις θὰ εἶδῃ τὰ μὲν σχήματα κανονικώτατα καὶ τὸ διάγραμμα καὶ τὰ τῶν λεπτομερειῶν, μόνον δὲ ὑπόμνησιν τῆς παλαιότητος τὸν χρωματισμόν.

Ἄλλος ἰσχυρὸς λόγος τοῦ ὅτι οὐχὶ τὸ πῦρ ἀλλὰ τὰν ῥηθέντα αἰτία εἶνε τὰ μετὰ ἀποτελέσματα τῆς μεταβολῆς ταύτης, εἶνε ὅτι πολλὰ εἰκόνες σκιεροῦς χρωμάτων εἰκονίζονται φέρουσι μέρη τινὰ οὐχὶ οὕτως ἀπεικονισμένα, μάλιστα δ' αἱ ἐπηργυρωμένα ὑπὸ τὴν ἐπαργύρωσιν τῶν ὀπίσθων ἔστιν ἰδεῖν τὴν διάφορον ἀπόχρωσιν σκφῆ. Ἐν ᾧ δηλ. τὰ πρόσωπα τῆς κυρίας παρκατάσεως μέλαινα παρίστανται, ἤττον μέλαινα ἢ διατηροῦντα φωτεινὸν χρῶμα τὰ κατὰ τοὺς περιπετομένους ἀγγέλους καὶ τὰ ἐνδύματα γράφονται. Διὰ τὸ τοῦτο; Εἶνε γνωστὴ ἡ συνήθεια καθ' ἣν οἱ χριστιανοὶ ἐκτὸς τῆς τοῦ Σωτῆρος οὗ τοὺς πόδας ἀσπάζονται ἢ τὴν χεῖρα, ἐπὶ πασῶν τῶν ἄλλων ἐκδηλοῦσι τὴν λατρίαν αὐτῶν διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἀσπασμοῦ· συχνοὶ τοιοῦτοι ἀσπασμοὶ καταστρέφουσι τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς εἰκόνος, ἧτις οὕτως εὐκόλως μεταβάλλει ὄψιν. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐπηργυρωμένων εἰκόνων ὅπου μόνον τὰ πρόσωπα ἀφίενται ἀκατακάλυπτα προσθέσκατε τὴν ἐπίδρασιν τοῦ καπνίσματος τῶν κηρίων καὶ τῶν θυμικμάτων καὶ ἔχετε προχειροτάτην τὴν μετατροπὴν αὐτῶν.

Διὰ τὸ τῶν οὕτως ἡλλοιωθὲν πρόσωπον καὶ νὰ πολλαπλασιασθῆται ἐπ' ἀπειρον; Τούτου ὁ λόγος ἐν ἐκτάσει ἐδόθη ἤδη ἐν τοῖς ἄνω, κατὰ τὰ περὶ τῶν ἀρχαίων ξοάνων, ἅτινα πάντα μεταφερόμενα ἐνταῦθα εὐνόητον λίαν παρέχουσι τῷ ἐξεταστῇ τὴν ἀφορμὴν τῆς διαδόσεως τῶν τοιούτων ἔργων, ἅμα δὲ καὶ ὡς ἐν ἔτι ἐπιχείρημα προσγίγονται ἀρκούντως ἰσχυρὸν τοῦ ὅτι μόνη ἢ παλαιότης ἢ ἐπιδράσκα ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν χριστιανῶν, μόνη αὕτη καὶ οὐδεὶς ἄλλος λόγος παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὰ τοιαῦτα ἀπεικάσματα. Διότι ἐὰν ἀληθῶς τὸ πῦρ παρκαμῶρφοι τὰς εἰκόνας ἢ ἄλλη πλὴν τῶν ῥηθειῶν αἰτιῶν, τίς ὁ λόγος τοῦ νὰ μὴ ἀφῆθῃ μόνον τὸ ὑπὸ τοῦ πυρός διαστροφὴν οὕτως ἀπεικάσμα, ὅπερ οὕτω πλείστου θὰ ἐτιμᾶτο; Διὰ τὸ νὰ ἐξισωθῇ διὰ τῆς ἀπομιμήσεως πρὸς πολλὰ ἀντίτυπα αὐτοῦ καὶ νὰ καταστῇ τέλος δυσδιάκριτον ἀπ' αὐτῶν, νὰ προέρχωνται δ' ἐντεῦθεν ἀμφιβολία αἰτίαι παρκαβάπτουσι διασκαλεύουσαι τὰς πε-

ποιθήσεις πολλῶν ὡς πρὸς τὸ ἀληθές ἢ μὴ τῆς προελεύσεως τῶν τοιούτων, πρᾶγμα ὑπερ θὰ ἠδύνατο σκάνδαλα νὰ γεννήσῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ; Ἐπειτα ἔχομεν καὶ τοιαῦτα εὐτυχῶς παραδείγματα εἰκόνων διαστραφεισῶν ὑπὸ κεραυνοῦ ἐν ἐξοχικοῖς καίτοις, ἐπὶ ὑψηλῶν κορυφῶν ἢ ἐν ἀναπεπταμέναις πεδιάσι κειμένοις, οἵτινες ὅμως οὔτε ἐπεδιορθώθησαν, οὔτε ἐπανελήφθησαν ὁμοίως.

Εἶπον ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος δι' ὃν πᾶν τὸ παλαιότερον ἐλατρεύετο μετὰ μείζονος δυνάμεως μετὰ πλείονος ζήλου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ αὐτὸς ἀνελιχθεὶς ἤδη καταδείκνυται ὡς ἀφορμὴ τῆς καὶ ἐν νεωτέροις χρόνοις ὑπ' ἐξέτασιν ἐπαναλήψεως τῶν ἀπεικασμάτων ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ ὡς εἶχον αἱ παλαιότερα εἰκόνες. Ἐξεφράσθη μετὰ μετριότητος ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι παρὰ τοῖς νεωτέροις ἐπολλαπλασιάζετο ἢ εἰς τὰ ἀρχαιότερα ἀφοσίωσις, κατήντησε φανατισμός. Μόλις ἀπὸ τῶν κατακομβῶν ὅπου διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐθνισμοῦ ἦσαν κεκρυμμένοι ὑπερέβαλον τὴν κεφαλήν οἱ χριστιανοί, μόλις ἤρχισεν ἐλευθέρως νὰ λειτουργῇ τὸ θρησκευμα, οἱ ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν διωγμῶν τυγχάνοντες ἄρτι ἀνυπόκλιτοι ἀνέλαβον τὸ θάρρος τοῦ νικητοῦ, σὺν τούτῳ δὲ καὶ τὴν σύσφιγξιν εἰς ἐνότητα διὰ τῶν ἱερῶν αὐτῶν παραδόσεων θεωροῦντες ταύτας ὡς ὄπλον κατὰ τῶν ὀπισθόποτε δυνάμενων νὰ ἀναφανῶσιν ἐξ ἐξοχικῶν τάσεων τοῦ παταχθέντος ἤδη ἐθνισμοῦ, ὡς ἀμυντήριον κατὰ τῶν τελευταίων, τῶν κινδυνωδεστέρων πληγῶν τῆς ἐν σφαδασμοῖς ἐκπνεούσης ἤδη ἀρχαίας λατρείας. Πρώτη τῶν φροντίδων ἦτο ἡ διαγραφή τῶν τύπων τῶν ἐξωτερικῶν τῆς λατρείας εἰς οὐς προσέδραμεν ἀρωγὸς ἡ τέχνη διὰ τε τῆς σμίλης καὶ τοῦ χρωστήρος. Τοῦ χρόνου προϊόντος παρεδίδοντο ταῦτα ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, ἐξήπτετα μᾶλλον ὁ πρὸς τὸ νέον θρησκευμα ζήλος καὶ οὕτως ὅ,τι μετὰ τινος ἰδιαιτέρας προσοχῆς ὠρίσθη ὡς θεμελιώδες ἐν τῇ πρώτῃ ἰδρύσει τῶν τῆς ἐκκλησίας θεσμῶν τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ Παλλάδιον ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τῶν ἱερωτέρων, τῶν λεπτοτέρων αἰσθημάτων τοῦ θερμῶς ἀποδεχομένου τὰ τοῦ δόγματος αὐτοῦ.

Θέσατε ταῦτα πάντα ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀπεικαστικῆς τῶν χρόνων οὐς ἐν ἀγλίᾳ παντοίων περιπετειῶν, ἐν τῷ σκότει τῶν τῆς στασιμότητος αἰῶνων διήλθε τὸ ἔθνος καὶ θὰ ἴδητε εὐκρινέστερον τὴν ἀλήθειαν οὗ εἶπον ἤδη, ὅτι μετὰ πολλῶν μείζονος ἐπιτάσεως ἐμφανίζεται ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ ἡ ἐμμονὴ εἰς τὰ πάτρια, ἢ ἐν τῇ τῶν παλαιότερων τῇ οὕτως ἐλευθεριαζούσῃ ἕνεκα τῶν μᾶλλον κεκαλασμένων δεσμῶν, ἕνεκα αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως αὐτῆς, ἥτις καὶ περ τὴν ἐνότητα τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἀντιπροσωπεύουσα, οὕτω διεσπασμένη οὕτω διακεχωρισμένη ὑπὸ πολλὰς διευθύνσεις παρίσταται. Ὅταν ἐβυθίζετο τὸ ἔθνος εἰς τὸ πέλαγος τὸ σκοτεινὸν τῆς ἀπὸ τῆς ἀκμῆς ἀπομακρύνσεως, ὅσον ἡ παρακμὴ ταχεῖα ἐφήπλου τὸν πέπλον αὐτῆς ἐπ' αὐτὸ, ἐπὶ τοσοῦτῳ ἐζητεῖτο κα-

ταφύγιον, λιμὴν ἀσφαλῆς ἐν τῷ ἀπελπισμῷ τῷ πανταχόθεν περιβάλλοντι λιμὴν ὑπισχεόμενος βελτίωσιν τῆς καταστάσεως. Εἰς μόνος φανὸς πρὸς τοιοῦτον λιμένα ἐν τῷ σκότει διεκρίνετο, ὁ πολλὰ ἐπικυγελλόμενος τηλαυγῆς τῆς θρησκείας φωτίζων λαμπρὸς παραδόσεις, πρὸς τοῦτον τραπενέτες συνεδέθησαν μετὰ τῶν παραδόσεων οὕτως ὥστε ταύτας ὡς τὸ ἱερώτερον κειμήλιον ἐφύλασσαν, ὡς κόρην ἐτήρουν ὀφθαλμοῦ πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ ἀδιαφοροῦντες, ἀποβλέποντες δ' εἰς ὅτι πικραίνοντο ἐδέξαντο καὶ χρώμενοι τοῖς παραδιδόμενοις ὡς περ θεσμοῖς ἱεροῖς καὶ ἀπαραβίαστοις. Εἰκότως. Διότι στρεφόμενοι περὶ τοὺς χρόνους αὐτῶν οὐδὲν εὕρισκον τὸ ἐλπίδα τινὰ παρέχον, πολλῶν δὲ μᾶλλον πολλὰ τὰπελπίζοντα, πολλὰ τὰ μετεώρους τηροῦντα, ἐν ᾧ ἀνάπαυσιν ἐλάμβανον ἐν τοῖς ἀπὸ τῶν πάλαι διοχτευομένοις.

Ἐκ τῆς προσκολλήσεως αὐτῶν ταύτης εἰς τὰ παλαιά, προήλθε τοιαύτη περὶ ταῦτα σπουδὴ, ὥστε ἐντὸς μικροῦ φανατισμὸς διαδέχεται τὴν ἀπλὴν τῶν πάλαι θεραπειάν, φανατισμὸς ὑφ' οὗ οὐδὲ κατὰ κεραῖαν ἐννόουν νὰ παρεκκλίνωσι τῶν παραδεδωμένων, νὰ ποστῶσι τῶν δεδομένων τοῖς προγόνοις. Ἠγάπησαν ταῦτα οὕτως ὥστε παρέδωσαν τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς ταῦτα τοῖς ἀμέσως διαδεξαμένοις, παρ' ὧν ἐν ἐπιτάσει πάντοτε παραδιδόμενα ἔθιμά τινὰ περιήλθον μέχρις ἡμῶν ἀπαρκειώτα, καὶ τοι σήμερον πλέον καταπεσόντος παντὸς ἐνθουσιασμοῦ καθ' ἕξιν μᾶλλον ἀπλὴν ἐπαναλαμβάνονται ἐν διαδοχῇ χωρὶς καὶ νὰ εἶνε γνωστὸς ὁ λόγος τῆς τοιαύτης ἐπαναλήψεως.

Ἐκ τούτων ἤδη πάντων εὐκολώτατα συνάγεται ὡς ἀμεσον πόρισμα ὅτι λόγος τῆς τοιαύτης πρὸς τὰ ἀρχαιότερα προσηλωσεως εἶνε ὁ σεβασμὸς ὃν ἐπέβαλλον ταῦτα ἐν ἡμέρας πονηραῖς, ὁ σεβασμὸς ἐκεῖνος ὃν ἄλλως εὕρισκομεν ἔμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὃν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκάστην συναισθανόμεθα πρὸ πολιᾶς κεφαλῆς, ὅστις ὑπαγορεύεται ἡμῖν πρὸ βεβαρυμένου ὑπὸ ἐτῶν σώματος. Ὡς περὶ πλείστου ποιούμεθα τὴν πολιότητα ταύτην ἐπιθυμοῦντες νὰ παραμένῃ ὡς Μέντωρ ἐν ἡμῖν, ὡς ἔμπειρος ὀδηγὸς, οὕτως ἀναζητοῦμεν παρηγορίαν πολλάκις ἐν τοῖς ἡθεσιν, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν παλαιότερων. Καὶ ἐπαναλαμβάνομεν καθ' ἑκάστην ὅ,τι ἐν ἐκείνοις καλὸν λογιζόμεθα καὶ παραδίδομεν τοῖς μεθ' ἡμᾶς κατὰ λόγον τῆς ἐπιδράσεως ἣν ἔσχον ἐφ' ἡμῶν ὅσα παρελάβομεν. Ὁ αὐτὸς λόγος ἐτηρήθη ἐν τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν πᾶν τὸ τὴν ἀρχαιότητα περιβαλλόμενον ἀγιώτερον ἐκλαμβάνομενον, ὡς θαυματουργόν τινὰ δύνάμιν ἐνέχον θεωρούμενον, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τίθεται πρατιμώμενον καὶ τῶν ἐξοχωτέρων πολλάκις ἔργων ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ.

Ἴδου ὁ ἀληθὴς λόγος, δι' ὃν εἰκόνες τινὲς ἀγίων τὴν συνήθη ἔψιν ἀπαθλοῦσαι μέλαιναν περιβάλλονται, ἰδοὺ ἡ αἰτία ἡ εὐλογος τῆς διαδόσεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν τοιούτων ἀπεικασμάτων, ἔχουσα μὲν τὴν

ἀρχὴν ὡς ἐδείχθη ἐν παλαιοτάτοις χρόνοις ὁπόθεν τῷ χρόνῳ κατῆλθε μέχρις ἡμῶν, ἐνισχυθεῖσα δὲ τὰ μέγιστα καὶ ἐπιταχθεῖσα, ὁπότε δὲν ἐλεί-
τούργει ἀδέσμευτος καὶ ἐλευθέρη ἡ τέχνη, ὁπότε ὁ χρωστήρ τοῦ καλλι-
τέχνου δὲν ὠθεῖτο ὑπὸ τῶν ὑπεργορεύσεων τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἐλαττήριον
εἶχε τὸν πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν, ὥθην δ' εἰς τοῦτο τὴν φιλοκαλίαν
τῶν χρόνων καθ' οὓς αὐτὸς, μὲν ἦτο μηχανὴ ἢ δὲ θέλησις αὐτοῦ ὑπήγετο
εἰς τὰς ἀπειρήσεις καὶ ἰδιοτροπίαις τοῦ ἐκάστοτε ἐπιφορτίζοντος αὐτὸν
τὴν οἰκονομήσαντε γραφὴν εἰκόνας τινὸς, μὴ δυναμειος νὰ ἐκδηλώσῃ ἄλλως
τὴν ἐπὶ τοῦτο θλίψιν αὐτοῦ ἢ ἀναγκάων εἰς γωνίαν τινὰ τῆς εἰκόνας τὰ
ἐκφραστικώτατον διὰ τὴν θέσιν τῆς τέχνης.

Θέλοντας ὁ βλάχος
μὴ θέλοντας ὁ ζωγράφος
φόρεσε Χριστέ μου
κόκκινα παπούτσια.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 4 Μαΐου 1882.

Ἰάκωβος Χ. Δραγάτσος

ΟΛΥΜΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΑΥΤΟΥ

ἮΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΑΥΤΟΧΩΡΟΥ

ΚΕ Δ Ρ Ο Σ

Τὰς χώρας ἐκεῖνας, πρὸς ἃς ἄλλοτε προσέβλεπον μετ' εὐλαθείας οἱ τῶν
ποιημάτων ἥρωες, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐπιφοίτησιν δυνάμεως θείας καὶ
ἰσχυρᾶς οἱ τῶν ἀγῶνων παλαιστῆ, τὰς χώρας ἐκεῖνας, ἐν αἷς ἤστραπτε
τῶν ἀμαρτωλῶν ἡ πάλαι καὶ ἐβρόντα τὸ ἐκῆθλον κρηνοφύλλι τοῦ χρό-
νου τὴν βαρεῖαν μάστιγα κατὰ τῆς βαρείας καὶ μακρᾶς δουλείας, ἧς τὰ
σπέρματα καὶ τὴν κκοδαμονίαν ἐπέπρωτο καὶ νῦν ἔτι νὰ αἰσθάνωνται,
ὅτε ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ τῶν ἐθνῶν σημαίᾳ ἐν ἱερὸν καὶ πολυπόθητον
σύμβολον ἐπιγέγραπται ἐλευθερία καὶ πρόοδος, τὰς χώρας ταύτας μελε-
τῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ περιεργάζονται οἱ ξένοι, ἀγνοοῦντες δ' ἡμεῖς
τὸ παράπαν ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐγκύψωμεν εἰς ἰδίαν ἔρευναν, καὶ οἱ μὲν
παιδικᾶς καὶ ἀνεργατίστους ὄλωσ τὰς διατριβὰς αὐτῶν ποιοῦμενοι δια-
λισθαίνουσιν ἔστιν ὅτε σφαλλόμενοι περὶ τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν καὶ ἀκρι-
φῆ τῶν πραγμάτων ἐκτίμησιν, ἡμεῖς δὲ ἀνακλαυτρώτον ἔχοντες προ-
γονικῆς οὐσίας δικαίωμα ἐφησυχάζομεν ἐπὶ τῷ ἀναφαιρέτῳ τούτῳ τῆς
ἰδιοκτησίας τίτλῳ εἰς τὸν χρόνον μόνον ἐλπίζοντες καὶ τὰ πάντα ἐξ αὐτοῦ
προσδοκῶντες.

Τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἐκ τῆς βρυπενθούσης καὶ ὑπὸ τὸν δουλικὸν ζυγὸν στο-
ναχᾶς βλαβούσης φιλελευθέρως χώρας, ἐν ἧ οἱ μεγάλοι Θεοὶ τὰ ἑαυτῶν
ἽΟλύμπια δώματ' εἶχον, ὀρμώμενοι, ἐξ ἰδίας δ' ἀντιλήψεως τῶν πραγμά-
των πεῖραν ἔχοντες, θέλομεν προσπαθήσει, ὅτι δυνατὸν, νὰ διαφωτίσω-
μεν τοὺς ἀγνοοῦντας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν μερῶν ἐκεῖνων, τῆς τε
νῦν καὶ τῆς ἔκπαλαι, τῆς εἰκονιζομένης πιστῶς καὶ ὡς ἐν κατόπτρῳ ἐμ-
φανιζομένης τραχῶς ἐν ταῖς ἀξέσει «ἦθη καὶ ἔθιμα».

Καὶ πρῶτον ἦδη τοῦ λόγου ἐχόμενοι θέλομεν διαλάβει περὶ τῆς Κέ-
δρου, καθ' ὅσον νομίζομεν, ὅτι ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς ιδιότητος, ἦν κέκτη-
ται, καὶ ὡς ἐκ τῶν λοιπῶν δυνάμεων καὶ ἰδιοτήτων, ὅφ' ὧν περιβάλλεται
τὸ φυτὸν τοῦτο, καταφαίνεται ὅ τε ἐν γένει εὐσεβῆς χαρακτήρ τῶν κα-
τοίκων, ἢ ἠθικὴ ἀξία τῶν ἐκεῖ ἀνθρώπων, καὶ ἡ ἐμμονὴ αὐτῶν εἰς τὰ
πάτρια.

Ἦ Κέδρος, ὑψιάρηνον καὶ εὐθυτενὲς δένδρον, ἐν τῇ ἀγίᾳ μὲν Γραφῇ
ἀναφέρεται ὡς πολυγόνον καὶ πολύδοξον καὶ περικαλλῆς φυτὸν ἐν τῷ Λι-
βάνῳ ἰδίως φρόμενον «καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου πρὸς σὲ ἤξει ἐν κυπαρίσσῳ
καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ, ἅμα δοξάσαι τὸν τόπον τὸν ἀγιόν μου, καὶ τὸν
τόπον τῶν ποδῶν μου δοξάσαι» (Ἠσαΐας κεφ. ε', 11) καὶ ἀλλαχοῦ «Ἄν-
θρωπος ὡσεὶ φοῖνιξ ἀνθήσει καὶ ὡσεὶ κέδρος ἢ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθή-
σεται».—Καὶ ἔτι «καὶ κέδροι τοῦ Λιβάνου, ἃς ἐφύτευσας, ἐκεῖ στρουθία ἐν-
νοσσεύσουσι» (Δαυτὶδ ψαλμ. 103).—Κατὰ παράδοσιν δ' εὐρήται, ὅτι αὕτη
μετὰ τῆς πεύκης καὶ κυπαρίσσου συναπετέλεσαν τὸ τρισμικκάριστον τοῦ
Σταυροῦ ξύλον, ὅπερ ὁ ἐπὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ ἀσεβήσας Ἄωτ, τῇ νοθε-
σίᾳ καὶ ἐπιταγῇ τοῦ Ἀβραάμ, εἰς ὃν ἐποίησατο τὴν τοῦ ἐγκλήματος
αὐτοῦ κατάθεσιν, πρὸς ἄφρον τῆς ἐκ τοῦ ἀσεβήματος τούτου ἀμαρτίας,
μετὰ πολλὰς βασάνους ἀρδεύσας ἀπαξ θεῖα δύναμις ἐκ τριῶν δαυλῶν ἐν
τῷ ὄρει πεπηγμένων, εἰς ἐν ἀφωμοίωσε, καὶ ὑπερ ἀκατακλήτως ἐκκοπὲν
κατὰ τὴν τοῦ Νασοῦ τοῦ Σολομῶντος οἰκοδομίαν ἐρίφηθ' ὡς ἀχρηστον,
καὶ μὴ σαπὲν μετὰ τοσοῦτων ἐνιαιυτῶν πάροδον ἐχρησίμωσε κατὰ τύχην
παράδοξον πρὸς τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἀνάτασιν τοῦ ἀγίου σώματος τοῦ θεοκνη-
του Σωτῆρος Χριστοῦ.

Τῆς μὲν ἀρωματικῆς αὐτῆς ιδιότητος ἐκ τῆς οὐσίας τῶν καρπῶν αὐτῆς
«κεδρομπόμπουλα» παραγομένης ποιοῦνται χρῆσιν ἐν Ὀλύμπῳ καὶ ἰδίως
ἐν Λυτοχώρῳ, εἰς πολλὰς ἄλλας περιστάσεις καὶ δὴ καὶ εἰς προφύλαξιν
τοῦ οἴνου ἀπὸ τῆς καταστροφῆς καὶ μεταβολῆς αὐτοῦ εἰς ὄξος· εἰσὶ το-
σοῦτον ἠδεις καὶ εὐχυμοὶ οἱ καρποὶ οὗτοι, ὥστε καὶ εὐωδίαν ἀλλοίαν με-
ταδίδουσιν εἰς τε τὸν οἶνον ἐν γένει καὶ εἰς τὸ οἰνοδοχεῖον αὐτό· διὰ τοῦτο
πρὸ παντὸς ἄλλου φροντίζουσι κατὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν σταφυλῶν νὰ
συλλέγωσιν ἱκανὴν ποσότητα αὐτῶν, οὓς βράζουσι κατατρίβοντες καὶ τι-

θέασιν ἐν τῷ οἴνῳ, ὅστις ὄντως διατηρεῖται ἀμετάβλητος καὶ ἀρωματικώτατος καθίσταται.

Αἱ λοιπαὶ ὅμως ιδιότητες καὶ θεῖαι δυνάμεις τῆς κέδρου εἰσὶ τοσαῦται τὸ πλῆθος καὶ τοιαῦται τὴν ἔννοιαν, ὥστε ἵνα μὴ παραδοξολογῶμεν ἀναγκαζόμεθα, ὅπως ἀναφέρωμεν δύο μόνον ἐξ αὐτῶν, ἀποδιδόμενας εἰς τὴν ἐκ τοῦ ξύλου αὐτῆς παραγομένην τέφραν, ἣν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας καὶ εὐσεβεῖας περισυνάγουσιν· αὗται δ' εἰσὶ α') ἡ πολυκαρπία αὐτῆς μεταδιδόμενη εἰς τὴν ἀμπελον καὶ β') ἡ στερεότης καὶ διαφυλάξις τῶν καρπῶν μεταβιβαζομένη ἰδίως ἐπὶ τῆς μηλέας καὶ ἐπὶ τῆς συκῆς.

Ἄπαντες οἱ κηδόμενοι τῆς σωτηρίας τῆς ἀμπέλου καὶ τῶν ὡς εἴρηται φυτῶν ἀπὸ παντὸς φυτοφθόρου σκώληκος καὶ πάσης ἄλλης φθορᾶς καὶ βλάβης τοποθετοῦσιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐστίας ξύλον κέδρου καιόμενον καὶ διατηρούμενον ἀπὸ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῆς ἡμέρας τῶν Θεοφανείων, ἀλλὰ καὶ μόνον κατὰ τὰς ὠρισμένας ταύτας ἀγίας ἡμέρας, ἥτοι, τὴν παραμονὴν καὶ τὰς τρεῖς τῶν Χριστουγέννων, τοῦ ἀγίου Βασιλείου, τὴν παραμονὴν καὶ τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων· ἤδη σποδοῦ ἱκανῆς ποσότητος σχηματισθείσης κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, τοποθετεῖται αὕτη καταλλήλως ἐν τῇ ἐστίᾳ καὶ τοῦ ἀγίου Βασιλείου ἀφ' ἐσπέρας μὲν γίνεσθαι ἐν αὐτῇ τὸ λεγόμενον πῆδημα τῆς τύχης διὰ τοῦ σίτου, καθὼς ἕκαστον μέλος τῆς οἰκογενείας ὑφ' ἐνὸς κόκκου ἀντικαθιστάμενον ρίπτεται εἰς τὴν πυρὰν, καὶ ὡς ἐκ τῆς μεγάλης θερμότητος καὶ τῆς διασταλτικῆς δυνάμεως, ἣν προσκτᾶται, ἀναπηδᾷ καὶ διασπᾶται· καὶ, ἂν μὲν ἡ ἀναπήδησις γείνη πρὸς τὴν πυρὰν, ἐκλαμβάνεται δυσοίωνα τὸ πῆδημα τότε ἀπώλειαν περιουσίας σημαῖνον καὶ καταστροφὴν· ἐὰν δὲ πρὸς τὰ ἐκτὸς, ἀπομάκρυνσιν τοῦ οἰωνιζομένου δηλοῖ, καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ μὲν μετατοπιζόμενον, καλὴν καὶ εὐκτὴν, πρὸς τ' ἀριστερὰ δὲ, τοῦναντίον, κακὴν καὶ πολλῆς λύπης πρόξενον ἐμφαίνει ἀποκατάστασιν· ἐν ἣ περιπτώσει οὐδὲν ἕκ τῆς θέσεώς του ὁ κόκκος μετασκαλεύεται, ὁ θάνατος προσφιλεστάτου ὄντος, ἢ νόσος τις ὀλεθρία προμηνύεται καὶ βέβχιος θεωρεῖται. Τὴν ἐπιούσαν δὲ, ἀμα τῇ λήξει τῆς ἱερᾶς ἐν τῷ ναῷ τελετῆς, ὁ πρῶτος ἐπισκεπτόμενος τὸν οἶκον συγγενοῦς ἢ γνωστῆς τινος οἰκογενείας πάντοτε δὲ ἄρρη, ποιεῖ ἐτέρων τότε τελετὴν, τὸ διακόνει, καθ' ἃ ρίπτων ἐπὶ τῆς ἐστίας δρακὸν ἄλατος καὶ ἀναμιγνύς αὐτὸ μετὰ τῆς τέφρας εὐχεται ὑπὲρ σύμπαντος τοῦ οἴκου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῆς οἰκογενείας, τοῦ πατρὸς, ἢ τῆς μητρὸς, καὶ καταλήγων μέχρι τοῦ τελευταίου καὶ ἐλαχίστου τῶν λοιπῶν ἐμψύχων τε καὶ ἀψύχων ὄντων καὶ αὐτῆς τῆς γαλῆς καὶ τοῦ κλιβάνου καὶ πύου συμπεριλαμβανομένων, καὶ ἄδει τὸ ὅλως πρωτότυπον Ἄγιοβασιλειάτικον, τὸ καθ' ὅλην τὴν λοιπὴν ἡμέραν ὑπὸ τῶν κωδωνάτων καὶ σπαθῶν ἐπαναλαμβάνομενον καὶ ἔχον οὕτως :

« Ἄγιος Βασίλης ἔρχεται, Γηνάρης ξημερώνει·
Βασίλη μ' πόθεν ἔρχεσαι, καὶ πόθεν καταβαίνεις;
Ἄπὸ τὸ Δάσκαλ' ἔρχομαι, στὴ μάννα μου πααίνω.
Ἄν ἔρχῃσ' ἀπ' τὸ Δάσκαλο, πές μας τὴν ἄλφα βῆτα.
Ἡ ἄλφα βῆτα ἦταν χλωρῆ, κί' ἀπόλυε κλωνάρι,
Κλωνάρι, χρυσοκλώναρο, χρυσὸ, μαλαματένιο·
Καὶ τώρα καὶ τοῦ χρόνου... »

Τὴν τελετὴν ταύτην παρακόλουθεῖ ἐτέρα, πανηγυρικώτερον φέρουσα χαρακτῆρα, ἢ τῆς ἡμέρας τῶν Θεοφανείων, καθ' ἣν ὁ πρῶτος τοῦ οἴκου ἐπισκέπτης καθήμενος πλησίον τῆς πυρᾶς καὶ ἀνασκαλίζων τὸ κέδρινον ξύλον ψάλλει τὸ εἰς τὴν βίπτισιν τοῦ Χριστοῦ ἀναφερόμενον τροπάριον προσεπιλέγων τάδε :

« Πολλὰ εἴπαμε τὸ φωτισμὸ
καὶ ὁ Θεὸς ἡμέρας καὶ χρόνια·
ἄς ποῦμε τὸν ἀφέντη μας,
γὰρ νὰ χαρῆ ἡ καρδιά του.

Στὸν Ἰορδάνη ποταμῷ, στὸν ἅγιο τὸν τόπο·
ὁ Κύριος βαφτίζεται καὶ σώζ' οὐλον τὸ κόσμον.
Καὶ ναταβάν' μιὰ πέρδικα, ἀσπρὴ, καὶ πλουμισμένη
μὲ τὰ φτερά της ἀνοιχτὰ καὶ βρέχει τὸν ἀφέντη.
Καὶ πάλιν ξαναβρέχεται καὶ βρέχει τὴν κυρά της.
Καὶ πάλιν ξαναβρέχεται καὶ βρέχει τὰ φτερά της. »

Οὕτως ἀποτεφεροῦται μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἡ κέδρος, καὶ μετὰ τὸν τῆς Ἄγίας βαπτίσεως ἁγιασμὸν, καθ' ὃν πάντα τὰ ὕδατα ἐξαγιαζόνται, παραλαμβάνει εὐλαβῶς τὴν τέφραν ἐν τῶν τῆς οἰκογενείας μελῶν καὶ βαπτίζει αὐτὴν ἐν ᾧ περιέχεται ἀγγεῖον εἰς τὰ ρεῖθρα τοῦ ποταμοῦ, ἐνθα τελεῖται ὁ μέγας ἁγιασμὸς, καὶ οὕτως ἔχουσιν φέροι αὐτὴν καὶ ρίπτει εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τῆς ἀμπέλου καὶ ἐπὶ τῆς βύσσεως τοῦ κορμοῦ τῆς συκῆς καὶ τῆς μηλέας, ψάλλων σύναμν μεγάλη τῇ φωνῇ καὶ τὸ τῆς ἡμέρας τροπάριον· καὶ τῆς μὲν συκῆς ὁ τοιοῦτος ἁγιασμὸς θεωρεῖται ἀναγκαῖος, διότι πιστεύεται, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ διὰ τῆς ἀρᾶς ἀποξηρανθεῖσα, καὶ ὅτι τοιοῦτοτρόπως ὡς καὶ διὰ τῆς ἀπὸ τῶν κλώνων αὐτῆς ἐξαρτήσεως, ἐτέρων σύκων τῆς ἀγρίας λεγομένης συκῆς κατὰ τὴν 24 Ἰουνίου, μνήμην τοῦ Προδρόμου, καὶ αὕτη προφυλάσσεται ἀπὸ τῆς ἀποξηράσεως καὶ τὰ σῦκα μέχρις ὠριμάνσεως ἀβλαβῆ καὶ ἀκέραια διατηροῦνται. Τῆς δὲ μηλέας, καθ' ὅσον νομίζεται, ὅτι τὸν καρπὸν αὐτῆς καὶ τὸ δένδρον ἐμίκνον πρῶται αἱ χεῖρες τῶν πρωτοπλάστων, τὴν μόνην καὶ ῥητὴν τοῦ Πλάστου παραβάντες ἐντολὴν τοῦ μὴ γεύσασθαι τῶν καρπῶν τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

Μὴ ὑπομνηματίζοντες τι τῶν ἐνταῦθα, μηδὲ διασκευὴν τινὰ ἄλλην ποιοῦντες, ἀλλ' ἐκθέτοντες ἀπλῶς καὶ πιστῶς, ὅσα καὶ ἡμεῖς ἄλλοτε εἴδομεν καὶ ἐπράξαμεν μάλιστα, τοῖς τε πατέροις ἔθουσιν ἐπόμενοι καὶ ἀνωτέρων σεβαστῶν ἐπιταγαῖς προθύμως ὑπακούοντες, ἐπιπροσθέτομεν διὰ βραχέων, ὅτι ἡ δύναμις τῆς ιδιότητος ταύτης τῆς κέδρου τοιαύτη καὶ τηλικαύτη λέγεται οὖσα, ὥστε μόνον ἢ τὴν κόβιν αὐτῆς ἔχουσα καὶ διὰ ταύτης ἐπιχειρημένη συκῆ δύναται νὰ ᾖ καρποφόρος καὶ τὴν σικὰν αὐτῆς ἀβλαβῆ πρὸς ἑαυτήν, διότι πάσης ἄλλης συκῆς ἢ σικὰ καὶ ἀπροσπέλαστος θεωρεῖται καὶ πολλῶν κακῶν παραίτιος γίγνεται, διαμενόντων ἄτε δὴ πονηρῶν καὶ ἀκαθάρτων πνευμάτων ἐν αὐτῇ τῶν ἀνεμικῶν κελουμένων· οὕτω δὲ καὶ ὁ ἐπ' αὐτῆς ἀναρριχώμενος πικρῶς μετανοεῖ, πίπτων κατ' αὐτῆς πολλὰ καὶ μάλωπας δεινούς ἀντὶ σύκων ἠδέων ἐκ τῆς πτώσεως ἀποκομίζων, ὅπερ ὅμως ἀποδοτέον κυρίως εἰς τὸ εὐθραστον τοῦ ξύλου τῆς συκῆς καὶ εἰς τὸ λεῖον τοῦ ἐξωτερικοῦ φλοιοῦ αὐτῆς.

Τὸ πολυφάρμακον καὶ θεῖον τοῦτο φυτὸν καὶ πρὸς τέρψιν καὶ ἀναψυχήν παρέχεται εἰς τὰς πεπονημένους τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ἐργατῶν χεῖρας, ἐπιθυμούντων καὶ προτιμώντων πάντοτε παντὸς ἄλλου τῶν ἐκ πεύκης καὶ κέδρου δοχείων ὕδατος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς παισὶν ὑπάρχει προσφιλέστατον ἀντικείμενον διὰ τὴν στεφάνην τοῦ δοξαρίου (τόξου) ἣν διὰ τε τὴν στερεότητα καὶ τὸ εὐλύγιστον ἐκ ταύτης κατασκευάζουσι, καὶ τὸ κυριώτατον αὐτῶν ἀπασχόλημα ἀπὸ 1 Ἰκνουαρίου μέχρι τῶν ἀπόκρου ἀποκαθίσταται.

Στρατόπεδα ὀλόκληρα παίδων καθ' ὄλον τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα καὶ κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς τακτικῆς αὐτῶν ἀσχολίας ἀπεργίαν, ἠγουμένων πάντοτε τῶν ῥώμη τε καὶ ἡλικία ἀνωτέρων, ἐξέρχονται εἰς τὰ περίξ δάση καὶ κύπτοντες σύρουσιν ἐν παρατάξει τὰς πολυκλώνους καὶ ὑπερφάνους κέδρους καὶ κατὰ πολὺ μεγάλας ποσότητας ἀποθηκεύουσιν αὐτὰς μέχρι τῆς Κυριακῆς τῆς τυρινῆς, καθ' ἣν παρασκευάζονται πρὸς καῦσιν ὀρίζεται καὶ ἐπισκευάζεται ὁ τῆς κεδροθυσίας τόπος καὶ καλοῦνται οἱ φιλοθεάμονες καὶ εὐλαβεῖς τῶν κέδρων πανηγυρισταί. Ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία ἐκάστου συγκεντροῦται περὶ ἓν σημεῖον, τῆς ἀνυψώσεως ἀπὸ τῶν γῆινων εἰς τὰ οὐράνια καὶ τὰ θεῖα, ὅτε εὐσεβῆς ἐνδύεται τὰ ὄπλα τοῦ φωτὸς τῆ προσευχῆ καὶ τῆ νηστείας προετοιμάζων ἑαυτὸν, ὅπως καταστῆ εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν νυμφῶνα τοῦ Αὐτρωτοῦ, καὶ ἀποχαιρετᾷ τὴν τύρβην τῶν εὐωχιῶν καὶ ἐγκαρτερεῖ ἀτενίζων πρὸς τὸ εὐθυμον καὶ πολυτίμητον μέλλον, ἐν ἡμέρᾳ καθ' ἣν προδιαγράφεται τῆς ἐργατικῆς πορείας τὸ πολύπονον σχέδιον καὶ ὀρίζεται ὁ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ καθήκοντος διάπλους πρὸς τὸν τερπνότατον καὶ πλήρως χαρίτων τῆς οἰκογενειακῆς εὐδαιμονίας λιμέννα, οἱ πάντες ἀποδέχονται τὰς ἀθώας ταύτας προσκλήσεις καὶ τιμῶσιν ἄνευ τινὸς ἐξαιρέσεως καὶ ὑπεκφυγῆς τοὺς μικροὺς κεδροφόρους καὶ

ἐκτάκτους θαμῶνας τῶν δασῶν, τοὺς ἀποτελοῦντας ἐκάστοτε καὶ καρδακούντας τὴν ὑπ' αὐτῶν καθιερωθεῖσαν κεδροφορίαν. Κρότος πυροδόλου, ἢ τινος μικροῦ λαμίου (μικροῦ πυροδόλου ἐξ ὀρειγάλκου) ἀγγέλλει τὴν ἔναρξιν τῆς πανηγύρεως μετὰ τὸ δεῖπνον καὶ δίδει τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἀπάντων προσκλήσεως· ἄρχεται κατὰ τάξιν ἢ μετακόμισις τῶν κέδρων εἰς τοὺς σταθμούς τῶν θυσιῶν (μπαίρια), παρατίθενται περίξ τὰ λείψανα τῶν κατ' οἴκους τραπεζῶν πρὸς τοὺς προσκεκλημένους καὶ τοὺς ἐπισκεπτομένους τῶν φίλων καὶ γνωστῶν, καὶ δαυλὸς ἀνημμένος πληροῖ φωτὸς τοὺς μέχρι 4—5 μέτρων ὑψουμένους κεδροκλώνους· τῶν πρεσβυτέρων τις ποιεῖται ἔναρξιν τοῦ χοροῦ, οἱ νέοι συγκροτοῦσιν αὐτὸν ἐν ῥυθμῷ καὶ οἱ πάντες περατοῦσι τὸν ἀποχωρητήριον τοῦτον κύκλον παρακολουθοῦντες τὴν ἀρμονίαν τῆς ἐγχαρίου μουσικῆς καὶ ἄδοντες τὰ τῆς ἐποχῆς (ἀποκρεάτικα) δημῶδη ἄσματα ἐναλλάξ ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ὧν τινὰ παραθέτομεν ἐνταῦθα ὡδὲ πως ἔχοντα.

«Τώρα τὸ βραδὺ βραδάκι
στ' ἄστρο καὶ στὸ φεγγαράκι,
σταύρωσα ἓνα κορητσάκι,
Καλὴ ἴσπερα κορητσάκι,
γιὰ, χαρά στο τὸ παιδάκι.
Καὶ τοῦ λέγω, ποῦ κοιμᾶται·
Στὰ κρεβάτια μου κοιμοῦμαι,
κι' ἀπὸ κἀναν δὲν φοβοῦμαι,
ἔχω πόρταις ἀσημείναις,
κλειδαιραιῖς μαλαματέιναις».

Τὸ κλίμα πῶχεις ἴστην αὐλή,
ὅταν ἀνθῆ καὶ λουλουδῆ,
ὄλον τὸν μαγαλᾶ μυροῖ.
Μ' ἐμίρισε καὶ μὲν' τὸν νεῖδ,
ἐμέν' τὸν νεῖδ, μὲν' τὸν λυγνὸ.
Εὐγα, κόρη μ' στὰ κάγκελα
πότιζε τὰ τριαντάφυλλα.
Εὐγα, κόρη μ' στὸν ἡλιακὸ,
πότιζε τὸν βασιλικὸ.
Βασιλικὸς θέλ' πότισμα,
θέλει καὶ κορφολόγημα.
Βασιλικὸς θέλ' τσάκισμα,
θέλει νερὸ καὶ σκάλισμα.
• • • • •

Μὴ μ' ἄρα, καυμένη μάνα μ', μὴ μ' ἀρραβωνιάξης κόμα
'κόμα ἐτοῦτον τὸν χειμῶνα καὶ τὸν ἄλλο πάρα πάνω.

Νὰ διαλέξω καὶ νὰ πάρω τοῦ γραμματικὸ τὴν κόρη.

Γράμματα δὲν παραξέρει· θὰ τὴν πάρω, τὴν μαθαίνω·
Καὶ τὴν ἄλφα καὶ τὴ βῆτα καὶ τὰ ῥμὰ τὰ πινακίδια.

Στὴ βίβα τῆς τριανταφυλλιάς
θὰ στήσω μοναστήρι·
θὰ βάλω χίλιαις καλογρηαῖς
διακόσιοι καλογέροι.
Κ' ἐγὼ θὰ γένω ῥοῦμενος
νὰ ταῖς ἀντιδωρίζω.
Ν' ἀντιδωρῶ ταῖς εὐμορφαῖς
κι' αὐταῖς ταῖς μαυρομάταις,
πῶχον τὸ μάτι σὰν ἡλιὰ,
τὸ φρεῖδι σὰν γαϊτάνι,
τὸ ἔρμο τὸ ματόφυλο,
σὰ ἄλληνικὸ κονδύλι,
κι' αὐτὸ τὸ δόλιον τὸ κορμί
λυγνὸ σὰν κυπαρίσσι.

Ἄλλὰ πρὸ τῆς κεδροπομπῆς καὶ παννυχίου ταύτης εὐωχίας προηγείται τὸ «χάσκα»· μετὰ τὸ δεῖπνον ὁ πατήρ ἢ ἄλλος τις τῶν ἐν τῷ οἴκῳ ἐξαρτᾷ διὰ μίτου ἀπὸ τινος βράβδου, ἢ ἀπὸ τοῦ ζυμομοπλάστου, τεμάχιόν τι πλακοῦντος, ἢ χαλβᾶ, καὶ προσκαλεῖ κατὰ τάξιν πάντας τοὺς δημοτραπέζους καὶ φίλους, ὅπως διευθύνωσιν ἀνοίγοντες κωμικῶς τὸ στόμα, ἥτοι χάσκοντες, εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐπίτηδες παραγόμενον καὶ κρατούμενον ἐκκρεμῆς, νὰ ἀρπάσωσιν αὐτὸ, οἵτινες εἰς πᾶσαν ἀποτυγχάνουσαν κίνησιν ἐπαναλαμβάνουσιν ἀκουσίως διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῶν χειλέων τὸν ἀστεῖον ὀδοντόηχον «χὰπ, χὰπ». Πολλάκις ὅμως καὶ ἔπεται τῆς κοινῆς διασκεδάσεως τὸ «χάσκα» περκατοῦν αὐτὸ τὴν πολυποίκιλον τῶν ἐορτῶν εὐθυμίαν καὶ ἐπιστροφικίζον οὕτω τὴν ἀμέσως ἐν τῇ ὑποφωσκούσῃ ἡμέρᾳ, τῇ καθαρᾷ Δευτέρᾳ, ἐπὶ τὰ βιοτικὰ καὶ τὰ θεῖα ἔργα ἀγγελλομένην προάσκησιν.

Κατὰ ταύτην οἱ πρότερον φίλοι τοῦ χοροῦ καὶ τῶν διαχύσεων, τυγχάνουσι ὅλως ξένοι καὶ ἀνοίκειοι τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἐμπνεύσεων τοῦ Βάκχου· τοὺς πάντας ἤρεμος καὶ κατανυκτικὸς συγκαλεῖ εἰς προσευχὴν τοῦ Ναοῦ ὁ κῶδων ἀναμιμνησκόμενος τοῦ ἑσπερινοῦ ἐπ' Ἐκκλησίας ἀδελφικοῦ ἀσπασμοῦ καὶ πᾶσαν ἔχθραν καὶ διαφορὰν ἰδίαν ἐγκαταλείποντες καὶ εἰς κόρακας βᾶλλοντες, προσεύχονται εὐσεβῶς, ἀκούουσιν εὐλαβῶς καὶ ἐν συντετριμμένη καρδίᾳ τῆς πρὸς τὸν Ὑψιστον δεήσεως καὶ εἶτα ἀπέρχονται τὴν ἐπὶ τὰ ἴδια ἕκαστος λαμβάνοντες τροπὴν· καὶ ὁ μὲν πλοίαρχος καλεῖ τὸ πλήρωμα καὶ παρασκευάζεται πρὸς ἀπόπλου, ὁ ἔμπορος ἀνοίγει τὰς πιστώσεις καὶ χρεώσεις αὐτοῦ, ὁ ξυλευόμενος ἀπέρχεται πρὸς ξύλευσιν, ὁ ἐργάτης τοῦ ἀμπελῶνος ἀναλαμβάνει τὸ κλαδευτήριον, ὁ κτίστης τὴν στάθμην καὶ τὸν λίθον καὶ ὁ χαλκεὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ χαλκεῖον, ὁ πεταλωτῆς εἰς τὸν ἄκμονα καὶ τὸ σφυρίον του, ὁ δὲ διδάσκαλος

φριδὸς καὶ ὄλος ζωὴ καὶ προθυμία ἐπαναβλέπει καὶ δέχεται φαιδρὸς εἰς τὸ σύνθηες τῶν Μουσῶν ἐντευκτῆριον τοὺς νεαροὺς μαθητάς του· ἡ σύζυγος τοῦ ἀκαμάτου γεωργοῦ ἐτοιμάζει τὴν ἐβδομαδιαίαν τῶν ἐργατῶν τροφήν, ἡ δὲ θυγάτηρ τοῦ χωρικοῦ καὶ νοικοκυροπούλα συννοιάζεται καὶ διορθοῖ τὰ σύνεργα τοῦ ἐργαλειοῦ της, καὶ ἡ εὐσεβῆς καὶ γραῖα μήτηρ τοῦ ναύτου λιτανεύει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν συνεχείᾳ κατ' οἶκον παρακλήσεων δέεται τοῦ Παντοδυναμοῦ, ὅπως ἀξιώθῃ νὰ περιπτύξῃ εἰς τὰς ἀγκάλας της ἐπανακάμπτον ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς τὸ σπλάγγνον της τὸ τέκνον. Ἡ τακτικὴ εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Κυρίου φοίτησις καὶ ἡ ἀγαθὴ καὶ παραδειγματικὴ πρὸς πᾶσας τὰς λοιπὰς γυναῖκας συμπεριφορὰ εἶνε ὁ ἀπαράβατος τῆς εὐσεβείας κανὼν καὶ τὸ βαθμόμετρον τῆς στοργῆς αὐτῆς καὶ ἀφοσιώσεως· ἡ δὲ καθ' ἡμέραν νηστεία καὶ τὸ *τρίημερον*,¹ καὶ πᾶσα ἀγαθοεργία, ἡ μόνη ὑπὲρ αὐτῆς μέριμνα πρὸς σωτηρίαν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κοινῆς ἀναστάσεως.

Καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Μακεδονίας, ὡς ἐν Βοδενοῖς, Στρωμνίδι (Στρωμνίτση) καὶ τῇ Χαλκιδικῇ, τελοῦνται τὰ ἔθιμα τῶν πυρῶν, οὐχὶ ὅμως καὶ τῶν κέδρων· περὶ τούτων σημειώσομεν ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ μέρει τῆς πραγματικῆς ἡμῶν «Μακεδονικᾶς» ὧν τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τὸν «Ὀλύμπον καὶ τοὺς κατοίκους αὐτοῦ», τὸ δεύτερον αὐτὰ κατὰ τὴν Στρωμνίδα πόλιν» καὶ τὸ τρίτον «αὐτὰ κατὰ τὴν Χαλκιδικήν».

Τοῦ λόγου περὶ εὐσεβείας ἐνταῦθα ρυέντος, καὶ τὸν περὶ τῆς κέδρου καταστρέφοντες ἤδη, παρατηροῦμεν, ὅτι ἐν οἰκδῆποτε τελετῇ καὶ συναθροίσει τὸ Θεῖον χωρεῖ, κρατεῖ καὶ ἰσχύει, ἡ δὲ περὶ τῆς ἀποστάσεως ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου δογματικῶς καὶ περὶ τῆς ἐπικοινωνίας τῆς θεότητος μετὰ τῶν ἀνθρώπων φιλολογικῶς ἰδέα τοσοῦτον κατίσχυσεν, ὥστε οὐ μόνον αἱ θρησκευτικαὶ δοξασαὶ ἀλώθητοι διατηροῦνται, ἀλλὰ καὶ τῶν Μυθικῶν χρόνων αἱ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ πᾶσαι διατρνοῦνται ἐν τῇ ἐπικρατούσῃ γνώμῃ παρὰ τοῖς κατοίκους τοῦ Ὀλύμπου, ὅτι ἄλλοτε μὲν οἱ ἄνθρωποι τοσοῦτον ἦσαν καλοὶ καὶ δίκαιοι, ὥστε ἤπτοντο ἄκρω δακτύλῳ τῆς ἐπιφανεῖας τῆς κατοικίας αὐτοῦ, τοῦ στερεώματος τοῦ Οὐρανοῦ, ὅτε ὅμως ἤρξαντο ἀμαρτάνοντες καὶ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἄλλους κηθήκοντα αὐτῶν παραμελοῦντες, καὶ αὐτοὶ ἔκτοτε διέστησαν καὶ κακοδαίμονες ἐγένοντο, καὶ ὁ Θεὸς ἀπεμκρύνθη εἰς τὰ ὕψη τῆς Παντοδυναμίας Αὐτοῦ ἀνυψούμενος καὶ κρατυνόμενος.

¹ Λθ. Δ. Λασπόπουλος

¹ Κατὰ τὴν πρώτην καὶ τελευταίαν ἐβδομάδα τῆς Μεγάλης τεσσαρακοστῆς πολλοὶ τῶν γυναικῶν ὑφίστανται ἀποθελήτως τὴν τῆς ἀσιτίας ποινήν· καὶ τὴν μὲν Τετάρτην μεταλαμβάνουσι τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ, γεόμενοι ἐλαφρᾶς τροφῆς δαμασκηνοζώμου «χουσιαφίου» καλωμένου, τὸ δὲ Σάββατον κοινοῦσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ τοιουτοτρόπως τρώγουσιν ἔπειτα τὴν συνήθη τῆς νηστείας τροφήν· καλοῦνται δὲ, ἡ μὲν νηστεία αὕτη τριήμερον, αὐταὶ δὲ τριημεριώτισσαι.

ΦΡΑΓΚΙΣΚΑ Η ΕΞ ΑΡΙΜΗΝΟΥ

ΕΝ ΤΩ: ΜΥΘΩ: ΚΑΙ ΕΝ ΤΗ: ΙΣΤΟΡΙΑ:

Τί ἀνήκει τῇ ἱστορίᾳ καὶ τί τῶ μύθῳ ἐν τῷ ἐπεισοδίῳ τῆς Φραγκίσκας; Πόθεν ἔλαβεν ὁ Δάντης τὰ στοιχεῖα τῆς λυπηρᾶς αὐτοῦ διηγήσεως; Τίς ἢ σχέσις μεταξὺ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ θύματος;

Τοιοῦτον τὸ πρόβλημα ὑπερ ἔθεσαν ὁ κ. Κάρολος Ὑριάρτης ἐν τῷ κομψῷ αὐτοῦ βιβλιαρίῳ ἔρυνα ἀκριβῆς γενομένη ὑπὸ εὐσυνειδήτου ἱστορικοῦ καὶ ἀρχαιολόγου, γινώσκοντος τὴν χώραν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ῥωμανῶν. Πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν ὁ συγγραφεὺς «ἐνὸς Condottiere κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα» ἐξέθετε τὸ σχέδιον τῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἀναδιφῆσεων αὐτοῦ. Ἀναγινώσκοντες τὸ νέον αὐτοῦ σύγγραμμα τὸ ἐπιγραφόμενον «Φραγκίσκα ἢ ἐξ Ἀριμήνου» ἐννοοῦμεν ὅτι εἶχε συλλέξει πλεῖστα ὅσα ἔγγραφα περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ὧν δὲν εἶχε κάμει τότε χρῆσιν, εὔρε δὲ κατάλληλον τὴν περιστάσιν ὅπως πράξῃ τοῦτο, ὅτε ἀνεπιβλήτετο ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἢ ὑπόθεσις αὕτη, ἐνδιαφέρον δὲ εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν τί ὑπολείπεται ἐκ τοῦ μύθου. Ὅθεν θέλομεν συνοψίσει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης τῆς ἀρξαμένης ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ὅστις προσέλαβεν ἀρωγὴν τὴν γνώμην τῶν χρονογράφων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ τὰ ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῶν μονῶν ἀνευρεθέντα κείμενα, συζητεῖ δὲ βῆμα πρὸς βῆμα ἕκαστον τῶν συμβάντων.

Τὰ δύο θύματα καὶ ὁ φονεὺς ἀνήκον εἰς τὰς ἀριστοκρατικὰς ἐκείνας οἰκογενεῖας αἵτινες ἔμελλον νὰ θεμελιώσωσι δυναστείας ἐν ταῖς πόλεσι τῆς ἀνω Ἰταλίας. Οἱ Πολέντα καὶ οἱ Μαλατέστα ὑπερεῖχον ἐν ταῖς Ἰταλικαῖς δημοκρατικαῖς Ῥαβέννης καὶ Ἀριμήνου. Τίνες οἱ ὑποκριταὶ τοῦ δράματος; Τίνα τὰ θύματα; Τίς ὁ φονεὺς;

Ἡ Φραγκίσκα, λέγει ὁ συγγραφεὺς, ἦν θυγάτηρ Γουίδου δὲ Λαμβέρτο δὲ Πολέντα, ἀρχοντος τῆς Ῥαβέννης, ἐπονομαζομένου il Minore πρὸς διακρίσιν ἀπὸ τοῦ Γουίδου il Vecchio. Πολέντα δ' ὀνομάζετο ἀρχαῖον φρουρίον ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Ῥαβέννης παρὰ τὸ Βερτίνορον. Ἀπὸ τοῦ φρουρίου ὀνομάσθη ἢ οἰκογένεια, ἣτις πλουτίσασα ἀποκατέστη ἐν αὐτῇ τῇ Ῥαβέννη. Ὁ Γουίδος, τῷ 1275 ὑπᾶνδρευσε τὴν κόρην αὐτοῦ Ἰωάννη τῷ Μαλατέστα, υἱῷ τοῦ Μαλατέστα Βερουκκίου ἀρχοντος τοῦ Ἀριμήνου. Ὁ Ἰωάννης οὗτος εἶχεν ἀδελφὸν Παῦλον, ὅστις, ὡς διηγεῖται ὁ μῦθος, κατελήφθη ἐν ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχείᾳ μετὰ τῆς νύμφης αὐτοῦ, εἰδοποιηθεὶς δὲ ὁ Ἰωάννης παρὰ τινῶν τῶν οἰκετῶν ἐφόνησε συγχρόνως ἀμφοτέρους.

Πηγὴ ἐξ ἧς ἀντλεῖ ὁ συγγραφεὺς εἶναι τὸ Codice Membranaceo, συλλογὴ χειρογράφων συγγραφείσα κατὰ διαταγὴν τοῦ Πανδόλφου Μαλατέ-

στα πρὸς χρῆσιν τῆς οἰκογενείας του. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο λέγουσιν ὅτι εὐρίσκεται ἐν πρωτοτύπῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀριμήνου.

Ἰωάννης Μαλατέστα ὁ Ἰσχιακός.

Ἄ Ὁ Ἰωάννης εἶναι υἱὸς τοῦ Μαλατέστα δὲ Βερουκκίου, ἀρχοντος τοῦ Ἀριμήνου, γεννηθέντος τῷ 1212 καὶ νυμφευθέντος τρίς ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων συνοικεσίων, ἀπέκτησεν ὁ Βερουκκίος ὀκτὼ τέκνα. Ἡ δευτέρη σύζυγος αὐτοῦ Κογκορδία ἔδωκεν αὐτῷ τρεῖς υἱούς. Ἰωάννην τὸν φονέα Παῦλον τὸ θῦμα καὶ Μαλατεστίνον.

Ἐν ἔτει 1275 ἔνεκα ὑπηρεσιῶν προσενεχθειῶν ἐν Πολέντα ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος τοῦ Ἀριμήνου, ὁ Ἰωάννης ἐνυμφεύθη τὴν Φραγκίσκαν Ἀριμήνου ὁ Ἰωάννης οὗτος ἦν υἱὸς πρωτότοκος. Δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς τὴν χρονολογίαν τῆς γεννήσεώς του, ἀλλ' ἐκ συμβολαιογραφικῆς πράξεως ἐξάγεται ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Παῦλος ἐγεννήθη τῷ 1252, ἐκ δὲ τοῦ χρόνου τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ ὡς Ποδεστά, θέλομεν συμπεράνει τὴν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Ἦν δὲ ἀπότομος καὶ δύσμορφος, ἐλάττωμα τι δ' ἐνὸς τῶν ἰσχύων ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ χωλαίνῃ, ὅθεν καὶ ἔλαβεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν προσωνυμίαν Giovanni il Sciancato (Ἰωάννης ὁ Ἰσχιακός), ἐκαλεῖτο δὲ προσέτι καὶ Gianciotto καὶ Lanciotto. Ἐχων γενναϊότητα ἀκαταδάμαστον, ταχὺ τὸ ἀποφασιστικὸν καὶ τὸ μίσος ἔσπονδον, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡλικίας τῶν εἴκοσι ἐτῶν ἀπέκτησε μεγάλην φήμην πολεμιστοῦ. Ἐθεωρεῖτο δ' ὡς ὁ φυσικὸς διάδοχος τοῦ Μαλατέστα Βερουκκίου ἤδη ὑπερήλικος, ἀλλ' ἀποθνήσκων ὑπερεκατονταετοῦς.

Ἐκάπταζεν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φρουρῶν, καὶ ἐνῶ ὁ πατήρ αὐτοῦ, ἀλλαχοῦ ἀπησχολημένος, δὲν ἠδύνατο νὰ προστατεύῃ τὰς κτήσεις αὐτοῦ, ἔσπευδε πρὸς τὸν κίνδυνον, καὶ πολλάκις ἐξήρχετο τῆς πάλης νικητής. Σύνηθες ἦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νὰ ἐκλέγῃσι μεταξὺ τῶν ἐξησκημένων εἰς τὰ τοῦ πολέμου καὶ τῆς διοικήσεως ἀνδρῶν ξένον ἐν ᾧ εἶχον πεποιθήσιν, ὅπως ἐμπιστευθῶσιν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν ἐν ταῖς πόλεσι τῶν Ἰταλικῶν δημοκρατιῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ποδεστά. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1278 μέχρι τοῦ 1304 ἀπκντᾶ συνεχῶς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου ὡς Ποδεστά ἐν Φορλίῳ, ἐν Φαγεντία καὶ ἐν Πιταύρῳ.

Ἐκ τοῦ ἀναμφισβητήτου τούτου γεγονότος ὅτι ἦν ἤδη Ποδεστά τῷ 1278 δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ καθέξῃ τὴν ὑπουργίαν ταύτην ἐὰν δὲν εἶχε ἤδη συμπληρωμένον τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος. Ὅθεν ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη περὶ τὸ 1248 καὶ ἦν περίπου τριακονταετής ὅτε ἐνυμφεύθη τὴν Φραγκίσκαν.

Τῷ 1275 ἔσπευσε πρὸς βοήθειαν τοῦ Γουίδου δὲ Πολέντα, ὅπως συνδράμῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀποπομπὴν ἐκ Ῥαβέννης τῆς φατρίας τῶν Τραβερ-

σάρων, ἡ δὲ χεὶρ τῆς Φραγκίσκης ἦν ὡς ἀνταμοιβὴ τῆς προσενοχθείσης ὑπηρεσίας.

Ἄγνωστον μέχρι τοῦδε ἦν ὅτι ἡ Φραγκίσκα ἀποθνήσκουσα, ἀφῆκεν αὐτῷ κόρην Κογκορδίναν, ἣν δυνάμεθα νὰ παρκαλουθίσωμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Μετὰ τὸν φόνον τῆς συζύγου τοῦ ὁ Ἰσχυακὸς ἐνουμφεύθη ἐν δευτερογαμία Ζαμβρασκίαν, χήραν τῆ 1282 τοῦ Τίνου Οὐγολίνου Φαντολίνου φονευθέντος ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Φορλίου. Ὁ Ἰωάννης, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μαλατέστα τοῦ ἑκατονταετοῦς, ἐκυριάρχησεν ἐν Ἀρμίνῳ ὡς ἄρχων. Αὐτὸς δ' ἦν, ὁ ἐγείρας τὸ πρῶτον τὸν Rocca Malatestiana ἀνασκευασθεῖσαν μετὰ παρέλευσιν ἑκατὸν πενήκοντα ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Σιγισμόνδου. Τῆ 1304, ὁ Ἰσχυακὸς ἀπέθανεν ἐν αὐτῷ τῷ Ἀρμίνῳ.

Παῦλος ὁ ὠραίος, τὸ θῦμα.

ἌΟ οὐδέποτε ἀπ' ἐμοῦ χωρισθησόμενος», ὡς εἶπεν ἡ Φραγκίσκα, ἦν ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου καὶ ὡς αὐτὸς υἱὸς τοῦ Μαλατέστα δὲ Βερουκκίου. Ἐκαλεῖτο δὲ Paolo il Bello διὰ τὴν καλλονὴν αὐτοῦ. Καίτοι νεώτερος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου εἶχεν ἐν τούτοις νυμφευθῆ πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἦν μάλιστα δεκαπενταετής ὅτε τῆ 1269 συνεζεύχθη μετὰ τῆς Ὁραβίλλης Βατρίκης, θυγατρὸς καὶ διαδόχου τοῦ Οὐβέρτου κόμητος τοῦ Chioggialo δεκαπενταετίδος. Ὁ Οὐβέρτος εἶχεν ἀποθάνει ἄνευ ἄλλων τέκνων τὴν 15ην Μαρτίου 1263, ὁ δὲ Μαλατέστας Βερουκκίος προχειρίσθη εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ οὕτως ὥστε ἡ Ὁραβίλλη Βατρίκη ἡ κόρη τοῦ ἀποθανόντος κόμητος εἶχεν ἀποστερηθῆ τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς.

Τὴν 28 Αὐγούστου 1269 συνεβίβασαν τὴν διαφορὰν νυμφεύοντες τὸν Παῦλον μετὰ τῆς Ὁραβίλλης, ἣτις ὑπέγραψε τὸ ἔγγραφον τῆς παρικήσεως αὐτῆς ἐκ τῆς διαδοχῆς τοῦ πατρὸς τῆς. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο δεικνύει τὴν ἡλικίαν τῆς νύμφης ἣτις ἦν δεκαπενταετής, εὐρίσκεται δ' ἐν πρωτοτύπῳ ἐν τῷ Archivio Brandolini τοῦ Forlì, γεγραμμένον λατινικῇ διλέκτῳ. Καταγράφω δ' οὕτω λεπτομερῶς τὰς πηγὰς διότι ἐκ τοῦ ἔγγραφου ἀποδεικνύεται γεγονός σπουδαῖον ὅτι δηλ. οἱ Μαλατέστα συνῆπτον γάμους πολιτικούς ὡς οἱ ἡγεμόνες. Οὕτω βλέπομεν ὅτι τὸ μὲν 1269 Παῦλος ὁ Μαλατέστας ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν τοῦ Βερουκκίου ἐνουμφεύθη δεκαπενταετής τὴν Ὁραβίλλην κόρην τῶν κομητῶν τοῦ Chioggialo, ὅπως καλύψωσι περιβολὴν ἐξουσίας ἣτις πράγματι ἦν σφετερισμός, τὸ δὲ 1275 ἔλα ἀποκτήσωσιν ἢ ἐπικυρώσωσι τὴν συμμαχίαν τῶν Πολέντα νυμφεύουσιν ἕτερον τῶν υἱῶν αὐτῶν, χωλὸν, τραχὺν καὶ αἰμοχαρῆ μετὰ τῆς γλυκειᾶς κόρης τῶν Πολέντα. Ἡ μνηστὴ τοῦ Παύλου, Ὁραβίλλη ἐγκαταληφθήσεται ἕνεκεν τῆς νύμφης αὐτῆς, αὕτη δὲ συλληφθεῖσα ἐπ' αὐτοφῶρα ἐάν οὐχὶ ἐν μαιρείᾳ (ταῦθ' ὅπερ πρόκειται ν' ἀποδειχθῆ), ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἐν ἐρωτικῇ συνουσίᾳ μετὰ τοῦ ἰδίου ἀνδραδέλου, πίπτει ὑπὸ τὰς πλάγας τοῦ συζύγου ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς».

Τίς ἡ θέσις τοῦ Δάντη ἀπέναντι τῶν προσώπων τοῦ δράματος καὶ πῶς θέτει ὁ συγγραφεὺς τῆς Φραγκίσκης τῆς ἐξ Ἀρμίνου τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς μεταξὺ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ θύματος;

Ὁ Δάντης, λέγει ὁ κ. Κάρολος Ἰριάτης, σύγχρονος ὢν τῆς Φραγκίσκης ἦν δεκαετής τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου τῆς Φραγκίσκης μετὰ τοῦ Ἰσχυακοῦ. Ὅτε δὲ, πλήρης ὄργης ὁ Μαλατέστας ἐφόρευσε τὰ δύο θύματα, ὁ ποιητὴς εἶχε φθάσει εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν καὶ ἔφαλλεν ἤδη. Πῶς ἦν δυνατὸν ἡ μεγάλη αὕτη καρδίᾳ, ἡ τόσον τῶ ἔρωτι προσιτῇ, ἡ ὑψηλῇ αὕτη ψυχῇ ἐραστθεῖσα πάθους ἀθανάτου νὰ μείνῃ ἀδιάφορος πρὸς τὴν συγκίνησιν τὴν ὑπὸ τοσοῦτου συμβάντος παρκαθεῖσταν; Δὲν ἦν, οὕτως εἰπεῖν, μάρτυς τοῦ φόνου; Εἶχε φίλους ἐν Πισαύρῳ, ἐν Φορλίῳ, ἐν Ῥαβέννῃ τὸ 1282 ἐδύνατο νὰ γνωρίζῃ τὸ ἐν τῶν θυμάτων ἐν Φλωρεντίᾳ, τὸν Παῦλον Μαλατέσταν, λοχαγὸν τοῦ λαοῦ καὶ συντηρητὴν τῆς εἰρήνης τῆς κοινότητος τῆς Φλωρεντίας.

Ἰδιαιτῆ περιστασις τοῦ βίου του κατέστησεν αὐτῷ περίπαθῆ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐτέρου. Ἀφ' οὗ ὡς πάντες οἱ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰταλοῦ, ἔκλαυσεν ἐπὶ τῇ διηγήσει τοῦ φόνου τῆς Φραγκίσκης ἣτις μεταδιδόμενη ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ὑπὸ τῆς φήμης κατήντησε ἐντὸς ὀλίγου χρόνου συγκινητικὸς καὶ δημῶδες μῦθος, ἦλθεν ὁ ποιητὴς, ὁ πρεσβευτὴς καὶ ἡττηθεὶς στρατιώτης, τὴν καρδίαν ἐκ τῆς λύπης βαρεῖαν ἔχων, εἰς Ῥαβένναν ὅπως γευθῆ τὸν τῆς ἐξορίας ἄρτον ἐν τῇ πατρίδι τῆς Φραγκίσκης. Τί λέγω, ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ ἐν ἣ ἐγεννήθη, ἐν αὐτῇ τῇ ἐστίᾳ τοῦ Γουίδου Νοβέλλου δὲ Πολέντα ἄρχοντος τοῦ τόπου, ποιητοῦ ὡς αὐτὸς, μεγάλου πολεμιστοῦ, υἱοῦ τοῦ Ὀστασίου δὲ Πολέντα καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Γουίδου ἐκείνου τοῦ Minore τοῦ πατρὸς τοῦ θύματος.

Δὲν ἦλθεν ἐκ τύχης ὁ Δάντης εἰς Ῥαβένναν, δευτέρῳ ταύτῃ φορᾷ ἤρχετο ὁ ψάλτης τῆς Θεῆας Κωμφιδίας εἰς τὴν πόλιν τοῦ Θεοδορίου, πλησιέστερον δὲ ὢν τῇ πηγῇ, ἠδυνήθη νὰ συλλέξῃ τὰς περὶ τοῦ σκοτεινοῦ δράματος φήμας. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῶν ἡδὴ παλαιῶν αὐτοῦ σχέσεων μετὰ τῶν Πολέντα ἀρκεῖ ν' ἀναγνώσῃ τις τὴν ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ὠδῆς περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐρρίκου Ζ' ἀφιέρωσιν τοῦ ποιητοῦ τῶ Γουίδῳ τῶ Νέφ.

Ἰπποστήριζάν τινες ὅτι ὁ Δάντης ἠθέλησε γράφων τὸ ἐπεισόδιον τῆς Φραγκίσκης καὶ τοῦ Παύλου, ν' ἀνταποδώσῃ τὴν ὀφειλὴν τῆς φιλοξενίας. Συγκρίνων ἡμῶς τις τὰς χρονολογίας βλέπει ἐξ ἐναντίας ὅτι ὁ ἄρχων τῆς Πολέντας εἶναι ὁ ἐκφράζων τῶ Δάντη τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ διὰ τῆς παροχῆς ὑποστηρίξεως οὐδέποτε διαψευθείσης τιμώσης δὲ τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ τὴν πόλιν τῆς Ῥαβέννης. Οὐδὲν ἄμφισβητεῖται ὅτι ἡ Θεῆα Κωμφιδία καὶ ἰδίως αἱ πρῶται ὠδῆι, ἡ Κόλασις, ἐγράφθησαν ἐν Ῥώμῃ περὶ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1300. Ὁ Δάντης ἦν πρεσβευτὴς τῆς δημοκρατίας τῆς Φλωρεντίας ὅτε Βονιφάτιος ὁ Η' διέταξε τὸ πρῶτον Ἰω-

βιλαϊόν. Ἐκεῖ, ἐν θρησκευτικῇ συννοίᾳ ἔγραψε τὰς πρώτας ῥάδας, τὴν Κόλασιν, καὶ ἐπομένως τὴν πέμπτην τὴν περιέχουσαν τὸ συγκινητικὸν ἐπεισόδιον.

Πλησιάζομεν ἤδη πρὸς τὸ ἱστορικὸν γεγονός· μόλις δεκαπέντε χωρίζουσιν ἡμᾶς ἔτη, δεκαπέντε δ' ἔτη εἶναι ἐλάχιστον διάστημα ἐν τῷ βίῳ μύθῳ ὅστις προῶρισται νὰ κατασταθῇ αἰώνιος.

Ὁ Δάντης ἀπὸ τοῦ 1307 ἔτους περιπλανᾶται ἐν ταῖς Ῥωμανίαις. Μόνον δὲ κατὰ τὸ 1317 δέχεται τὴν φιλοξενίαν τοῦ Γουίδου τοῦ Νέου, ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ὁποίου διατρίβει μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐπελθόντος τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1321. Δὲν εἶχε πλέον πατρίδα. Ἡ προσφερομένη αὐτῷ φιλοξενία ἦν συγχρόνως ἔνδειξις σεβασμοῦ υἱοῦ εὐλαβοῦς καὶ φόρος ποιητοῦ πρὸς τὸν μέγιστον ποιητὴν τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Δάντης, καλύψας ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς ποιήσεως τὸ εὐόλισθον τῆς μάμμης τοῦ Πολέντα μετεποίησε διὰ τῶν προτερημάτων τοῦ πνεύματός του τὸν ἄπιστον σύζυγον ὡς θύμα συγκινητικόν. «Ὅθεν ἡ υπερήφανος καὶ εὐχισθητος αὐτῆ ψυχὴ ἠδυνήθη ἄνευ τύψεως συνειδότος νὰ συγκαθίσῃ εἰς τὴν ἐστίαν τοῦ ἐγγονοῦ τῆς Φραγκίσκης. Ὅτε δὲ ποιητὴς ἀπέθανεν, ὁ Γουίδος θέλων νὰ παρὰσχῇ αὐτῷ τὰς τελευταίας τιμὰς, μετέφερον αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν πρώτων πολιτῶν τῆς Ῥαβέννης, διέταξε γενικὸν πένθος καὶ ἀνέγνωσεν ἐπικηδεῖον λόγον ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντα ἐν ᾧ ἀπέδιδε αὐτῷ μέγαν ἔπαινον διότι ἀντικατέστησεν ἐν ταῖς ῥάδαῖς αὐτοῦ τὴν Ἰταλικὴν ἀντὶ τῆς Λατινικῆς διαλέκτου. Ἐνώπιον πάσης τῆς Ῥαβέννης, κατέθεσεν ἐπὶ τοῦ τάφου τὴν δάφνην τῶν ποιητῶν, ἐσκόπευε δὲ ν' ἀνεγείρῃ τῷ Δάντη μνημεῖον ἀντὶ τῆς μνήμης αὐτοῦ, ὅτε αἱ πολιτικαὶ ταραχαὶ ἀπεμάκρυνον αὐτὸν τῆς ἀρχῆς. Ἐπεφυλάττετο τῷ Βέμβῳ, ἐπάρχῳ τῆς Ῥαβέννης παρὰ τοῖς Βενετοῖς καὶ πατρὶ τοῦ περιφήμου καρδιναλίου νὰ δώσῃ δριστηκὸν καταφύγιον εἰς τὰ λείψανα τοῦ ποιητοῦ, παρρηγείλαντι τὸ σχέδιον τοῦ μνήματος παρ' ἐνὶ τῶν μεγίστων τῶν ἐν Βενετίᾳ καλλιτεχνῶν τοῦ 14 αἰῶνος τῷ περιφήμῳ Πέτρῳ Λομβάρδῳ (1483).

Τοιαύτη ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ θύματος καὶ τοῦ ποιητοῦ. Εἶτα ὁ συγγραφεὺς ἐπιλαμβάνεται αὐτῆς τῆς ἐξιστορήσεως τοῦ δράματος κατὰ τοὺς λατίνους χρονογράφους καὶ τοὺς πρώτους σχολιαστὰς τοῦ Δάντου.

Δὲν θέλομεν ἀκολουθήσει αὐτὸν ἐν τῇ λεπτομερεῖ ταύτῃ ἐρῶν ἄπανθίζομεν μόνον ἐκ τοῦ περιέργου τούτου τομιδίου τὴν διήγησιν τοῦ Βοκκακίου, ὅστις ὡς λέγει δ κ. Ἰριάτης εἶχε συμβουλευθῆ φίλον τινα τοῦ Δάντου, ὑπηρέτην αὐτοῦ καὶ σχετικόν, Piero Messer di Gardino ἐκ Ῥαβέννης. Ἡ διήγησις χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1373.

«... Λέγομεν λοιπὸν ὅτι ἡ Φραγκίσκα ἦν θυγάτηρ τοῦ Μέσσερ Γουίδου Πολέντα ἀρχόντος τῆς Ῥαβέννης καὶ τῆς Κερβίας. Μετὰ δεινὸν πόλεμον μεταξὺ τούτου καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ Μαλατέστα ἐξ Ἀριμῆνου

διεπραγματεύθησαν περὶ εἰρήνης, καὶ τινες μεσάζοντες ἐπήνεγκον τὴνπραγματοποίησιν αὐτῆς. Ἔνα δὲ ἦ σταθερωτέρα, συνεφώνησαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη νὰ ἐξασφαλίσωσιν αὐτὴν διὰ τῆς συναφῆς οἰκογενειακῶν δεσμῶν, καὶ ἀπεφάσισαν ὅπως ὁ Μέσσερ Γουίδος δώσῃ εἰς γυναῖκα τῷ Γιαντσιότῳ, υἱῷ τοῦ Μέσσερ Μαλατέστα, τὴν νέαν καὶ ὠραίαν κόρην αὐτοῦ, καλουμένην Μαδόνην Φραγκίσκαν. Ἄμα ληφθεῖσης τῆς ἀποφάσεως ταύτης, οἱ φίλοι τοῦ Μέσσερ Γουίδου ἔλαβον γνῶσιν αὐτῆς καὶ εἰς ἐξ αὐτῶν ὠμίλησεν αὐτῷ ὡς ἐξῆς· «Πρόσεχε εἰς ὅ,τι θέλεις πράξει, διότι ἐὰν δὲν προσέξῃς ὑπάρχουσιν ἐν τῷ προτεινομένῳ τούτῳ συναικισίῳ, περιστάσεις τινὲς δυνάμεναι νὰ ἐπενέγκωσι μέγα σκάνδαλον. Πρέπει νὰ γινώσκῃς τὸν χαρακτῆρα τῆς θυγατρὸς σου καὶ πόσον εἶναι υπερήφανος. Ἐὰν ἴδῃ τὸν Γιαντσιότον πρὶν ἢ ὁ γάμος τελεσθῇ οὔτε σὺ, οὔτε ἄλλος τις οἰοσθήποτε, θέλῃςτε δυνηθῆ νὰ τὴν πείσητε ὅπως συντελέσῃ αὐτόν. Ὡστε ἐὰν εὐαρεστῆσαι, ἰδοὺ τί τὸ ποιητέον. Ἄς μὴ ἔλθῃ ὁ Γιαντσιότος ἐνταῦθα αὐτοπροσώπως, ἀλλ' ἄς ἀποσταλῇ εἰς τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὅπως νυμφευθῇ αὐτὴν ἐξ ἐπιτροπείας». Ὁ Γιαντσιότος ἦν γενναϊότατος καὶ πάντες ἐπίστευον ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἤθελεν ἀναλάβει τὴν ἀρχήν· ὅθεν, καίτοι ἦν δύσμορφος καὶ ἰσχυακὸς (sciaccato) ὁ Μέσσερ Γουίδος ἐπεθύμει νὰ καταστήσῃ αὐτὸν γαμβρὸν τοῦ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀδελφῶν. Ἀναγνωρίζων δ' ὅτι πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ φίλου λεχθέντα αὐτῷ ἦσαν ὀρθὰ καὶ ἠδύνατο νὰ συμβῶσι, διέταξεν κρυφίως ὅπως τὰ πάντα γίνωσιν οὕτω. Ἐν τῇ ὀρισθείσῃ ἐποχῇ Παῦλος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γιαντσιότου ἦλθεν εἰς Ῥαβένναν ἔχων πλήρη πληρεξουσιότητα ὅπως νυμφευθῇ τὴν Μαδόνην Φραγκίσκαν. Ὁ Παῦλος ἦν ὠραῖος, θελκτικὸς καὶ εὐπρεπὴς τοῦς τρόπους. Ἐν ᾧ δὲ διήρχετο μετ' ἄλλων εὐγενῶν τὴν αὐλὴν τῆς κατοικίας τοῦ Μέσσερ Γουίδου, ἀκόλουθός τις τῆς Μαδόνης Φραγκίσκης ἤτις ἐγνώριζεν αὐτόν, ὑπέδειξεν αὐτὸν ταύτῃ ἀνωθεν ἐκ παρηύρου λέγουσα· «Ἰδοὺ ὁ μέλλων σύζυγός σου». Καὶ οὕτως ἐνόμιζεν ἡ ἀγαθὴ γυνή. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης ἡ Φραγκίσκα ἀφιέρωσεν αὐτῷ τὰς σκέψεις καὶ τὸν ἔρωτα αὐτῆς. Εἶτα ἐγένετο οὕτω τεχνιέντως τὸ συμβόλαιον τοῦ γάμου ὥστε ἡ Μαδόνα ἐλθοῦσα εἰς Ἀριμῆνον, ἠγνόησε τὸν δόλον μόνον τὴν ἐπαύριον τοῦ γάμου, ὅτε εἶδεν ἐγειρόμενον παρ' αὐτῆς τὸν Γιαντσιότον.

«Πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὅτε εἶδεν ὅτι τὴν ἠπάτησαν, ἠγανάκτησε σφοδρῶς καὶ οὐδόλως ἠθέλησε ν' ἀποβάλλῃ ἐκ τῆς καρδίας αὐτῆς τὸν ἔρωτα ὃν εἶχεν ἤδη αἰσθανθῆ διὰ τὸν Παῦλον· ἐὰν κατόπιν παρέδωκεν ἐαυτὴν αὐτῷ οὐδέποτε ἤκουσα λεγόμενον καὶ δὲν γινώσκω εἰμὴ ὅ,τι γράφει ὁ συγγραφεὺς. Εἶναι μὲν δυνατὸν, ἀλλὰ νομίζω μᾶλλον ὅτι εἶναι μῦθος ὃν ἐβάσισεν ὁ Δάντης ἐπὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς πράξεως μᾶλλον ἢ ἐπὶ θετικῆς ἰδέας.

«Ὁ Παῦλος καὶ ἡ Μαδόνα Φραγκίσκα ἐξηκολούθουν νὰ ζῶσιν ἐν τῇ

αὐτῆ οἰκειότητι, ἀπελθόντος δὲ τοῦ Γιαντσιότου εἰς τὴν γειτνιαζούσαν χώραν ὅπως ἐκτελέσῃ τὰ καθήκοντα τοῦ Ποδεστά, ἤρχισαν νὰ συναναστρέφονται μᾶλλον ἀσυστόλως. Ὑπηρέτης δὲ τις ἀφοσιωμένος τῷ Γιαντσιότῳ παρατηρήσας τοῦτο, διηγήθη τῷ κυρίῳ του ὅτι ἐγνώριζεν, ὑποσχόμενος, ἐὰν τὸ ἐπεθύμει, νὰ κάμῃ αὐτὸν νὰ ψαύσῃ διὰ τοῦ δακτύλου. Ὁ Γιαντσιότος, παραχθὴς μεγάλως ἐπανῆλθε κρυφίως εἰς Ἀριμῆνον, ὅτε ὁ ὑπηρέτης ἰδὼν τὸν Παῦλον εἰσερχόμενον εἰς τὸ οἶκημα τῆς Μαδόννας Φραγκίσκας, ἔφερε τὸν σύζυγον εἰς τὴν θύραν τοῦ κοιτῶνος, ἣν εὗρεν ἔσωθεν κλεισμένην. Ὁ Γιαντσιότος ἐκάλεσεν ἔξωθεν τὴν σύζυγόν του, καὶ ἐκτύπησε βιαίως τὴν θύραν ριπτόμενος ὄλω σώματι κατ' αὐτῆς. Ἡ Μαδόννα Φραγκίσκα καὶ ὁ Παῦλος τὸν ἀνεγνώρισαν καὶ νομίζοντες ὅτι δύνανται ν' ἀποφύγῃσι τὰς συνεπείας τῆς διαγωγῆς των ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐλαττώσωσιν αὐτάς, ἀπεφάσισαν νὰ ἀνοίξωσιν, ὁ δὲ Παῦλος διέφυγεν ἐξαίφνης διὰ καταπακτῆς συγκοινωνούτης μεθ' ἐτέρου δωματίου. Ἀλλ' ἐνῶ ἐρρίπτετο ἐν αὐτῇ ὁ Παῦλος ἐκρεμάσθη ἐκ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐσθῆτός του εἰς κερφίον ἐξέχον ἐκ τοῦ γόμφου τοῦ καλύμματος τῆς καταπακτῆς.

Ἡ Φραγκίσκα ἠνέμφε τὴν θύραν νομίζουσα ὅτι ἐὰν εὕρισκεν ὁ σύζυγός της τὸ δωμάτιον κενόν, θὰ ἦν ὄλω ἀνάιτιος· ἀλλ' οὗτος μόλις εἰσελθὼν παρετήρησε τὸν Παῦλον κρεμάμενον καὶ ἔδραμε πρὸς αὐτὸν τὸ ξίφος ἔχων εἰς τὴν χεῖρα ὅπως τὸν φονεύσῃ. Ἡ Φραγκίσκα τὸν εἶδε καὶ ὅπως ἀποτρέψῃ τὸν κτύπον, ἐρρίφθη ταχέως μεταξὺ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Γιαντσιότου, ὅστις, ἔχων ἤδη τὴν χεῖρα ἐγηγεμένην ὅπως κτυπήσῃ δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῆ, καὶ ἐναντίον τῆς θελήσεώς του, πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὸν Παῦλον διεπέρασε διὰ τοῦ ξίφους τὸ στήθος τῆς Φραγκίσκας. Ἀπελπὶς ὡς ἐκ τοῦ συμβάντος, ὁ Γιαντσιότος, ὅστις ἠγάπα αὐτὴν ὑπὲρ τὴν ζωὴν του ἀπέσυρε τὸ ξίφος καὶ κτυπήσας τὸν ἀδελφόν του, τὸν ἐφόνευσεν. Ἐγκαταλείψας δ' ἐκεῖ τὰ πτώματα, ἀπῆλθεν αἰφνιδίως εἰς τὴν θέσιν του. Τὴν ἐπομένην πρωῒαν κατέθεσε τοὺς δύο ἐραστὰς ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κοινοῦ πένθους.

Τὸ χειρόγραφον εἶναι ἐκτεταμένον, ὁ συγγραφεὺς τὸ διερευνᾷ, τὸ ἐξηγεῖ, διαστέλλει τὸν μῦθον ἀπὸ τῆς ἱστορίας καὶ μᾶς λέγει μάλιστα τί βιβλίον οἱ ἐρασταὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν «δὲν ἀνέγνωσκον περαιτέρω». Τὸ βιβλίον τοῦτο ἦν τὸ μυθιστόρημα τοῦ Λαγκελότου du Lac, ἱππότη τοῦ τῆς Στρογγύλης Τραπέζης. Ὅθεν ἐξάγεται ὅτι τῷ 1285 τὰ παλαιὰ ἱπποτικά τῶν Γάλλων μυθιστορήματα ἦσαν ἤδη περίφημα ἐν Ἰταλίᾳ.

Παραπέμπομεν τοὺς ἀναγνώστας εἰς αὐτὸ τὸ βιβλίον, δὲν θέλομεν δὲ ἀκολουθήσει τὸν συγγραφέα κατὰ τὴν αὐστηρὰν ἔρευναν ἣν ἀναλαμβάνει· ὁ ἀναφέρωμεν μόνον τὸν ἐπίλογον αὐτοῦ, ἀφοῦ παρατηρήσωμεν ὅτι δεικνύει τὸν τόπον καὶ τὴν ὥραν τοῦ κκουργήματος καὶ καταναλίσκει

ὑπὲρ τὰς δέκα σελίδας ἔπως καταδείξῃ τὸν βαθμὸν τῆς ἐνοχῆς τοῦ θύματος κατὰ τὰς διηγήσεις τῆς ἐποχῆς· τὰς σταθμίζει καὶ τὰς παραβάλλει καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης μὴ ἀποτροπούσης ἐν ταῖς λέξεσιν ἀπὸ τῆς κακολογίας, δύναται νὰ φανῆ ἀρκούντως ἀδιάκριτος. Ἡ Πηλῆς λύπης, διὰ τὸ θῦμα, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῆς Φραγκίσκας τῆς ἐξ Ἀριμῆνου, οἱ μὲν εἶδον ἐν τῇ Φραγκίσκῃ τρυφερὸν πλάσμα θυμακσθὲν εἰς τὴν φιλοδοξίαν ἐνὸς πατρὸς, καὶ πάντες, ποιηταὶ, ζωγράφοι, γλύπται καὶ αὐτοὶ οἱ μουσικοὶ, ἔγραψαν ἀκολουθοῦντες τὸν Δάντην, μορφὴν γλυκεῖαν, πλήρη νεότητος, χάριτος καὶ καλλονῆς. Ἐξερχομένην τῆς κλίνης ἐν ἣ, διὰ σκληροῦ δόλου τῆς οἰκογενείας της, εὗρε τὸν Sciancato ἀπότομον, τραχὺν καὶ σκληρὸν, ἀντὶ τοῦ ὠρκίου Παύλου, παρέστησαν αὐτὴν πίπτουσαν πλήρη πάθους εἰς τὰς ἀγκάλας ἐκείνου ὅστις κατ' ἀρχὰς εἶχε φέρει αὐτὴν εἰς τὸ θυμακσθῆμον. Μετ' ὀλίγον κατόπιν νέων ἀναδιφήσεων, ἐπὶ τῇ φήμῃ ἣν διέσπειρον οἱ πρῶτοι ἀρχιεοδῆφαι οἵτινες ἔσχον τὴν περιέργειαν νὰ ἐμβυθύνωσιν εἰς τὸ ζήτημα, ἐπῆλθεν ἀντίδροκας· ποιητῆς δὲ τις σατυριστῆς, ὑπηνίχθη μάλιστα ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ σφάλματος καὶ τοῦ θανάτου αὐτῆς ἡ Φραγκίσκα «δὲν εἶχεν ἐντελῶς τὴν δρασερότητα τῆς πρωῒας» καὶ ἐσχηματίσθη σχολὴ ἣτις ἔβλεπεν ἐν τῇ κόρῃ τοῦ Πολέντα γυναῖκα ἐν τῇ ἐπιστροφῇ τῆς ἡλικίας εὐρισκομένην, σαγηνευθεῖσαν ἐν τῷ φθιναπώρῳ αὐτῆς ὑπὸ νεανίσκου.

Ἡ ἀλήθεια εὐρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ. Ἡ Φραγκίσκα ἦν ὠραία, εὐγενής, ὑπερήφανος, ὑψηλοῦ χαρακτῆρος. Αὐτὸς ὁ Δάντης, ὁ τόσον μέτριος περὶ τὰ καθέκαστα, βεβαιοῖ τὴν δραστηριότητα αὐτῆς. Αὐτὴ εἶναι ἣτις ἀπακρίνεται ἐνῶ ὁ Παῦλος δὲν γνωρίζει εἰμὴ νὰ κλαύσῃ, καὶ αὐτὴ ῥίπτει κατὰ πρόσωπον τοῦ συζύγου της τὸ ὄνομα «Καίν».

Ἡ Φραγκίσκα πρέπει νὰ ἦν δεκαοκτῆτις κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ γάμου της τῷ 1275. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου της, ἦν εἴκοσι ὀκτῶ ἐτῶν. Δυσκόλως δύναται τις νὰ θέσῃ ἐν ἀμβιβολίᾳ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἀνδράδελφος αὐτῆς Παῦλος ἦλθε νὰ τὴν νυμφευθῆ ἐξ ἐπιτροπείας καὶ ὅτι αὐτὴ ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης ἡμέρας ἠσθάνθη δι' αὐτὸν τὸ πάθος ὅπερ θέλει γίνεαι αἷτιον τοῦ θανάτου ἀμφοτέρων μετὰ δέκα ἔτη. Ἀνάγκη νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ὑπῆρχεν ἐρωτικὴ συνεννόησις. Ὅτε δὲ ἐληθεῖσα πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς, ἐγκαταλείπει τῷ συζύγῳ κόρην καλουμένην Κογκόρδιαν.

Ἡ ὄνομα Ἰωάννης ἦν ὑπερτριακοντούτης ὅτε ἐνυμφεύθη αὐτὴν, καθ' ὃ γενόμενος Ποδεστά. Ἡ μορφή αὐτοῦ εἶναι γνωστὴ, ὁ δὲ χαρακτῆρ αὐτοῦ ἀναφαίνεται εἰς πᾶσαν σελίδα τῶν χρονικῶν τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος. Εἶναι ὁ ἀξιὸς πρόγονος τοῦ Σιγισμούνδου Μαλατέστα περὶ οὗ διελάθωμεν ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμῶν μελέτῃ (un Condottiere au XV siècle) συμφωνεῖ δὲ ὁ Ἰωάννης ἐντελῶς μὲ τὴν περὶ Μαλατέστα παράδοσιν.

«Ο Παῦλος είναι «ώρακός» ως «ή ημέρα» και ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς συμβολαιογραφικαῖς πράξεσι τῆς ἐποχῆς καὶ τοῖς παπικοῖς ἐγγράφοις ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Παῦλος ὁ ὠρακός. Εἶναι πρίγκηψ τῶν μυθιστοριῶν τῆς Χαλιμαῆς ἀλλ' ὑπάρχει νέφος ἐπὶ τῆς συμπαιθείας ἣν ἐμπνέει· διότι ἐξ ἔτη πρὶν ἢ ἰδῆ τὴν Φραγκίσκαν ἐνυμφεύθη τὴν Ὁραβίλην Βεατρίκην καὶ κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ τῆς σχέσεώς των, ἀπέκτησεν ἐκ τῆς συζύγου του υἱόν, τὸν Οὐβέρτον, καὶ μετ' ὀλίγον κόρην, τὴν Μαργαρίταν.

«Ο ὠρακός οὗτος Παῦλος ὀλίγον ἔλειψε νὰ μεταδοθῆ εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς εὐεϊδής, μὴ γνωρίζων ἄλλην τέχνην πλὴν τοῦ ἔρωτος. Εἶπον περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦν ἐρωτευμένος μᾶλλον ἐν ταῖς τῆς εἰρήνης διασκεδάσεσιν, ἢ τοῖς τοῦ πολέμου ἔργοις, ὁ δὲ Βεμβενούτο ἐξ Ἰμολα, εἰς τῶν πρώτων σχολιαστῶν τοῦ Δάντου, κατέστρεψε τὴν φήμην αὐτοῦ.

«Ἡ Φραγκίσκα, ἐνεργητικὴ καὶ βαθύνοος, κατ' ἀνακολουθίαν ἔχουσαν τὴν ἀνάλογον αὐτῆς ἐν πάσῃ ἱστορίᾳ ἀρχῆς κόσμου, ἐγοητεύθη ὑπὸ τοῦ ὑπερηφάνου βαδίσματος τοῦ Ἰππου του, ὑπὸ τῆς λευκότητος τῆς ὄψεώς του, καὶ τῆς κομψῆς τροπῆς τῶν τριχῶν του. Οὗτος εἶχε βεβαίως πᾶν τὸ ἀρέσκον τῆ γυναικί. Ἀλλὰ πρέπει ν' ἀποδοθῆ δικαιοσύνη παντὶ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐρωτολήπτοις τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος· ἐὰν δὲν ἦν ἥρωας ὡς ὁ Ἰσχυακός, Σκιπίων ὁ Ἀμμιράτος ὁ ἔμμισθος ἱστοριογράφος τῶν πρώτων Μεδίκων ἀπέδειξεν ἐν τούτοις ὅτι ὁ Παῦλος εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς τὰ τῆς κυβερνήσεως, ἐν ἔτει δὲ 1283 ἦν λοχαγὸς τοῦ λαοῦ καὶ συντηρητῆς τῆς εἰρήνης ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἀληθές ὅτι τὴν 1 Φεβρουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους βεβαίως ὅτι σπουδαῖα ὑποθέσεις καλοῦσιν αὐτὸν εἰς Ἀρίμινον καὶ ζητεῖ ἄδειαν ἥτις τῷ χορηγεῖται (licenza di andarsene a casa).

«Χρονογράφοι τινές, θέλοντες νὰ ἐκδικήσωσι τὴν ἠθικὴν, ἐπωφεληθέντες τούτου ἰσχυρίσθησαν ὅτι δὲν ἐβιάζετο νὰ ἐπανεύρῃ τὴν σύζυγόν του Ὁραβίλην, τὴν θυγατέραν τοῦ Chiaggialo, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του, περὶ ἧς μᾶλλον ἐφρόντιζεν. Εἶδον δὲ αὐτὸν καλπάζοντα ἔτι περὶ τὸ «Poggio di San Arcangelo» ἀλλ' ἐν ἀρχαιοτέροις ἐγγράφοις δὲν φαίνεται ἔχνος αὐτοῦ μετὰ τὴν ὑποτιθεμένην ἐποχὴν τοῦ φόνου αὐτοῦ, ἐν ᾧ δύναται τις ν' ἀκολουθῆσῃ τὰ ἔχνη τοῦ φονέως μέχρι τοῦ 1304.

«Καθ' ἣν στιγμὴν ἀπαιτεῖται νὰ ἐμφανισθῆ μόνον ὅπως εὐαρεστήσῃ ὁ Παῦλος ἦν εἰκοσιτριετής, γεννηθεὶς τῷ 1252. Εἶναι πιστὴ αὐτῷ μέχρι θανάτου καὶ αὐτὸς ὑποκύπτει περὶ τὴν ἡλικίαν τῶν τριάντων τεσσάρων ἐτῶν.

«Ὁ, τι πλέον εἴπη τις εἶναι παρκακεινδυνημένον. Ἐπεραιοῦσαμεν τὴν ἀνάκρισιν καὶ δὲν θὰ κηρύξωμεν αὐτὴν ἔνοχον. Ἡ ἀνθρωπότης ἔχει θησαυροὺς φιλανθρωπίας διὰ τοιαύτας εὐθραχίστους ἱστορικὰς ὑπάρξεις καὶ ἴσως κάλλιον ἦν νὰ μὴ ἀπλώσῃ τις χεῖρα ἐπὶ τῶν μυθευμάτων τούτων. Ἐν τούτοις, ἐν συνόλῳ προτιμῶ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ὡς ἀντικείμενον

μελοδράματος, μᾶλλον τοῦ μύθου ὅτις ἐδῶκε τῷ κ. Ἀμβροσίῳ Θωμᾷ τὴν εὐκαιρίαν νὰ γράψῃ νέαν μουσικὴν σύνθεσιν.

«Τὰ πάντα ὑπῆρχον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὁ πόλεμος, ὁ ἔρωτας, τὸ δράμα, ἡ σκημική, πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ δώσῃ ὑπόθεσιν ἐπιτυχῆ καὶ συγκινητικὴν· ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τῶν ποιητῶν εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἔχωσι μεγαλοφυΐαν, εἰς οὐδένα δὲ ἐπιτρέπεται νὰ κάμῃ τὸν σχολαστικόν. Δὲν ἐπιμένω, ἀλλὰ δὲν θὰ ἐπεθύμουν νὰ μετέβαλλον τὴν χρονολογίαν ἣν ὀπισθοχώρησαν μέχρι τοῦ 1170.

«Ἀληθῶς, ἡ ἀληθὴς Φραγκίσκα, ἡ τῆς ἱστορίας κινεῖται ἴσως ὀλίγον ἐλευθέρως ἐντὸς τῶν οἰκογενειακῶν αὐτῆς δεσμῶν οὓς ἴσως ἐπεθύμει τις στενωτέρους χάριν τῆς μνήμης αὐτῆς καὶ ἡ ἐρωτικὴ οἰκειότης διαρκεῖ κἄπως πολὺν καιρὸν, διὰ τὴν καλὴν αὐτῆς ὑπόληψιν ὡς συζύγου καὶ μητρὸς. Ἀλλ' εἰς μάτην ἠθέλωμεν στιβάσαι ἔγγραφα καὶ ἀνέλθει εἰς τὰς πηγὰς ὅπως μάθωμεν ἐὰν ἦν μᾶλλον δυστυχῆς ἢ ἔνοχος καὶ ἐὰν ἀπέτισεν ἀπροσεξίαν ἢ κακούρημα. Ὁ μέγας ποιητῆς θέλει μείνει ὁ μέγας ἱστορικὸς ἀπέναντι τῶν μεταγενεστέρων».

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ).

A. P. Παγκαθῆς

Ο ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΟΜΙΣΤΗΣ

Τὸν εἶδετε συχνάκις νὰ διατρέχῃ διὰ κατεσπευσμένου βήματος τὴν πεδιάδα, τὸν ἀνεγνωρίσατε δὲ ὄχι μόνον ἐκ τῆς στολῆς καὶ τοῦ πιλικίου του ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐνεργητικότητος τῶν κινήματων του. Διότι εἶναι καὶ ἡ στιγμὴ δι' αὐτὸν πολύτιμος καὶ δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ βραδύνῃ. Δρομεὺς ἀκούραστος, ἐκτελεῖ τὸ καθήκον του ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ ἔτους χωρὶς ποτὲ νὰ ἀναπαυθῆ. Καὶ ἂν ἡλιος κυστικὸς ἀναγκάζει τοὺς πάντας εἰς ἀκινήσιαν, καὶ ἂν κάμνει ψυχὸς τρομερὸν, ἂν πνέει ἄνεμος σφοδρὸς ἢ πίπτει χιὼν, ἀδιάφορον αὐτὸς πρέπει νὰ μεταβῆ μέχρι τοῦ πλεον ἀπομεμακρυσμένου χωρίου τῆς περιφερείας του, ἵνα φέρῃ τὰς ἐπιστολάς, καὶ τὰ ἔντυπα τὰ ὁποῖα κατ' ἑκατομμύρια ἐμπιστεύονται οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ταχυδρομείου.

Αἱ μεγάλαι ὁδοὶ δὲν εἶναι κατασκευασμένοι δι' αὐτόν· πρέπει νὰ τὰς διασχίσῃ, νὰ βαδίσῃ διὰ μέσου τῶν δασῶν καὶ τῶν βάλτων ἵνα εὕρῃ τὴν μικρὰν καλύβην εἰς τὸ βάθος τῆς ἐρημίας.

Περιπατεῖ ἐξ ἑως ὀκτὼ λεύγας τὴν ἡμέραν, ἀενάως λοξοδρομῶν, διερχόμενος ῥύακας, ἀναρριχώμενος εἰς βράχους, ὑπερπηδῶν χαράδρας, πληγῶν τοὺς πόδας ἐπὶ τῶν βάλτων καὶ τῶν ἀκανθῶν. Τὸ περιδιαβάξιν δὲν τοῦ εἶναι ἐπιτετραμμένον, διότι ἡ ὥρα τῆς ἐπανάδου εἶναι ὀρισμένη· αἱ ἐπιστο-

λαι τὰς ὁποίας φέρεται πρέπει νὰ ἀναχωρήσωσι διὰ τοῦ πρώτου ταχυδρομείου, τὰς περιμένουσιν εἰς τὸ γραφεῖον, καὶ ἡ παρκαμικὰ τοῦ προγράμματος τοῦ παραβάσις δύναται νὰ ἐπιφέρει δυσάρεστους συνεπείας.

Θὰ ἡμεθα ἀχάριστοι ἂν παρεγνωρίζομεν τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ἀδιαφθόρου αὐτοῦ ταχυδρομίου, ἡ τιμιότητος καὶ ὁ ζήλος τοῦ ὁποίου ἀενάως ἐξελέγχονται, ὅστις μᾶς φέρει κατὰ τὴν ὠρισμένην ὥραν τὰς ἐπιστολάς καὶ τὰς ἐφημερίδας μας, τὰς εἰδήσεις τὰς ὁποίας περιμένομεν μετ' ἀνυπομονησίας καὶ ὅστις συντρέχει εἰς τὸ νὰ μᾶς ἐπουλώσῃ τὴν πικρίαν τῆς ἀπουσίας καὶ τοῦ χωρισμοῦ.

Ἐγνώρισα ἓνα ὅστις ἀπὸ εἰκοσαετίας ἐξήσκει αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα. Πρῶτον στρατιώτης κατώρθωσε χάριν τῆς ἀψόγου κατὰ τὸν στρατὸν διαγωγῆς του καὶ προστατῶν τινῶν νὰ λαμβάνῃ πεντηκοντάδα τινα φράγκων ἀπὸ τὸ ταχυδρομεῖον τῆς κοινότητος.

Ὁ Μαρτέν δὲν ὑπερηφανεύετο διὰ τὴν ἔκτακτον αὐτὴν θέσιν ἐνόει ὅμως τὴν σπουδαιότητα καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῆς· καὶ δὲν παρεπονείτο ποτέ.

Ὅλοι εἰς τὰ περίξ ἐγνώριζαν τὸν μόλις λευκινόμενον χαλκόχρουν αὐτὸν ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου εἰ πόδες εἶχον τὴν στερεότητα καὶ τὴν εὐκαμψίαν τοῦ χάλυβος· ὅλοι τὸν ἐξετίμων διότι ὁ αὐστηρὸς αὐτὸς τῶν νόμων τηρητὴς ποτὲ δὲν ἤρνεϊτο ὑπηρεσίαν τινα ἐφ' ὅσον αὐτὴ συνεβιβάζετο μετὰ τῶν καθηκόντων του.

Δὲν ὑπῆρχε γωνία τῆς περιφερείας του τὴν ὁποίαν νὰ μὴ διέτρεξεν ἀκολουθούμενος πάντοτε ὑπὸ τοῦ μεγάλου κυνὸς του, ἐγνώριζεν ὅλας τὰς παρόδους—ὅλα τὰ μονοπάτια.

Δὲν ἔρριπτεν αὐτὸς, ὡς ἄλλοι, διὰ νὰ ἀποφύγῃ δρόμον ἡμισείας ὥρας εἰς λάκκον τινα ἄσημόν τι ἔντυπον φέρον δυσανάγνωστον ἐπιγραφὴν καὶ μόνον ὅταν ἦτο ὅλως ἄγνωστος ἢ διεύθυνσις ἐπικνέφερον ἐπιστολὴν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον. Ἦτο δοῦλος τῆς ὑπηρεσίας, ἀκριβῆς ὡς ὠρολόγιον καὶ ἡ ἐχεμύθειά του καὶ τοὺς περιεργότερους ἀπεθάρρυνεν. Τὸν ἐχαιρέτιζον πάντες φιλικῶς ὅταν ἔφθικεν εἰς χωρίον τι, τὰ παιδία τὸν ἐπλησίαζον καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ κύνες τὸν ὑπεδέχοντο μὲ χαροποιὰς ὑλακάς. Ὅλοι τοῦ προσέφερον ποτῆριον οἴνου ἢ τεμάχιον κρέατος. Ἀλλὰ σπανίως ἐδέχετο, διότι ὁ καιρὸς ἐβίαζε, καὶ δὲν ἠρέσκετο νὰ ἀναλαμβάνῃ ὀχληρὰς ὑποχρεώσεις.

Ἡμέραν τινα τοῦ Ὀκτωβρίου ἀνεχώρησε πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συνήθους περιουσίας του. Ὁ καιρὸς ἦτο ἀνυπόφορος, βροχὴ πρὸ μιᾶς καὶ πλέον ἐβδομάδος ἔπιπτεν ἀδιακόπως, αἱ ὁδοὶ κατῆντησαν βάλτοι, οἱ ῥύακες μετεβλήθησαν εἰς ποταμούς· τὰ ὀλίγα ἐπὶ τῶν δένδρων μένοντα φύλλα ἐβράχθησαν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ προσφέρουν καταφύγιον. Ὁ γραμματοκομιστὴς καταβεβρεγμένος μέχρις ὀστέων ἐβάδιζεν ἀταράχως

ὡς παλαιὸς στρατιώτης ὅστις δὲν συζητεῖ ὅσα ἀπορῶσι τὸ καθήκον. Εἶχεν ἤδη διανείμει μέρος ἐκ τῶν γραμμάτων του ἀλλὰ πολὺ ἀπεύχεν ἀκόμη τοῦ τέλους τῆς περιουσίας του, ὅτε διήλθεν ἐνώπιον ξενοδοχείου ἢ μᾶλλον ἀθλίου οἰνοπωλείου κειμένου ἐν τῷ μέσῳ δάσους.

— Αἴ! κύρ γραμματοκομιστὴ, στάσου λοιπὸν μιὰ στιγμὴ νὰ μοῦ δώσῃς κάτι πληροφορίας τοῦ χρειάζομαι καὶ ὡς τόσῳ θὰ περάσῃ ἡ βροχὴ.

Ἡ πρόκλησις αὕτη τῷ ἀπευθύνθη παρ' ἀνθρώπου ὅστις ἴστατο εἰς τὴν θύραν τοῦ οἰνοπωλείου καπνίζων τὴν πίπκν του.

Ἡ βροχὴ ἐμείνετο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν, ὁρμητικὸς δὲ ἄνεμος τὴν ἔρριπτεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ Μαρτέν καὶ τὸν ἐμπόδιζε νὰ βρδίζῃ.

Ὁ γραμματοκομιστὴς ἦτο ἐμπρόθεσμος ἄλλως τε καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τῆς ὑπηρεσίας δὲν ἀπαγορεύουσι νὰ δεχθῇ τις στιγμικίον ἄτυλον προσφερόμενον εἰς τοιαύτας περιστάσεις.

Εἰσῆλθε λοιπὸν καὶ ἐκάθησε παρὰ τὸ πῦρ τὸ ὁποῖον ἔλαμπεν ἐν τῇ ἐστίχῃ. Ὁ προσκαλέσας αὐτὸν ἔρριψε ξηρούς τινὰς κλάδους οἵτινες τάχιστα ἤναψαν· τὸν ἠρώτησε δὲ τὰς ὥρας τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ταχυδρόμων, τῷ ἀπηύθυνε πληθὺν ἐρωτήσεων ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον, τὴν ὑπηρεσίαν του, καὶ πᾶν τέλος ὅ,τι τὸν ἀφορᾷ.

— Μὲ γνωρίζεις λοιπὸν; εἶπεν ὁ γραμματοκομιστὴς.

— Διάβολε! ὅλος ὁ κόσμος σὲ γνωρίζει καὶ σὲ ἀγαπᾷ· ὅλος ὁ κόσμος ξεύρει τί ἀξίζει ὁ μπαρπαῖ Μαρτέν. Δὲν θὰ μοῦ ἀρνηθῆς πιττεύω νὰ πιῆς μαζύ μου. Αἴ! κυρὰ Ῥοζιὲ δὴ ποτῆρικ ῥοκὴ καὶ ἀπὸ τὴν καλλίτερη.

Ἡ κυρὰ Ῥοζιὲ ἔφερε τὰ ζητηθέντα καὶ ἐπέστρεψε εἰς τὸ ἔργον τῆς.

— Τί κοπιαστικὴ ποῦ εἶναι ἡ δουλιὰ σου μπαρμπά Μαρτέν! Ἔχεις πολλὰ γράμματα νὰ δώσῃς ἀκόμη; Θὰ ἔχῃς βέβαια ἀκόμη νὰ πῆς εἰς τὸ Λάνδ, εἰς τὸ Πλεσί! Ἐξέρω μάλιστα κάποιον ποῦ σὲ περιμένει ἐκεῖ μὲ ἀνυπομονησίαν. Ἐχω νὰ περάσω ἀπὸ ἐκεῖ ἂν θέλῃς πέρνω ἐγὼ τὰ γράμματα.

— Εὐχαριστῶ θὰ τὰ δώσω μόνος μου.

— Νὰ πῶς φαίνεται ὁ καλὸς ὑπάλληλος. Μὰ ἔχεις καὶ δίκαιον.

Ἐξκολοθεῖ νὰ ὀμιλῇ οὕτω μετ' ἀδολεσχίας ἥτις δὲν ἀπεθάρρυνε τὸν γραμματοκομιστὴν· ἔλαβε τὸν σάκκον του τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος εἶχε θέσει πλησίον του, τὸν ἐξήτασε διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὸ βάρος του καὶ τὸν ἔστρεψε διαφοροτρόπως.

— Ἄφησε, σὲ παρακαλῶ τὸν σάκκον μου, εἶπε ξηρῶς ὁ Μαρτέν, ἀνεκάτωσε ὅλα τὰ γράμματα, δὲν θὰ ἠμπορέσω πλέον νὰ τὰ εὔρω.

Ὁ ἄλλος ἐζήτησε ταπεινῶς συγγνώμην διὰ τὸ λάθος του.

— Τὸ κακὸν ὅμως δὲν εἶναι ἀνεπανόρθωτον, ἐπανέλαβε, κάθησε ἐκεῖ εἰς τὸ τραπέζι καὶ εὐκόλα θὰ τακτοποιήσῃς τὰ γράμματα κατὰ τὸν δρόμον ποῦ θὰ πάρῃς.

Ὁ γραμματοκομιστὴς ἐκένωσε τὸν σάκκον ἐνώπιόν του καὶ ἤρχισε νὰ

τακτοποιῆ τὰς ἐπιστολάς. Ὁ δὲ σύντροφός του προσεποιήθη ὅτι ἀπεσύρθη κατὰ τι, ἀλλ' εὔρε τρόπον νὰ ρίπτῃ λαθραίως βλέμματα ὑπεράνω τοῦ ὄμου του.

Ἐν ᾧ κατεγίνετο εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ὁ Μαρτὲν ἤκουσεν ὀπισθὲν του μανιώδη γρυλλίσματα.

— Μπάρμπα Μαρτὲν, ἔλα λοιπὸν νὰ πάρῃς τὸν σκυλὸν σου ἄλλως θὰ φάγῃ τὸν ἰδικόν μου, τοῦ εἶπεν ὁ νέος του γνώριμος.

Ὁ γραμματοκομιστής ἠγέρθη καὶ ἔσυρεν ἀπὸ τὸν λαμὸν τὸν κυνά του τοῦ ὁποίου ἡ μανία ἦτο ὄλως ἀντίθετος πρὸς τὴν συνήθη του ἡμερότητα.

Τὸ περιστατικὸν αὐτὸ τοῦ ἐφάνη παράδοξον καὶ ἤρχισε νὰ αἰσθάνηται δυσπιστίαν πρὸς τὸν ὀμιλητικώτατον αὐτὸν ξένον. Ἐπρόκειτο νὰ θέσῃ πάλιν τὰς ἐπιστολάς του ἐντὸς τοῦ σάκκου ὅτε ὁ ξένος διὰ νὰ ἰδῆ φαίνεται ἂν ἔπκυσεν ἡ βροχὴ ἤνοιξε τὴν θύραν.

Παρευθὺς ὁ ἄνεμος εἰσώρμησεν ἀκράτητος ἐν τῷ δωματίῳ τὸ ὁποῖον ἐπληρώθη πυκνοῦ καπνοῦ καὶ διεσκόρπισε τὰς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐπιστολάς.

Τὸν γραμματοκομιστὴν διέφυγεν ἔκφρασις ὀργῆς.

— "Α! δὲν εἶναι τίποτε, εἶπεν ὁ ἄλλος, οἱ δύο μας εὐθὺς θὰ τὰ μαζεύσωμεν.

Καὶ χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρνησίαν τοῦ Μαρτὲν ὅστις ἠρνεῖτο τὴν βοήθειάν του καὶ ἤθελε νὰ τὰς ἀνεύρῃ μόνος ἤρχισε νὰ συλλέγῃ τὰς ἐπιστολάς.

Ὅταν συνήθροισαν ὅσας ἠδυνήθησαν νὰ εὔρουν, ὁ γραμματοκομιστής τὰς ἐξήτασεν καὶ ἐσκυθρόωπασεν ὡς νὰ μὴ εὔρισκεν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν.

— Μήπως λείπει καμμιά; εἶπεν ὁ σύντροφός του.

— Μοῦ φαίνεται ὅτι ἦτον ἀκόμῃ μία ἐπιστολή.

— Οὐμ! θὰ γελάστηκες ἢ θὰ τὴν ἄφησες εἰς τὸ ταχυδρομεῖον.

— Ἥμπορεῖ.

Καὶ ὅμως ἐπανελάβε τὰς ἐρεύνας του καὶ ἐξήτασε κάτωθεν ὄλων τῶν ἐπίπλων, δὲν εὔρε τίποτε καὶ συνεπέρανεν ὅτι ἠπατήθη εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του, διότι εἶχε παρατηρήσει ὅλας τὰς κινήσεις τοῦ συντρόφου του, καὶ δὲν τοῦ ἐφαίνετο πιθανὸν νὰ ἀπέκρυψεν ἐπιστολὴν τινα. Ἐσπευσεν ἐν τοσοῦτῳ νὰ ἐξέλθῃ μετανοῶν ὅτι ἔθεσε τὸν πόδα ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ. Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν ὁποῖον συνώμιλησε τοῦ ἐνέπνευσε πραγματικὴν ἀπέχθειαν καὶ εἶχεν ὡς ἀρχὴν, συμμορφούμενος πρὸς τὰ παραγγέλματα τῆς ἐχεμυθίας τὰ ὁποῖα ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία ἐπιβάλλει εἰς τοὺς ὑπαλλήλους της, νὰ ἀπομακρύνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ ὁποῖον δήποτε ὅστις δὲν τοῦ ἐνέπνευεν ἐμπιστοσύνην.

Ἡ καταιγὶς ἐκόπασε κατὰ τι ἡ βροχὴ, ἥτις ἐξηκολούθει πάντοτε δὲν ἤρχισε νὰ παύσῃ καὶ λαμπρὸς ἥλιος ἐφώτιζε τὴν πεδιάδα ὅταν ὁ γραμματοκομιστής ἔφθασεν εἰς τὸ πλησιέστερον χωρίον.

Γυνὴ τις ἴστατο εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας της περιμένουσα τὴν διάβασίν του. Ἦτο νέα ἀκόμῃ καὶ οὐχὶ μὲν ἐξόχου ὠραιότητος ἀλλ' εἶχε πρόσωπον χάριεν καὶ συμπαθές.

— Κύρ Μαρτὲν, τοῦ εἶπε, πρέπει νὰ ἔχῃς ἓνα γράμμα δι' ἐμέ.

— Ὅχι, κυρὰ Ἀνδρέου, δὲν ἔχω τίποτε.

— Παράδοξον καὶ ὅμως ὁ ἄνδρας μου ἔπρεπε νὰ μοῦ γράψῃ σήμερον. δὲν ἔξυρίεις πόσον μὲ ἀνησυχεῖ ἡ σιωπὴ του.

Ἐχρίασε δὲ καὶ μόλις ἠδύνατο νὰ στηριχθῇ.

Ὁ γραμματοκομιστής τὴν ὑπεστήριξε καὶ τῆς ἔφερε κάθισμα ἐφ' οὗ ἐρρίφθη. Δύο χαριτόδωρα παιδιὰ προσήλουν ἐπ' αὐτῆς τεθλιμμένα καὶ τεταραγμένα βλέμματα.

— Θὰ λάβῃς αὐρίον γράμμα, κυρὰ Ἀνδρέου, εἶπεν ὁ γραμματοκομιστής· ἀργοπορία μιᾶς ἡμέρας εὐκολὰ ἐξηγεῖται· ἡμπορεῖ νὰ τὸν ἐμπόδισε τίποτε, νὰ εἶχε καμμιά δουλιὰ, νὰ μὴν ἐπρόφθασε τὸ ταχυδρομεῖον.

— Ὅχι, τὸν ξεύρω καὶ δὲν ἡμπορῶ νὰ ἐξηγήσω τὴν σιωπὴν του. Εἶναι δύο μῆνες ὁποῦ ἔφυγε διὰ τὴν πόλιν διὰ μίαν ὑπόθεσιν ἡ ὁποία θὰ τοῦ ἔδιδε πολλὰ χρήματα· καὶ εἶχε νὰ πάρῃ καὶ μίαν μικρὴν κληρονομίαν. Ἀλλ' ὅλα ἐτελείωσαν καὶ μοῦ ἐμήνυσε ὅτι θὰ ἤρχετο ἀπόψε· εἶχε πάρει τὰ μέτρα του. Αὐρίον πωλεῖται τὸ ὑποστατικὸν τοῦ Μὰρ καὶ θέλει νὰ τὸ ἀγοράσῃ εἴτε ὅλον εἴτε μέρος. Εἶναι περίστασις ὁποῦ δὲν εὐρίσκεται δύο φοραῖς· ἀλλὰ θὰ προτιμοῦσα χίλιαις φοραῖς νὰ μὴν ἤρχετο παρὰ νὰ ἔλθῃ χωρὶς νὰ μὲ εἰδοποιήσῃ.

— Διατί;

— Διότι ἔχουν κακὰ σχεδία ἐναντίον του καὶ τὴν νύκτα εὐκολὰ ἡμποροῦν νὰ τὰ ἐκτελέσουν. Ξεύρεις ὅτι εἶναι δύο δρόμοι ἀπὸ τὴν πόλιν δι' ἐδῶ· ὁ ἓνας εἶναι μακρύτερος ἀλλὰ πλέον ἀσφαλῆς. Φοβοῦμαι μήπως ἔλθῃ ἀπὸ τὸν Καμμένον Μῦλο διότι ἔχει καὶ κάποιον νὰ ἰδῇ ἀπὸ ἐκεῖ. Μόνον νὰ τὸ συλλογίζωμαι τρέμω.

Ὁ γραμματοκομιστής προσεπάθησε νὰ καθησυχάσῃ τοὺς φόβους της, ἀλλ' ἐκεῖνη ἐκίνει τὴν κεφαλὴν.

— Δὲν ἡμπορεῖς νὰ ὑποθέσῃς, ἐπανελάβε, τί δύνανται νὰ κάμουν μερικοὶ ἀπειροπαῖοι ὅταν τὰ ἔχουν μὲ κάποιον.

Ἐφάνη ἀμφιταλαντευομένη καὶ ἔπειτα προσέθηκε:

— Δὲν φοβοῦμαι διότι ὁ ἄνδρας μου θὰ περᾶσῃ μὲ πολλὰ χρήματα ἀπὸ ἐπικίνδυνον μέρος, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι εἰς τὸν τόπον μας ἓνας ἀθλιὸς ὁ ὁποῖος θέλει νὰ τὸν σκοτώσῃ. Τὸ μῖσός του εἶναι παλαιόν. Ὅταν ἤμουν νέα ἤθελε νὰ μὲ ὑπανδρευθῇ, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἡμποροῦσα νὰ τὸν ὑποφέρω· ποτὲ δὲν μου ἐσυγχώρησε τὸ ὅτι δὲν τὸν ἠθέλησα καὶ δι' αὐτὸ μισεῖ καὶ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἐπροτίμησα ἀπ' αὐτόν. Μισεῖ τὸν Γεώργιον καὶ ἐμὲ διότι ἔχομεν τὸ ἰδικόν μας ἐνῶ αὐτὸς εὐρίσκεται εἰς πτωχίαν καὶ ἀθλιό-

τητα ὡσάν νά ἦσαν ὑπόλογοι οἱ τίμιοι ἄνθρωποι διὰ τὰς δυστυχίας αἱ ὁποῖαι συμβαίνουν εἰς τοὺς ὀκνηροὺς καὶ τοὺς μεθύσους. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνον· πρὸ τινος καιροῦ ἔγινεν ἓνα ἔγκλημα· ἔλαβαν ὑποψίας ἀλλὰ λείπουν αἱ ἀποδείξεις· ἐγὼ τὰς ἔχω, καὶ ὁ ἔνοχος τὸ ἤξεύρει. Αὐτὸ εἶναι ἐπικίνδυνον μυστικὸν διὰ γυναῖκα ἢ ὁποῖα μόνον παιδία ἔχει ὀλόγουρά της. Χθὲς μὲ ἐπλησίασε διὰ νὰ μὲ ψαρέψῃ· δὲν τοῦ ἔκρυψα τὴν ἀπέχθειάν μου. Ἐκατάλαβε ὅτι τὰ ἤξεύρω ὅλα καὶ ἤρχισε νὰ μὲ ὑβρίζῃ καὶ νὰ μὲ ἀπειλῇ. Γνωρίζω ὅτι περιφέρεται συχνὰ τὴν νύκτα εἰς τοὺς βράχους τοῦ Καμμένου Μύλου· ἂν ὁ ἄνδρας μου περάσῃ ἀπ' ἐκεῖ εἶναι χαμένος, μπάρπα Μαρτέν.

— Καὶ πῶς ὀνομάζεται αὐτὸς ὁ κακοῦργος;

— Ἰωάννης Βροῦνος. Δὲν εἶναι παρὰξενο ὅτι δὲν τὸν ξέρεις, διότι ἀφ' ὅτου ἐγύρισε ὅλο κρύπτεται.

Ὁ γραμματοκομιστής συνοφρυώθη· ἀνεμνήσθη ὅτι ἤκουσε τὸν οἰνοπώλην νὰ καλῇ δι' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ ὁποῖου συνηντήθη. Ἐφοβεῖτο μήπως τοῦ ἐκλάπη ἢ ἐπιστολῇ, ἀλλ' ἀνεμνήσθη ὅλων τῶν περιστάσεων καὶ ἀπέβαλε τὴν ἰδέαν αὐτήν. Ἦτο βέβαιος ὅτι δὲν τὴν εἶχεν· ἠσύχασε καὶ προσεπάθησε νὰ ἠσυχάσῃ καὶ τὴν χωρικὴν τῆς ὑπεσχέθη ὅπως δῆποτε νὰ ὑπάγῃ πρὸς προὔπαντησιν τοῦ συζύγου της καὶ νὰ τοῦ συστήσῃ φρόνησιν.

Ἐσπευσε νὰ ἀναχωρήσῃ καὶ ὅταν ἔμεινε μόνος οἱ φόβοι του ἀνεπτύχθησαν πάλιν. Ἦρχισε νὰ ἀμφιβάλλῃ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατελήφθη ὑπὸ τρόμου τὸν ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ· ἐπετάχυνε τὸ βῆμα καὶ εὗρεν ἀσυνήθη ἐλαφρότητα εἰς τὸ νὰ ὑπερπηδᾷ τοὺς βράχους καὶ τὰς χαράδρας· δυστυχῶς αἱ ἐπιστολαὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἦσαν ἐξαίρετικῶς πολλαὶ καὶ ὁ κακὸς καιρὸς τὸν ἠργοπόρησεν ἔτι μᾶλλον.

Ἐφθασεν ἀργότερον τοῦ συνήθους εἰς τὸ γραφεῖον ἐξετάσας δὲ ἐπληροφόρηθη ὅτι εἶχε παραλάβει ἐπιστολὴν διὰ τὴν κυράν Ἀνδρέου.

Ἐμεινεν ὡς κεραινοπληκτος, ἀνεμέτρησε μετὰ τρόμου τὴν εὐθύνην τὴν ὁποῖαν ἔφερεν· ἢ ἀνησυχία του δ' ἐκορυφώθη ὅταν ἐνεθυμήθη ὅτι ἐπανειλημμένως ἦλθον νὰ ἐρωτήσωσιν μὲν ἔφθασε τὸ ταχυδρομεῖον ἂν ὑπῆρχεν ἐπιστολὴ διὰ τὴν κυρίαν Ἀνδρέου.

Ἐτρεξεν εἰς τὸ γραφεῖον τῶν λεωφορείων ὅπου ἐπληροφόρηθη ὅτι ὁ Γεώργιος Ἀνδρέου ἔφθασεν ἀλλ' ἀνεχώρησεν ἀμέσως περὶ διὰ τὸ χωρίον του.

Ἦ εἰδήσις αὕτη τῷ ἐπέφερε τρομαρὰν συγκίνησιν. Τὸ φάσμα καταστροφῆς, τῆς ὁποίας αὐτὸς ἔφερε τὴν εὐθύνην ὠρθώθη ἐνώπιόν του, εἶδε τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ὅστις ἤρχετο φέρων τὴν χαρὰν ἐν τῇ καρδίᾳ, εὐρίσκοντα ἐξ αἰτίας του τὸν θάνατον ἐνώπιον τοῦ οἴκου του καὶ τὴν δυστυχίαν ἐπιρριπτομένην ἐπὶ τῆς χήρας καὶ τῶν ὄρφανῶν. Τὰ μελανότερα νῆφα ἐτάραττον τὴν φαντασίαν του. Δὲν ἐδίστασε καὶ χωρὶς οὔτε κἄν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν οἶκόν του ἀνεχώρησε.

Ὅσοι τὸν εἶδον διερχόμενον βεβουλισμένον εἰς τὰς σκέψεις του, μὴδὲ κἄν παρατηροῦντα περὶ αὐτὸν, ἠρώτων ποῖα σπουδαία ἐργασία ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ τὴν κατεσπευσμένην αὐτὴν πορείαν ἀνθρώπου καταπεπονημένου ἐκ τοῦ κόπου.

Ἀφ' οὗ διήλθε τὸ τέταρτον τοῦ δρόμου ἐξήτασε περὶ τοῦ Ἀνδρέου καὶ ἠρώτησε μήπως τὸν εἶδον.

Πράγματι εἶχε διέλθει πρὸ ὀλίγου. Ἡ χαρὰ τῆς εἰς τὸν οἶκον ἐπανόδου ἔδιδε πτερὰ εἰς τὸν μὲν, καὶ εἰς τὸν δὲ ἢ ἐλπίς τοῦ νὰ ἀποτρέψῃ δυστύχημα. Δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀμφιβολία· ὁ δυστυχὴς εἶχε λάβει τὸν δρόμον ὅστις τὸν ἔφερε πρὸς τὸν Καμμένον Μύλον. Ὁ γραμματοκομιστής ἐσκέφθη ὅτι ἂν ἐλάμβανε πλαγίαν τινὰ ἀτραπὴν, δύσκολον καὶ κινδυνώδη, θὰ κατώρθωνεν ἴσως νὰ φθάσῃ πρῶτος.

Ἐτάχυνε τὸ βῆμα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ ὀλέθριον τοπεῖον τῆς νυκτὸς οὔσης ἤδη προκεχωρημένης. Τὸ μέρος ἦτο κατάλληλον δι' ἐνέδραν· εἶδος σπηλαίου ἠνοιγέτο μετὰ τῶν βράχων, ἐκατέρωθεν δὲ πυκνὰ δένδρα ἐσημάτιζον φραγμὸν ἀδιάσπαστον· μαῦρα νῆφα ἐκάλυπτον τὴν σελήνην παρέρχοντα τρομερὸν τι εἰς τὴν ὄλην τοποθεσίαν.

Ἐστάθη ἀνὰ μέσον τῶν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ταρκαττομένων δένδρων, ἐνόμισεν ὅτι ἤκουσε τὸν ἦχον πλησιαζόντων βημάτων· ἦτο βεβαίως ὁ Γεώργιος Ἀνδρέου τὸν ὁποῖον κατ' ὀλίγα μόνον βήματα προέλαβεν· ἔσπευσε πρὸς προὔπαντησίν του ὅτε ἀντήχησε πυροβολισμὸς καὶ σφαῖρα τὸν ἐκτύπησεν εἰς τὸ στήθος.

Ὁ δολοφόνος ἐξῆλθεν ἐκ πλησιοχώρου φυλλώματος ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμήν ἐπλησίαζε τὸ θῦμά του διὰ νὰ τὸ ἀποκτείνῃ καὶ τὸ ἀπογυμνώσῃ εὐρέθη ἐνώπιον νέου προσώπου, ἢ δὲ δυσκρέσκεϊά του ἐξεδηλώθη διὰ τρομερὰς βλασφημίας· ἀνεγνώρισε τὸν Γεώργιον Ἀνδρέου, καὶ ἢ λεπὶς μαχαίρας ἔλαμψεν ἐν τῇ χειρὶ του, ἀλλὰ δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ τὴν μεταχειρισθῇ, διότι ἰσχυρὸν κτύπημα ῥάβδου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν ἔριψε χαμαί.

Περίτρομος γυνὴ ἐρρίπτετο κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ γραμματοκομιστοῦ.

— Δυστυχία μου! τὸ ἤξευρα ἐγὼ· τὸν ἐσκότωσεν.

Ἡ κυρά Ἀνδρέου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν ἀνησυχίαν της καὶ κατὰ τὴν ὥραν καθ' ἣν ὑπέθετεν ὅτι θὰ ἔφθανεν ὁ σύζυγός της ἦλθε νὰ τὸν προὔπαντήσῃ, ἀκούσασα δὲ τὸν πυροβολισμὸν προσέτρεξε.

— Ἰωάννα, τῇ εἶπε ὁ σύζυγός της ἠσύχασε δὲν ἔχω τίποτε

— Δὲν εἶσαι σύ; . . . ποῖον λοιπὸν ἐδολοφόνησεν;

Ἐκυψαν ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ Μαρτέν καὶ τὸν ἀνεγνώρισαν ὑπὸ τὴν λάμψιν τῆς σελήνης ἥτις ἐφώτιζε κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν τὸ πρόσωπον καὶ τὴν στολὴν του.

Τὸν μετέφερον εἰς τὴν οἰκίαν των ὅπου ἔζησεν ἐπὶ εἴκοσι τέσσαρας ἀκόμη ὥρας, διηγήθη πῶς τοῦ ἐκλάπη ἢ ἐπιστολὴ ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Γεώργιος Ἀνδρέου ἀνήγγελλε τὴν ἐπάνοδόν του, πῶς ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ μὲ οἶαν δῆποτε θυσίαν τὰς συνεπειὰς τῆς ἀμελείας του, ὥστε καὶ τὴν ζωὴν του αὐτὴν νὰ δώσῃ ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ζωῆς τοῦ οἰκογενειάρχου τὸν ὁποῖον ἀκουσίως ἐξέθηκε εἰς κίνδυνον.

Καὶ οὕτως ὁ Μαρτὲν θύμῃ τοῦ καθήκοντος ἔσωσε διὰ τῆς ζωῆς του δλόκληρον οἰκογένειαν.

(ἐκ τοῦ γαλλικοῦ)

Α. Π. Α.

ΠΩΣ ΓΡΑΦΕΤΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΟ ΞΕΝΩΝ

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐκλεξάμενος τελευταίως μέλη αὐτοῦ λογίους ἀλλοδαποὺς καταγινόμενους περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀπέστειλεν αὐτοῖς τὰ προσήκοντα διπλώματα. Τινὲς τῶν ἐκλεχθέντων ἀπεκρίναντο ἑλληνιστί, τούτων δὲ τὰς ἐπιστολάς καταχωρίζομεν κατωτέρω, ἵνα καταδειχθῇ πόσον καλῶς ἱκανοὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ λογίων γράφουσι τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν.

Ἐν Γοτίγγῃ τῇ 16]28 Μαρτίου 1882.

Σεβαστοὶ μοι Κύριοι

Μὲ μεγίστην χαρὰν ἔλαβα τὸ δίπλωμα καὶ τὴν ἐπιστολήν σας καὶ μὲ μεγίστην εὐγνωμοσύνην ἀποδέχομαι τὴν τιμὴν, τὴν ὁποίαν μοι προσηνέγκατε, ἐν ᾧ με ἐξελέξασθε μέλος ἀντεπιστέλλον τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ.

Θὰ ὑποπειράσω νὰ γίνω μὲ τρόπον τινὰ ἄξιος ταύτης τῆς τιμῆς καὶ βεβαίως ἢ ἑλληνικῇ ποίησις πάντοτε θὰ μοι εἶναι πολλὰ ἀγαπητῇ, ἀν καὶ ἐντὸς τῶν πλησίον μηνῶν (καὶ ἴσως ἐτῶν) πάνυ ἀλλοῦα πράγματα θὰ ἀπαιτήσωσι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐνεργείας μου.

Τώρα ἀκόμη ἐν ἔργον μου ἀνῆκον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν εὕρισκται ἐν τῷ τυπογραφείῳ, ἢ μετάφρασις δηλαδὴ τοῦ δράματος «Οἱ τριάκοντα Ἀλεξάνδρου Ρίζου τοῦ Παγκραθῆ». Ἀλλὰ μόλις ἐμπορῶ νὰ γράφω ἔργον μου, αὐτὸς γὰρ ὁ ποιητὴς μετέφρασε ταύτην τὴν φορὰν μέγα μέρος.

Σὰς πέμπτῃ σήμερον ὡς τεκμήριον τῆς bona voluntas μου ἐν φυλλάδιον παλαιὸν τῆς Gegenwart καὶ μεταφράσεις τινὰς μικρῶν ποιημάτων ἑλληνικῶν οὕτω τετυπωμένας. Πέμπτῃ πρὸς τοῦτο τὴν Inauguraldissertation μου ἵνα ὁ ἐπιμελούμενος ἐμπορῇ νὰ μανθάνῃ ἐκ τῆς Vita ποῖον περίπου εἶνε τὸ νέον καὶ ἀνάξιον μέλος τοῦ Συλλόγου.

Ὅτι εἶμαι (καὶ εὐχομαι εἶναι) υἱὸς τοῦ οὐ πάνυ ὡς πέπεισμαι ἐν τῇ Ἑλλάδι λησμονηθέντος φιλέλληνοσ Adolf Ellissen ἴσως δὲν εἶνε ἀγνωστον.

Ἐλπίζω ὅτι οὐ λίαν ἀργὰ θὰ ἔχω τὴν τιμὴν καὶ χαρὰν νὰ γνωρίζω καὶ αὐτοψὲι τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου ἐν ταῖς Ἀθήναις.

Δέξασθε ἐν τῇ μεταξὺ τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς τὸν φιλολογικὸν Σύλλογον Παρνασσὸν ἐξαιρέτου μου ὑπολήψεωσ.

O. A. ELLISSEN

Doctor Philosophiae

Υ. Γ. Τούτους τοὺς στίχους ἔγραψα εἰς Ἀθήνας ἔς τὴν ἡμέραν τοῦ μισσημοῦ μου (τὴν 15 Ἰουνίου 1838) διὰ τὸν φίλον μου Λεωνίδα Μαυρομιχάλην τὸν Σπαρτιάτην.

Ἀθῆναι! σ' ἀποχαιρετῶ
Ἀγαπητῇ μου πόλις!
Θέλεις ἰδῆ τὸν φίλον σου
Στιγμὰς ὀλίγας μόλις...
Ὡ ζωογόνε ἦλιε
Αὐτῆς ἐδῶ τῆς σφαίρας
Καὶ τῆς παρουσίας ἔφορε
Βαρυπενθοῦσ ἡμέρας
Ὅσον φαιδρὸς ἔς τοὺς εὐτυχεῖς
Χύνεις λαμπράς ἀκτίνας
Τόσον ζωφώδης φαίνεσαι
Ἐ τὸν λείποντα Ἀθήνας.

Ἐν τῇ μοναστηρίῳ Βενεδικτείῳ τοῦ Κασσίνου ὄρους, τῇ 16 Μαρτίου 1882.

Κύριε Πρόεδρε

Μετὰ πολλῆς καὶ εὐλογοῦσ χαρὰς ἐδεξάμην τὴν ἡμετέραν ἐπιστολήν ἀναγγέλλουσάν μοι ὅτι ὁ φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς μὲ ἐξελέξατο μέλος ἐπίτιμον αὐτοῦ. Εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως τῷ Συλλόγῳ Φιλολογικῷ καὶ τῷ ἀξιοτίμῳ προέδρῳ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ μεγάλῃ νεμηθείτῃ μοι τιμῇ, ἢ ἐπιβάλλει μοι τὸ χαριέστατον προσῆκον οὐ μόνον μετὰ νέας καὶ μείζονος σπουδῆς νὰ σπουδάσω περὶ τὰ γράμματα ἑλληνικὰ ἀ ἀείποτε ἐθαύμαζόν τε ὡς ὄντως «κτῆμα ἐς αἰεὶ» καὶ ὡς καλλίστην κληρονομίαν οὐχὶ τοῦ μὲν ἢ τοῦ δὲ, ἀλλὰ παντὸς τοῦ κόσμου πεπολιτισμένου τοῖς μαθηταῖς μου πρὸ ὀφθαλμῶν τιθεῖς, ἀλλὰ καὶ νὰ λάβω μέρος ἐνθερμον εἰς πάντα ἀφορῶντα τὰ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα, ἄλλως τε καὶ ἐν τῇ παρούσῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει.

Δὲν πρέπει, ἀναμφιβόλως, καὶ οἱ φιλόμουσοι λησμονοῦντες τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους

ἔρδοι τις ἦν ἕκαστος εἰδείῃ τέχνην

νὰ περιεργάζωνται τὰ τῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν, οὐχ ἤττον ὅμως

δὲν δύναμαι, ὄρων τὰ παρόντα πράγματα, ἵνα μὴ ἐκφράσω τὴν εὐχὴν ὕψως, λυθησομένου μετὰ πολλὰς ἢ ὀλίγας ἡμέρας τοῦ ζητήματος ἀνατολικοῦ πρεπόντως σωθῆ τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ διάφορον τῶν Ἑλλήνων τῶν ποτὲ ἀνδρειοτάτων προμάχων τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὴν τῶν βαρβάρων βαρβαρότητα καὶ δουλείαν. Τὸ δὲ νῦν ἔχον παρακαλῶ τὸν Ὑψιστον ὅπως εὐλογῆσῃ καὶ ἀνανεώσῃ καὶ εἰς νέαν ἀναστήσῃ ἀκμὴν τὴν τε πᾶσαν τῶν Μαρθωνομάχων πατρίδα καὶ μάλιστα τὴν ὀρθῶς καλουμένην «Ἑλλάδα Ἑλλάδος», «τῆς πάσης Ἑλλάδος παιδευσιν, καὶ δὴ καὶ κοινὸν παιδευτήριον πάντων ἀνθρώπων», τὰς ἀοιδίμους καὶ ἰστέφανους Ἀθήνας λέγω, τὸ «δαϊμόνιον ποταμῶν», ἐν ᾧ «Ἐρεχθεΐδαι τὸ παλαιὸν ὄλβιοι . . . ἀποφερόμενοι κλεινοτάτην σοφίαν».

Ἄν ἔχω ἀνάγκην νὰ ὑμῖν ὑποδείξω πόσον ἐπιθυμῶ νὰ ἴδω τὴν πόλιν ἠμολογουμένην ποτὲ εἶναι «ὀνομαστοτάτην παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις» καὶ ἔτι σήμερον τόσον παρέχουσαν ἄξιον θέας καὶ ἐπισῦρον πᾶσαν τὴν προσοχὴν τῶν σκεπτομένων τῆν. Διὰ τοῦτο φωνή τις φαίνεται μοι νὰ ψιθυρίζῃ ἀεὶ εἰς τὸ ὠτίον τὸ ἄσμα παλαιόν. Ἰωμεν εἰς Ἀθήνας. Ἐλπίζων μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐκπληρώσω τὸν πόθον μου, κατὰ τὸ παρὸν πρέπει ν' ἀγαπῶ νὰ ἐγκαρδίως ἀσπάζωμαι οὐ ἐπιθυμῶ ἀπὸ καιροῦ σὺν Πλαύτου στίχῳ ἐν τῷ Στίχῳ του (μιμῆσει τῶν Φιλαδέλφων Μενάνδρου).

Salvete Athenae quae nutrices Graeciae.

Ἐν τέλει, κύριε πρόεδρε, δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως.

Ἐρρίκος Ἐικενθαχ

Ἐν Ἀθήναις τῆ 28 Μαρτίου 1882.

Κύριοι,

Σὰς παραλῶ νὰ ἐκφράσῃτε εἰς τὸν Σύνλογον Παρνασσῶν τὰς εὐχαριστήσεις μου διὰ τὴν τιμὴν τὴν ὁποίαν μοι περιποίησε, ψηφίσας με μέλος ἐπίτιμον.

Τὸ δίπλωμα τὸ ὁποῖον ἔλαβον πάντοτε θὰ τηρήσω ὡς σημεῖον τῆς τιμῆς ταύτης.

Ἀμυδάνω τὴν ἀφορμὴν νὰ Σὰς διαβεβαιώσω περὶ τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

I. B. D' ARCY

Ἐν Κερκύρα τῆ 4 Ἀπριλίου 1882.

Κύριε Πρόεδρε

Προχθὲς ἔλαβον, ὅταν ἔφθασα ἐδῶ, τὸ γράμμα ἐν τῷ ὁποίῳ μὲ πληροφορεῖτε, ὅτι ὁ φιλολογικὸς Σύνλογος Παρνασσῶς μὲ ἐψηφίσασατο μέλος ἐπίτιμον. Ἐν τῇ διαμονῇ μου ἐν Ἀθήναις δυστυχῶς δὲν τὸ ἐγνώριζον, καὶ ἔτσι δὲν ἠμπόρουν νὰ Σὰς ἐκφράσω προσωπικῶς τὴν εὐχαριστίαν μου διὰ

τὴν μεγάλην τιμὴν, τῆς ὁποίας ὁ Σύνλογος μὲ ἠξίωσε. Δι' ὃ βιάζομαι, πρὶν νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν πατρίδα μου νὰ Σὰς γράψω διὰ νὰ Σὰς παρακαλέσω, νὰ δεχθῆτε ἐσεῖς καὶ νὰ προσφέρητε καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀξιοτίμα μέλη τοῦ Συνλόγου τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ βαθυτάτου μου σεβασμοῦ καὶ τῆς μεγάλης εὐχαριστήσεως, μετὰ τῆς ὁποίας ἀνέγων τὸ γράμμα Σας. Τὸ δίπλωμα ἐπίτιμου μέλους τοῦ Παρνασσῶ, τὸ ὁποῖον μοι ἐστείλατε, εἶνε καὶ θὰ μείνῃ δι' ἐμὲ ἀείμνηστον καὶ ἀξιοτίμητον σημεῖον τῆς εὐνοίας καλῶν κἀγαθῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἔργα μου—«καδ' δύναμιν»—βεβαίως εἶνε μικρὰ, ἀλλὰ ἡ ἀγάπη μου πρὸς τὴν ὀρίκιν καὶ ἀγαπητὴν πατρίδα Σας εἶνε μεγάλη, καὶ μετὰ τῆς μεγίστης εὐχαριστικῆς βλέπω, ὅτι ἀναγνωρίζετε τόσον εὐγενῶς ταῦτα τὰ αἰσθημὰτά μου.

JEAN RIO.

Ἐν Γράτς τῆ 20 Μαρτίου 1882.

Κύριοι

Ἐκλέξαντες ἐμὲ μέλος ἐπίτιμον τοῦ ὑμετέρου περιφήμου συνλόγου ἐξοχωτάτα ἐτιμήσατε τὰς ὀλίγας μου περὶ ἑλληνικῶν μελέτας. Εὐχαριστῶν δὲ Σὰς ἐξ ὅλης μου καρδίας Σὰς βεβαιώνω, ὅτι, εἴπερ τι ἄλλο, αὕτη ἡ σημεῖωσις θὰ εἶνε ἀφορμὴ νὰ σπουδάσω πλέον περὶ τῆς ὑμετέρας γλώσσης καὶ φιλολογίας.

Διατελῶ μετὰ τῆς προσηκούσης πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως.

Dr. GUSTAV MEYER

τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ ἐν Γράτς πανεπιστημίου.

Ἐν Μονρεάλ (Καναδᾷ) τῆ 14 Μαρτίου 1882.

Τῷ ἐν Ἀθήναις ἐπισήμῳ φιλολογικῷ Συνλόγῳ Παρνασσῶ καὶ πᾶσι τοῖς τούτου μέλεσιν χαίρειν.

Κύριε Πρόεδρε

Μεγίστην μὲν ὑπὲρ τοῦ ἐκλεχθῆναι με ὡς μέλος ἀντεπιστέλλον τοῦ ὑμῶν Συνλόγου χάριν ἔχω καὶ ἀποδίδωμι. Πάντα δὲ τὰ τῶν τοιούτων μελῶν προσήκοντα πειράσομαι ἐκπληρεῖν, καὶ κατὰ μου δύναμιν ὅτι χρηστότατον ἐμὲ τῇ ὑμῶν ἐνδοξοτάτῃ κοινωνίᾳ παρέχειν.

Ὁ πάντων ταπεινὸς καὶ ἐγνωμονέστατος δούλος
L. A. HUGUET LATOUR.

Ἐν Μονάχῳ τῆς Βαυαρίας 27]3, 1882.

Κύριε Πρόεδρε

Ἐλαβον τὸ ἔγγραφόν Σας ἀπὸ 13 Φεβρουαρίου καὶ τὸ δίπλωμα δι' οὗ

δ' ὑπὸ τὴν ὑμετέρων προεδρείων Σύλλογος μ' ἐξελέξε μέλος αὐτοῦ ἀντεπιστέλλον.

Εὐχαριστῶ, ὑμῖν, κύριε πρόεδρε, καὶ δι' ὑμῶν ὀλοκλήρῳ τῷ Συλλόγῳ διὰ τὴν τιμὴν, ἧς με ἠξίωσε, βεβαιούμαι δὲ ὑμῖν, ὅτι θέλω προσπαθήσει, ὅση μοι δύναιμι, ν' ἀνταποκριθῶ εἰς τὴν ὑμετέρων εὐμενῆ διάθεσιν.

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ διαβιβάσω ὑμῖν τὴν ἔκφρασιν τῆς βαθείας μου ὑπολήψεως καὶ νὰ ὑποσημειωθῶ ὅπως πρόθυμος

ΚΑΡΟΛΟΣ ΚΡΟΟΜΒΑΧΕΡ.

Ἐν Φρειδοῦργῳ 5 Ἀπριλίου 1882.

Κύριε Πρόεδρε,

Λαβὼν πρὸ ἀλίγων ἡμερῶν τὸ δίπλωμα διὰ τοῦ ὁποίου γνωστοποιούμαι, ὅτι ὁ ἐν Ἀθήναις φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς με ἐξελέξατο μέλος αὐτοῦ ἐπίτιμον, σπεύδω νὰ ἐκφράσω ὑμῖν τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν τιμὴν, ἣν ὁ Σύλλογος εὐηρεστήθη νὰ με περιποιήσῃ, καὶ νὰ διαβεβαιώσω ὑμᾶς ὅτι μετὰ χαρᾶς θεωρῶ ἐμχυτὸν μέλος ἑταιρείας, ἣ ὁποία ὡς εἶδον ἐκ τοῦ κανονισμοῦ αὐτῆς, ἐπιδιώκει τόσον γενναίους σκοποὺς πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Μετ' ἐξαίρετου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως

BERNHARD SCHMIDT
καθηγητῆς

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΘΗΡΑΣ

Αἱ κάτωθι δημοσιευόμεναι παροιμίαι Θήρας εἶναι ἐκ τῆς συλλογῆς δημοδῶν προϊόντων τοῦ κ. Πεταλά ἣν ἠγόρασε πρὸ τινων ἐτῶν ὁ Σύλλογος. Μεταξὺ τῶν δημοσιευομένων ἐνταῦθα εἰσὶ καὶ τινες ἐκδεδομένοι, ἀλλὰ πικρατίζονται ἕνεκα τῆς γλωσσικῆς αὐτῶν ἀξίας.

1. Μῆτε πικρὸς καὶ ρίζης με, μηδὲ γλυκὺς καὶ φᾶς με.
2. Ἄ(ν) δὲ(ν) σφαῖ τὸ πρόβατο, τ' ἀλειμάν του δὲ(ν) φαίνεται.
3. Ἡ με τρέλλα ἢ με γνῶσι δ καιρὸς θὰ τελειώσῃ.
4. Σὰν τὸ μπῆ μου εἶνε πολλοί, μὰ σὰν τὴ γνώμη μου κανεῖς.
5. Καλλίτερον διανεῦτρα παρὰ δουλεῦτρα.
6. Πέντε βούδια δυὸ ζευγάρια.
7. Κι' οἱ ἅγιοι φοβέρα θέλου(ν)
8. Τοῦ Γενάρη τὸ φεγγάρι παρὰ λίου εἶνε ἄμερα.
9. Στάλα με στάλα τὸ νερὸ τὸ μάζμαρο τρυπᾷ το.

- Τὸ πρᾶγμα π' ἀγαπᾷ κανεῖς γυρίζει καὶ μισᾷ το.
10. Τὰ λόγια κόβουν ἄντρα.
 11. Κατὰ μιὰς πῆγε ὁ Βρηδὸς εἰς τὸ παζάρι κ' ἤλλαχε καὶ σάββατο.
 12. Σελλάτο βοῦδι ἀγόραζε καὶ γάδαρο καμπούρη.
Γυναῖκα στενοκάπουνη καὶ χοῖρο μακρομούρη.
 13. Γιὰ νὰ κλάψῃ μιὰ γυναῖκα εἶνε τόση δυσκολιά,
Σὰ νὰ βρέξῃ τὸ χειμῶνα, ὅταν εἶνε συννεφιά.
 14. Ἠπῆκαμε νὰ πιᾶσμε καὶ μιὰς ἑτακώσανε.
 15. Κάλλικ μοναχὸς παρὰ κακὰ συντροφιασμένους.
 16. Ἐλθὰ τοῦ παπποῦ σου, συκιά τοῦ κυροῦ σου κ' ἀμπέλι τοῦ χεριοῦ σου.
 17. Λιμὸ γαδοῦρι, σάκκον ἄχερα.
 18. Ἡ γυναῖκα κάνει τὸν ἄντρα.
 19. Ὁ λόγος σου με ἔχόρτασε καὶ τὸ ψωμί σου φᾶ 'το.
 20. Ὁ λωλὸς με τὴ λωλάδα του γεμίζει τὴν κοιλάρα του.
 21. Ὡστε ποῦ ἠλωνίζαμε, Βασίλη κυρ Βασίλη,
Κι' ὄντας ἠπολωνίσαμε ὄξω παληρακασίδη.
 22. Παιδιοῦ κι' ἅγιοῦ μὴν τάξης,
Κι' ἂν τάξης, μὴ γελάσης.
 23. Ὁ κλέφτης τὸ γυβέντισμα γιὰ πανηγύρι τό 'χει.
 24. Ζημιὰ εἰς τὸν κάμπο γίνεται, εἰς τὸ σπῆτι ἀποσώνει.
 25. Τὸ μυριστικὸ κωδῶνι ἀπὸ 'κεῖνο ποῦ 'χει δόνει.
 26. 'Σ τῶν τρελλῶ τὴ χώρα Ἀδραβάνης πῆσκοπος.
 27. Ἄν ἤκουε ὁ Θεὸς τῶν κουρουνῶ, δὲν ἤφινε ἰλύθι 'ετῆ συκιά.
 28. Ἀπὸ τὰ χεῖλη πηγαδιοῦ δὲ(ν) λείπει πρασινάδα,
'Αγάπη χωρὶς πείσματτα δὲν ἔχει νοστιμάδα.
 29. Ὅπου λυπᾶται τοῦ κᾶτη τὸ ψωμί, τρώει ὁ μεπεντικὸς τὰ βουχάτου.
 30. Ἄς βγάλουνε τὰ μάτια των με τσῆ χρουσαῖς βελόναις.
 31. Τὰ πίσω φεῖδια ἔχουν τσ' ὄρουαῖς.
 32. Εἰς ἐσὲ τὸν γενεράλε τὸ κατατράμ' εἶνε χαζίρι, στείλε τᾶσπρα νὰ τὸ πάρης.
 33. Κάλλια κόκκινο πρόσωπο παρὰ κίτρινη καρδιά.
 34. Τὸ καλὸ δὲν πέφτει χάμα.
 35. Ἄργος δουλειὰ δὲν ἔχει, τὸν κᾶτη λεῖ καὶ δένει.
 36. Ἄι-Γεώργη βοῦθὰ μου!—Σεῖ καὶ σὺ τὸν πόδα σου.
 37. Ἄι μου Γεώργη φαίνε μου τὸ πανάκι μου—φαίνε το νὰ φαίνεται.
 38. Ἀπὸ πῆττα, ποῦ δὲν τρώω, δὲ(ν) με μέλλει κι' ἂν καῖ.
 39. Γιὰ τὸ γείτονα μου λέω καὶ γιὰ λόου μου γυρεῦγα.
 40. Θωρῶντας τὴ γειτόνισσα τὸ κᾶν' ἢ μιὰ τὴν ἄλλη.
 41. Τ' ἀγαπᾷ καρδιά τ' ἀνθρώπου, τὸ καλλίτερο τοῦ κόσμου.
 42. Χίλια λόγια ἔνκν ἄσπρο καὶ πάλι κρῖμα εἰς ἄσπρο.

43. Έκατό συλλοαῖς ἕνα χρέος δὲν πλερώνουν.
 44. Ἄβουλος ὁ νοῦς, διπλὸς ὁ κόπος.
 45. Ὅτα(ν) θέλῃς νὰ παρηγορηθῆς, βλέπε τὸ χειρότερό σου κι' ἔχει τὸν καλλίτερό σου.
 46. Ὅταν ἔχῃς δέκα κράτει, κι' ὅταν ἔχῃς δυὸ ξεπόλα.
 47. Τὰ δὲ(ν) δείχν' ἡ τέχνη, τὰ φανερόν' ἡ τύχη.
 48. Χίλια μίλια ἕναν τάκο και πάλι χίλιοι τάκοι ἕνα μίλι.
 49. Ὅποῦ κοπελομάνη, δὲ(ν) γεροντοξεχνᾷ.
 50. Κοιμάται και μερώνει, ξυπνᾷ και μεγαλώνει.
 51. Τὰ κακὰ σκυλιὰ δὲν ἔχουν ψόφο.
 52. Τὸ κακὸ σκυλὶ ψωιάζει, μὰ δὲ φοφᾷ.
 53. Πουλολόου και ψαρᾷ ἔρημο τὸ σπῆτιν του.
 54. Θὰ σηκωθοῦν ἡ πέτραις ἡ μικραῖς νὰ δείρουν τῆς μεγάλαις.
 55. Ἡ δυὸ πέτραις κάνουν τ' ἄλευρι.
 56. Σὰν ψηλώσ' ὁ νοῦς τ' ἀνθρώπου, ἄμε κάθου γύρευε.
 57. Πότ' ἔγιν' ἡ κολοκύθα, πότ' ἡμάκρυν' ἡ οὐράν τση.
 58. Ὅποῦ ἔχ' ἀμπέλια, βάλλ' ἀργάταις και καράβια καλαφάταις.
 59. Ὅποῦ λυπᾷται ἀπὸ τῆ σφήνα, χάνει ἀπὸ τὴν καρκοῦνα.
 60. Ὅσο θέλεις φούσκωνέ τα, μὲ τὸ ζῦι θὰ τὰ πάρης.
 61. Ἄσπρος γεννηῖτ' ὁ κόρακας και κόκκινος μαλλιάζει
 Και μαῦρος καταστήνεται και τοῦ κυροῦ του μοιάζει.
 62. Ἄσπρος ἦλλος, μαῦρη μέρα.
 63. Ποῦ ἔχει παιδιὰ και τσάτσαλα, ἔστὸ γάμ' ἄς μὴ πη(γ)αίνη.
 64. Τὸν ἀκάλεστο ἔστὸ γάμο ἔστην ἄκρια τονὲ καθίζουν' ἡ ἀποκάτ' ἀπὸ τὸ σκάνιο.
 65. Ἡ γοῦλα κάστρι πολεμᾷ και μὲ τὸ δει(ν) διαβαίνει.
 66. Ὁ ἄντρας μὲ τὸ τζουβάλι κ' ἡ γυναῖκα μὲ τὸ κουτάλι, σπῆτι ποτές δὲ(ν) γίνεται.
 67. Τὰ στραβά μας παρὰθύρια, τὰ τορνέτα μας τὰ σᾷζουν.
 68. Φτωχὸς ἄγιος μνήμη δὲν ἔχει.
 69. Τὰ δαχτυλίδια ἠφύανε, τὰ δάχτυλα ἡμείνανε.
 70. Ὁ φτωχὸς ἠκάθουντα κι' ὁ Θεὸς ἠγνοιάζουντα.
 71. Ἡ αὐγὴ θέλει τὸ δείξει τίνος μάνα(ς) θενὰ λείψη.
 72. Ὁ καιρὸς πουλεῖ τὰ ξύλα κι' ὁ χειμῶνας τ' ἀγοράζει.
 73. Σὲ τοῦτο τὸ λωλὸ χωρὶ παπᾶς δὲν ἦταν κ' ἦρακ' ἰγώ.
 74. Ὅποῦ κρυφὰ παντρεύεται, φανερά πομπεύεται.
 75. Ἡ κοιλιὰ παρὰθύρια δὲν ἔχει.
 76. Τ' ἀπορριξιμὸ καράβι σ' ἀγαθὸ λιμὸν' ἀράσσει· ἡ
 Τ' ἀνηπόρπιδο καράβι σ' ἀγαθὸ λιμὸν' ἀράσσει.
 77. Κάθε θᾶμμα τρίμερο και τὸ παρὰθᾶμμα πέντε.

78. Ὁ χόντρος ἀπ' τῆ σκάσιν του ἤξεροκκινάκιζε.
 79. Ὁ φρόνιμος τὴν πίκρα του παρηγορᾷ τὴν ἔχει.
 80. Θέλεις θέριζε και δένε, θέλεις δένε και κουβάλλιε.
 81. Ἄς μπαίνη ὁ κόμπος κι' ἄς λέ' ὁ κόσμος.
 82. Ὅντες θέλῃς σπεῖρέ με, τὸ Μάϊ θέρισέ με.
 83. Πέντε μῆνες, πέντε κόμποι κ' ἕνας μῆνας πέντε κόμποι.
 84. Τὸ κρῖμα ναγγαστρώνεται, μετὰ καιρὸ γεννιέται.
 85. Ἡ ἀνάγκη τῆς εὐγενικαῖς ἀδελάντροπαις τσῆ χάνει.
 86. Τὸν ἀδελάντροτό σου φίλο, μηδὲ σὺ ἔντραπῆς ἐκεῖνο.
 87. Ἡ γλῶσσα κόκκαλα δὲν ἔχει και κόκκαλα τζακίζει.
 88. Τὰ ξερά κουκιά χτυποῦνε ἔστων τοῖχο ;
 89. Ἄκουε σακκὶ δεμένο και ἔστων τοῖχ' ἀκουμπισμένο.
 90. Μένει ποτές κρέας ἔστὸ μακελλειό ;
 91. Τὰ μοῦ ἄκαμες γειτόνισα ἔστων ἰδικὸ μου γάμο,
 Νὰ μ' ἀξιῶσῃ ὁ Θεὸς διπλᾷ νὰ σοῦ τὰ κάμω.
 92. Τὸ παιδί σου πάντρες, γείτονα σου τὸ ἄκαμες ;
 Ὅχι καλὸ γείτονα, παρὰ κακὸ γείτονα.
 93. Δὲν εἶνε τ' ἀξιάζουμενο, μόνο τὸ χρειαζόμενο.
 94. Σύδεκε κι' ἀνὴ ἡμιλοῦμε, συχνογύριζε τὴν πῆττα.
 95. Μὲ τὸ νοῦ πλουταίν' ἡ κόρη, μὲ τὸν ὕπνο ἡ ἀκαμάτρα.
 96. Πῆττα μπρὸς και πῆττα πίσω, θὰ ἔγω θέλω νὰ ἡμιλήσω ἔς τσῆ γει-
 τόνισσας τὸ δίκιο.
 97. Ὅ τι μέλλει, νὰ ῥθῃ θέλει.
 98. Τὰ λία λόγια εἶνε χρυσᾷ και τὰ μηδὲ καθόλου μαλαματένια.
 99. Δανεῖζου, καλοπλήρωνε και πάλι στρέφε κ' ἔπαιρνε.
 100. Τράβα πόνο γιὰ ἡμορφιά.
 101. Πίσω εἶνε τὰ κοφτερά.
 102. Μεγάλῃ μπουκιὰ νὰ τρῶς και μεγάλο λόγο νὰ μὴ λές.
 103. Σὰ μάθη ὁ σκύλος τὴν πάπαρη
 Ἡ τὸ σκύλο σκότωσε ἡ τὸ φούρνο χάλασε.
 104. Μῆτε σὺ, παπᾶ, βλογιά, μῆτε ἐγὼ τῆ λειτουργιά.
 105. Τὰ γρόσα τὸ Χριστὸν ἐπαρὰδῶσαν.
 106. Ἡ ἀπρόστιχ' ἐρχεται μὲ τὸ τσουβάλι, και φεύγει μὲ τὴν τρίχα.
 107. Ὅντα ζυμώνῃς, χόρταινε κι' ὅτα χοιροσφαίζῃς,
 Κι' ὅτα γεμῶζῃς τὸ βουτσὶ κι' ὅτα τ' ἀποστραγγίζῃς.
 108. Τὰ δῶσης, ἔχεις τὰ φᾶς, κερδέζῃς.
 Τὸ χεις ἐκεῖ και κοίτεται, δὲ ξέρεις τί σοῦ γίνεται.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα ὁ Σύλλογος συνήλθεν εἰς δύο τακτικὰς συνεδρίας, ἐκηρύχθη δ' ἡ λήξις τῶν ἐργασιῶν τοῦ παρόντος ἔτους τῇ 19 τοῦ μηνὸς τούτου.

Ὁ Σύλλογος ἀποβλέπων εἰς τὸ στενόχωρον τοῦ νῦν καταστήματος αὐτοῦ μὴ ἐπαρκοῦν πρὸς ἄνετον θεραπείαν τῶν διαφόρων αὐτοῦ ἀναγκῶν καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν σχολῶν αὐτοῦ ἐψηφίσατο ὅπως ἀνατεθῆ εἰς τὴν ἐφορείαν τοῦ Συλλόγου καὶ τὴν κοσμητείαν τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν ἵνα συννενοουμένη μετ' εἰδικῆς ἐπιτροπῆς προβῆ εἰς τὴν ἀγορὰν οἰκοπέδου πρὸς οἰκοδομὴν καταστήματος καὶ ἔδωκε αὐτῇ τὸ δικαίωμα ἵνα συνάψῃ ἀνάλογον δάνειον. Μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἐξελέξατο ὁ Σύλλογος τοὺς κκ. Στ. Ἰωαννίδην, Τιμ. Λούην, Ἰω. Κεμπύρογλου, Ἰω. Πατρίκιον, Ν. Δαούτην καὶ Βασ. Πατρίκιον. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνελοῦσα ἤδη μετὰ τῆς ἐφορείας καὶ κοσμητείας εἰς συνεδρίαν ἐξελέξατο πρόεδρον μὲν αὐτῆς τὸν τοῦ Συλλόγου κ. Τιμ. Ἀργυρόπουλον γρημματέα δὲ τὸν κ. Α. Ρ. Πραγκαβίην.

Ἀπεβίωσε μέλος προσφιλὲς τοῦ Συλλόγου ὁ Ἅναστάσιος Πάλλης ἐκ τῶν ἀρχαιότερων τακτικῶν μελῶν. Ἡ ἐφορεία παρηκολούθησε τὴν κηδείαν αὐτοῦ ψήφῳ δὲ τοῦ Συλλόγου ἀπεστάλησαν τὰ συλλυπητήρια πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ.

Τὸν λήξαντα μῆνα ἐν τῷ σχολειακῷ ταμειωτηρίῳ τῆς μὲν σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν παρουσιάσθησαν παιδὲς 127 καταθέσαντες δραχ. 639.35, ἐν δὲ τῷ τῆς πρακτικῆς 201 καταθέσαντες 123.50 δρ. Τὸ ἀπ' ἀρχῆς κατατεθὲν ποσὸν ἀνέρχεται εἰς δραχ. 1726.45.

Ἐξελέγησαν ἔφορος τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν Ἀθηνῶν ὁ κ. Κ. Βάμβας, κοσμητορες δ' οἱ κκ. Μ. Κατσιμπάλης, Κ. Διγενῆς Α. Μαρινόπουλος, Θ. Μιχαλόπουλος, Κ. Ξένος καὶ Δ. Κ. Παπαγεωργίου. Διευθυντῆς τῆς πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς ὁ κ. Φ. Παρκευαεὶδης, μέλη δὲ τῆς ἐφορείας αὐτῆς οἱ κκ. Α. Διανόπουλος, Ἰω. Τσέτσης καὶ Γ. Δέρβος.

Ἐξελέχθη ὁμοίως διευθυντῆς τοῦ ἀναγνωστηρίου παρατηθέντος τοῦ κ. Γ. Δέρβου ὁ κ. Στ. Βάλβης. Μέλη δὲ τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς οἱ κκ. Θ. Μπαλτῆς, Ἀπ. Βαρζέλης καὶ Χ. Μαντζάκος.

Ἐξελέχθησαν μέλη τῶν κοσμητειῶν τῶν ἐπαρχειακῶν σχολῶν Καλαμῶν μὲν κοσμητορες οἱ κκ. Ἰω. Κυταριῶλος, Ἀρ. Πανταζόπουλος, Ν. Στρατηγόπουλος, Μ. Ἀσημακόπουλος καὶ Γ. Βολανόπουλος· ἐλεγκταὶ δ' οἱ κκ. Π. Λυκουρέζος καὶ Θ. Στραβοσκιάδης, Σύρου δ' ἐπίτιμος ἔφορος ὁ σ. ἀρχιεπίσκοπος Μεθόδιος, κοσμητορες οἱ κκ. Π. Κοσκορόζης, Ι. Νικολαΐδης, Δ. Βα-

ποτόπουλος, Ν. Καλθοκορέσης καὶ Μ. Νκύτης· ἐλεγκταὶ δ' οἱ κ. κ. Ε. Λυκούδης, Σ. Μάτσης καὶ Δ. Μαρίνος. Τῶν λοιπῶν σχολῶν οἱ κοσμητορες θὰ ἐκλεχθῶσιν κατόπι.

Ἐξελέχθησαν μέλη τακτικὰ ἐνεργὰ οἱ κκ. Α. Χαραλάμπης, Α. Δημητρίου, Ἀλ. Καρκατζᾶς, Ἰω. Ῥάγκος, Π. Λέκας, Α. Λιμπεράκης καὶ Β. Πατρίκιος. Τακτικὰ δὲ πρέδρα οἱ κκ. Ἰω. Τσάτσος Θεός καὶ Α. Παππα-Ἰωάννου.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία. — Ἐν Ῥωσίᾳ ἀριθμοῦνται σήμερον πλεόν τῶν πεντακοσίων γυναικῶν αἵτινες ἔλαβον δίπλωμα ἱατρικῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν μηδενιστῶν συνελήφθησαν πολλαὶ τῶν θηλέων τούτων διδασκτῶν καὶ ἐπειδὴ ἐν γένει διάγουσιν αἱ πλεῖσται ἄτακτον βίον προσπαθοῦσι νὰ παρακωλύωσι παντὶ σθένει τὰς σπουδὰς αὐτῶν. Οὕτω τελευταῖον ὁ διοικητῆς τῆς Μόσχας ἐξέδοτο διάταγμα καθ' ὃ ἀπηγορεύθη ἡ κατάταξις γυναικῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐπὶ λόγῳ ὅτι τὰ ἀνώτερα γράμματα δὲν παρέχουσιν ὠφέλειάν τινα εἰς τὰς γυναῖκας.

— Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις διώρισεν ἀνώτερον διευθυντὴν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει βιβλιοθηκῶν τὸν Σαλίχ ἐφένδην, ὅστις ἤρξατο συντάσσειν γενικὸν κατάλογον τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπαρχόντων βιβλίων καὶ χειρογράφων. Ἀνεκάλυψε δ' ἤδη ἱκανὰ πολύτιμα χειρόγραφα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀντίγραφον γεωπονικοῦ ἀνεκδότου, τοῦ ὁποίου τὸ πρωτότυπον εὐρίσκειτο ἐν τῇ καταστραφείσῃ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀλεξανδρείας.

— Ἐν Γερμανίᾳ προτίθενται νὰ μεταβάλλωσι τὸν ὄργανισμὸν τῶν λεγομένων πραγματικῶν γυμνασίων (realschulen) καὶ τῶν ἰδίως γυμνασίων, οὕτως ὥστε αἱ τρεῖς πρῶται τάξεις ἀμφοτέρων τῶν γυμνασίων νὰ ἔχωσι τὸν αὐτὸν περίπου ὄργανισμὸν καὶ ὁ μαθητῆς νὰ δύναται ἀδιαφόρως νὰ ποιῆται ἑναρξίν τῶν σπουδῶν του ἐν οἰωδήποτε τούτων. Κατὰ τὰς μεταβολὰς ταύτας ἐν τοῖς πραγματικοῖς γυμνασίοις α' τάξεως ἡ σπουδὴ τῆς Λατινικῆς, ἣτις εἶναι νῦν στοιχειωδεδεστέρα, ἐπεκτείνεται καὶ ἐλαττοῦται ἡ διδασκαλία τῶν ἐπιστημῶν. Ἐν δὲ τοῖς πραγματικοῖς γυμνασίοις β' τάξεως ἐπεκτείνεται τὸ φιλολογικὸν καὶ ἠθικὸν μέρος τῆς διδασκαλίας. Ἐν τοῖς κυρίως γυμνασίοις τέλος ἡ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς θὰ γίνηται εἰς δύο μόνον τάξεις.

— Ἡ Σινικὴ κυβέρνησις διέταξε τὴν μετάφρασιν τοῦ Κώδικος τοῦ Ναπολέοντος πρὸς χρῆσιν τῶν δικαστηρίων τοῦ Οὐρακίου Κράτους.

— Ἐν τῇ Ἀναδημείᾳ τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων ὁ ναύαρχος Serres ὑπέβαλε σχέδιον πλῆρες ἀνασυστάσεως τῆς ἀρχαίας Ἀθηναϊκῆς τριήρεος. Ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière ἀναπτύσσειν τὰ τῶν ἀρχαίων πλοίων

ἐπαινεῖ τὸ ἐν λόγῳ σχέδιον καὶ παροτρύνει τοὺς ναυτικούς νὰ καταγίνωσιν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ναυτικῆς τακτικῆς, διότι σήμερον αὕτη πολλὰ δύναται νὰ παρὰσχη διδάγματα εἰς τοὺς μεγάλους στόλους ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν κίνησιν τῶν τορπιλλοφόρων.

— Ἐν τῷ ἐν Βενετίᾳ ἐκδιδομένῳ ἐγγρίτῳ Ἰταλικῷ περιοδικῷ *l'Ateneo Veneto* ἐδημοσιεύθη μετὰφρασις τῆς *Galateias* τοῦ Σπυρ. Βασιλειάδου, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Garlato. Ὁ αὐτὸς Α. Garlato ἐν νεωτέρῳ τεύχει τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ ἐδημοσίευσεν μελέτην «τὸ δρᾶμα ἐν Ἑλλάδι. Σπυριδῶν Βασιλειάδης».

— Ἐδημοσιεύθη ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὸν τίτλον «σκέψεις βασιλείσσης» ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου Οὐλβᾶχ βιβλίον ἐν ᾧ περιέχονται σκέψεις παντοῦκι τῆς βασιλείσσης τῆς Ῥωμανίας Ἐλισάβετ, ἣτις εἶναι γνωστὴ εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρμεν Σίλβα.

— Ἐγένοντο δεκτοὶ ἐπίσημος ἐν τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ οἱ δύο τελευταῖον ἐκλεχθέντες Ἀκαδημειακοὶ, Παστέρ διάδοχος τοῦ Αιττρέ καὶ Σερβουλιέζ διάδοχος τοῦ Δυφώρ. Ἀμφότεροι κατὰ τὰ εἰκότα ἐπλεξάν τὸν πακηγουρικὸν τῶν προκατόχων, των, ἀπήντησε δ' αὐτοῖς ἀναλύων τὰ ἔργα των ὁ Ῥενάν. Ἀπεβίωσε δ' ἕτερος ἀκαδημειακὸς ὁ Σαμπανῦ.

*
**

Τέχναι καὶ ἐπιστήμαι.— Σταχυροφορὶα ἤρξατο ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τῆς κατασκευῆς τῆς ὑποδυθίου σήραγγος ἐν τῷ πορθμῷ τοῦ Καλαί. Τὸ ἔγκριτον ἀγγλικὸν περιοδικὸν *l'Ο' Αἰὼν* ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν καὶ διωργάνωσεν ἀναφορὰς καὶ συλλαλητήρια ἐν οἷς ὑποδεικνύεται ἡ βλάβη ἣτις ὑπὸ στρατηγικὴν, πολιτικὴν καὶ ἐμπορικὴν ἔποψιν γενήσεται τῇ Ἀγγλίᾳ.

— Ἐπιστεύετο μέχρι τοῦδε ὅτι τὸ ἄλας καταστρέφει τὰς τριχίνας καὶ ὅτι τὰ ἀλατισμένα χειρομῆρια εἶναι ἀβλαβῆ. Πρόσφατοι ἔρευναι τοῦ κ. Φουρμάν ὑποβληθεῖσαι τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἀτυχῶς τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές καὶ ὅτι ἐν χειρομηρίῳ ἔχοντι τριχίνας διατηρηθέντι δεκαπέντε μῆνας ἐν τῷ ἄλατι αἱ τριχίνες ἔζησαν, εἰς τὰ φηγόντα δ' ἐξ αὐτοῦ ζῶα ἀνεπτύχθη ἡ τριχίνωσις.

— Ὁ κ. Lacerda μελετήσας τὰ κατὰ τὴν δηλητηρίασιν συνεπιεῖα δῆγματος ὄφως συνιστᾷ ὡς θεραπευτικὸν μέσον τὴν ὑπερμαγκανικὴν πότασσαν, ἣν δύναται ἐν φιαλίδιοις νὰ φέρωσιν ἔξ' ἑαυτῶν οἱ ἀναστρεφόμενοι ἐν χώρῳ ἐχούσαις ὄφεις δηλητηριώδεις. Καὶ ἐν Ἰνδίας δ' ἐγένετο ἐπιτυχὴς χρῆσις τούτου κατὰ τῶν δηγμάτων τῶν φοβερῶν ἐλείνων ὄφρων καὶ ἰδίως τοῦ κροταλίου.

— Πειράματα γίνονται νῦν ἐν Γαλλίᾳ ἐπιτυχόντα μέχρι τοῦδε περὶ

τῆς βελτιώσεως τῶν οἴνων διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ὁ ἠλεκτρισμὸς σήμερον ἐφαρμόζεται πρὸς βελτίωσιν τῶν οἴνων, ὥστε κάλλιστα δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν οἴνων.

*
**

Ἀπογραφικά.— Οἱ καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον διεσκορπισμένοι Ἑβραῖοι ἀνέρχονται εἰς στρογγύλους ἀριθμοὺς εἰς 7,000,000. Ἐκ τούτων ἐν Εὐρώπῃ κατοικοῦσιν 5,668,500 ἢτοι 2,700,000 ἐν Ῥωσίᾳ, 1,500,000 ἐν Αὐστρουγγαρίᾳ, 650,000 ἐν Γερμανίᾳ, 400,000 ἐν Ῥουμανίᾳ, 100,000 ἐν Τουρκίᾳ, 90,000 ἐν Ὀλλανδίᾳ, 80,000 ἐν Γαλλίᾳ, 70,000 ἐν Ἀγγλίᾳ, 40,000 ἐν Ἰταλίᾳ, 7,000 ἐν Ἑλβετίᾳ, 6,000 ἐν Ἰσπανίᾳ, 5,000 ἐν Ἑλλάδι, 4,500 ἐν Σερβίᾳ, 3,000 ἐν Βελγίῳ, 2,000 ἐν Σουηδίᾳ, 1000 ἐν Πορτογαλίᾳ. — Ἐν Ἀφρικῇ 432,000 ἢτοι ἐν Μαρῶκ 200,000, ἐν Ἀλγερίᾳ 64,000, ἐν Τύνιδι 60,000, ἐν Τριπολίτιδι 100,000, ἐν Αἰγύπτῳ 8,000. — Ἐν Ἀσίᾳ 363,000 ἢτοι ἐν Τουρκίᾳ 150,000, ἐν Καυκάσῳ 30000, ἐν Περσίᾳ 20000, ἐν Ἰνδίας 150000, ἐν Τουρκεστάν 12000, ἐν Σινικῇ 1000. — Ἐν Ἀμερικῇ 308,000 ἐξ ὧν 300000 ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις, καὶ 8000 ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀμερικῇ. Ἐν Ὠκεανίᾳ τέλος 20000.

— Στατιστικὸς τις κατέγινε περὶ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν κλειδοκυμβάλων ἐν Γαλλίᾳ. Τῷ 1820 κατεσκευάζοντο ἐν Γαλλίᾳ 4000 κλειδοκύμβαλα ἐτησίως, τῷ 1830 ὁ ἀριθμὸς τούτων ἀνῆλθεν εἰς 6500, τῷ 1850 εἰς 12000, τῷ 1860 εἰς 22,000 σήμερον δὲ εἰς 30,000, ἐξ ὧν ἐξάγονται 4000 περίπου. Ἄν ὑπολογίση τις ὅτι ἕκαστον κλειδοκύμβαλον διατηρεῖται τριάκοντα περίπου ἔτη καὶ ἐπομένως λάβῃ τὸ 1850 ὡς ἔτος ὑπολογισμοῦ, εὐρίσκει ὅτι ἔκτοτε μέχρι σήμερον ἐν Γαλλίᾳ κατεσκευάσθησαν καὶ εὐρίσκονται 700,000 κλειδοκύμβαλα. Ὑπολογιζομένου ὅτι αἱ οἰκίαι τῶν πόλεων ἀνέρχονται εἰς 3,000,000 εὐρίσκεται ὅτι ἐν αὐταῖς ἀναλογεῖ ἐν κλειδοκύμβαλον ἐπὶ τεσσάρων ἢ πέντε οἰκιῶν. Ὑπολογιζομένης δὲ τῆς τιμῆς τῶν κλειδοκυμβάλων εἰς 600 φράγκα κατὰ μέσον ὄρον καὶ ὑπολογίζων τις ἐν Γαλλίᾳ εἰς 50000 τὰ ἐνοικιαζόμενα τοιαῦτα, ὧν ἐνοίκιον εἶναι 50 φράγκα ἐτησίως, ἀριθμῶν τις δὲ εἰς 10 ἐτησίως φράγκα τὰ ἔξοδα διατηρήσεως καὶ τὰ πρὸς ἀγορὰν μουσικῶν τεμαχίων, εὐρίσκει ὅτι ἐν Γαλλίᾳ τὰ κλειδοκύμβαλα παρέρχουσιν ἐτησίαν κίνησιν 20 ἑκατομμυρίων φράγκων.

*
**

Γεωγραφία και περιηγήσεις.—Ἐκδίδεται προσεχῶς τῇ συνδρομῇ και μελέτῃ Γάλλων μισσιοναρίων μέγας χάριτος τῆς κεντρῶς Ἀφρικῆς, ἐν ἣ θέλουσι σημειωθῆ οὐ μόνον οἱ ὑπὸ Εὐρωπαϊκῶν ἤδη ἰδρυθέντες ἐκπολιτιστικοὶ σταθμοὶ, ἀλλὰ και τὸ δρομολόγιον τῶν κυριωτέρων ἀνευρενητῶν τῶν τελευταίων ἐτῶν.

—Ἡ ἐποχὴ τῆς γεννήσεως και τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου ὡς και ὁ τόπος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ συζητοῦνται ἔτι. Κόρσος τις ἀββάς Καζανόβας καλούμενος, συνέταξεν ὑπόμνημα ἐνῶ διεκδικεῖ ὅτι ἐν Κορσικῇ ἐγεννήθη ὁ μέγας θαλασσοπόρος. Ἡ ἐργασία αὐτοῦ βασίζεται ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων και τῶν παραδόσεων τοῦ τόπου, καθ' ἃς ὁ Κολόμβος ἐγεννήθη ἐν Κορσικῇ, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Γένουαν.

—Ὁ πλοίαρχος Cheyne προστίθεται νὰ διέλθῃ δι' ἀεροστάτου τὸν βόρειον πόλον. Θὰ ἐκκινήσῃ ἐκ τοῦ ὄρου τοῦ ἁγίου Πατρικίου (Saint-Patrick-Bay) ὅπου ὑπάρχουσιν ὄρυχεῖα ἀνθράκων δι' ὧν θὰ κατασκευάσῃ τὸ ἀνγκαλιὸν πρὸς πλήρωσιν τοῦ ἀεροστάτου ἀέριον. Ὑπολογίζει ὅτι ἐκ τοῦ σημείου τούτου μὲ εὐνοϊκὸν ἀνεμον θὰ χρειασθῇ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας ὅπως διέλθῃ τὸν πόλον. Ἐκαστον ἀερόστατον θὰ κομίζῃ τροφὰς διὰ πεντῆκοντα ἡμέρας και θὰ καταλείπῃ κάτωθεν αὐτοῦ τηλεγραφικὸν σύρμα διὰ νὰ συγκοινωνῇ μετὰ τοῦ κεντρικοῦ σταθμοῦ.

—Ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς μελετᾶται ἡ ἐκτέλεσις μεγάλου ἔργου. Πρόκειται περὶ κατασκευῆς σιδηροδρόμου μέλλοντος νὰ ἐνώσῃ τὴν Νέαν Ὑόρκην μετὰ τῶν Παρισίων οὕτως ὥστε τὸ ταξιδίον νὰ γίνηται ἐντὸς πέντε ἡμερῶν και ἡμισείας. Ὁ σιδηροδρόμος ἀναχωρῶν ἐν Νέας Ὑόρκης, διέρχεται τὸν Καναδᾶ, τὴν Νέαν Γεωργίαν και τὴν Ἀλάσκα μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ πρίγκηπος τῆς Οὐαλλίας, ἐκεῖθεν δ' οἱ ταξιδιωταὶ θὰ μεταφέρονται δι' ἀτμοπλοίου εἰς τὸ Ἀνατολικὸν ἀκρωτήριον ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τῆς κειμένης κατέκνυτι τοῦ Βεριγγεῖου πορθμοῦ και εἰς ἀπόστασιν 40 μιλίων περὶπου ἐκ τῆς δυτικῆς ἄκρας τοῦ βορείου μέρους τῆς ἀμερικανικῆς στερεᾶς, οὗτος δ' ἔσται ὁ μόνος κατὰ θάλασσαν διάπλους. Ἀπὸ τοῦ Ἀνατολικοῦ δ' ἀκρωτηρίου ὁ ὑπὸ μελέτην σιδηροδρόμος θὰ διέρχεται τὸ Ῥωσικὸν κράτος μέχρι τῆς συνενώσεως αὐτοῦ μετὰ τῶν σιδηρικῶν σιδηροδρόμων, οἵτινες ἤδη συγκοινωνοῦσι διὰ Πετροπόλεως και Μόσχας μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν πρωτευουσῶν.